UNIVERSAL
LIBRARY
OU_228621
UNIVERSAL
LIBRARY

گر مطرب حریفان این پارسی بخواند
در رقص و حالت آرد پیران پارسارا

این اولین فرد دفتر دانش دری و پسین طومار جرایده دانشوری خریطه جواهر ثمین و سفینهٔ اشعار پیشین و پسین

موسوم باسم تاریخی

ارمغان

ملقب به

ارمغان آصفی

تالیف

فاضل فرزانه و محقق یگانه روگاه نسخهٔ روزگار دیباچه کتاب لیل و نهار، فارس
مضمار سخنوری تازندهٔ عرصه تازی و دری مولنا محمد عبد الغنی خان صاحب غنی

سلمه الله العلی القوی

به تصحیح بندهٔ هیچمدان محمد عبد الحمید خان، و اهتمام عاجز سید غفور الزمان عفا عنهما الله المنان

در مطبع قادری آگره واقع محله گرهیا چاپ گردید

سنه ۱۹۰۰ء

بسم الله الرحمن الرحیم

الٰهی تا جهان پاشد نگهدار این جهانبان را | نظام الملک آصفجاه محبوب علیخان را

سپاس و ستایش داور بیهمال که این پریشان اوراق پراگنده اجزا بشیرازهٔ جمعیت و رشتهٔ اجتماع ربط و انتظام یافت بعهد میمنت مهد خسرو دوران خدیو گیهان گیتی ستان آفاق گیر خداوند تاج و سریر خاقان قدر قدرت قدر خان قضا صولت فرمان روائے زمن سریر آرائے ملک دکن اعلی حضرت بندگان عالی متعالی حضور پرنور رستم دوران فلاطون زمان سپه سالار مظفر الممالک فتح جنگ مظفر الدوله نواب میر محبوب علی خان بهادر نظام الملک آصف جاه جی سی ایس آئی - جی سی بی اللهم خلد ملکه و سلطانه و ابد برّه و احسانه و ایّد جنده و اعوانه و شیّد قصره و ارکانه و بیّن حجته و برهانه و زیّن شیمته و شانه و عجّل من اعانه و زیّل من اهانه آمین برسولک الامین آنکه ذات کریم الصفاتش در احیای مراسم خیر و ابقای مآثر نیک چون آفتاب کلی

منحصر در فرد واحد ست و در صدور افاعیل برّ و بذل و ظهور آثار فیض و فضل چون عقل فعّال با همه پیشینی
از ملوک پیشین سابق و زاید قصیده مدحیه

خجسته خسرو دوران و داور دادار — که شهره گشت سخا از کفش بشهر و دیار
شهی که گردش پرکار تیز گرد فلک — ز هیبتش بمدار انهاده است مدار
خدیو رستم دوران که تابش تیغش — چو آفتاب برانگیزد از بحار بخار
جهان مطاع زمین مفخر و زمانه مطیع — ستاره موکب و انجم حشم سپهر مدار
بیاض منتخب نسخه سنین و شهور — سواد دیده فروز کتاب لیل و نهار
چو عقل صادر اول ز علت اولی — چو نفس ناطقه در پسین این پرکار
به بخت همچو فریدون آفتاب علم — به تخت همچو سلیمان آسمان مقدار
گران ز حلم چو کوهی ولیک جوهر خیز — سبک ز عزم چو برقی ولیک صاعقه بار
بود محیط بمایه ولی سحاب بجود — بود سپهر برفعت ولی زمین بوقار
هوای اوست بهر سر چنانکه بود در گل — وفای اوست بهر دل چو نشو در اشجار
بعهد او نه نشست ست داغ بر سینه — بدور او ندویدست اشک بر رخسار
بخاطری نفتادست زنگ در خلوت — بچهره نه شکست ست رنگ در بازار
نه جور حسن که دیده شکست[1] چون یوسف — نه شور عشق که تهمت نهد زلیخا وار
نه گرگ آشتی اخوان بچاه در اخفا — نه لوث کرته بخون دروغ در اظهار
نه مهر از رخ گل برد آب شبنم تر — نه مه گسیخته از چادر کستان یکتار

[1] دیده و چشم شکستن زائل گردن بینائی ۱۲

نه دُرگسست زجور هوا سلاسل موج
نه لطمه خورد ز موجے حباب بر رخسار

نه از تلاطم امواج بحر در خفقان
نه بر سفینه ز گرداب کارها دشوار

نظام جم حشم و شهریار آصفجاه
که زیب داد به تخت شهی سلیمان وار

خدایگان ملوک زمانه شاه دکن
که رفت صیت سخایش بملک و شهر و دیار

تو آن شهی که بدور خجستهات سازد
ز رنج راه سفر سیل تکیه بر دیوار

دو پرده ساخت سپید و سیاه دست سپهر
بلند کوشک قدر ترا ز نیل و نهار

ببزمگاه تو زهره کمینه خنیاگر
برزمگاه تو بهرام کمترینه سوار

پر از ثوابت و سیار شد سپهر نهم
بروز رزم چو انگیختی ز تیغ شرار

سخن به فلسفه میرفت از عقول عشر
زمانه گفت که با عقل تست هفت و چهار

فلک ز هم بشگافد چنانکه ابر ز رعد
زند چو شیهه سمندت بگنبد دوار

چو تیر دلکشت از سینهٔ عدو گذرد
به سینه باز بگردد ز جانب سوفار

اگر عقاب تو در کوه قاف صید کند
به چنگ آورد عنقا چو قاف در منقار

بود ز مهر تو دشوار دوستان آسان
بود ز قهر تو آسان دشمنان دشوار

ز هیبت تو شده فتنه در عدم از خواب
ز دولت تو شده بخت عافیت بیدار

ازان نظام ششم آمدی که افضالت
بشش جهات جهان رفت و میرود هموار

نیافت رفعت بخت ترا ستاره شناس
کشاد گرچه مجسطی و زیج[1] بست هزار

چو گشت سادس سیار مشتری ثابت
فزود نسبت ناست سعادتش بسیار

[1] زیج بستن کار عمده کردن مرادف رصد بستن ۱۲ بهار

نظر میانهٔ بسیار نیست جز تسدیس
زمین آصف سادس شد نکو آثار

بود مدیح تو افسانهٔ عقول عشر
بود فسون تو بر هفت کوکب سیّار

فضای شش جهت از دین و دانش و عدلت
مثلثی ست برنگ شمامهٔ عطار

کتاب روی نکویت بیاض صبح امید
نصاب بخت عدویت سیاههٔ شب تار

جمال روی تو نور دسرور دیدهٔ و دل
جمیل ذکر تو ورد و وظیفهٔ اخیار

شگفته رویتو رنگ رخ بهار شکست
خجسته خویتو بر داب طبلهٔ عطار

زند ز رویتو بر خاک آفتاب کلاه
کشد ز راتیو پیر فلک بپا دستار

شرارهای سنانت بر آسمان نهم
نمود اینکه ثوابت بود تهِ سیّار

بر آستان تو فرق بلندی افلاک
در آستین تو دست سخای بربهار

زند ز عدل تو بر پیل پشهٔ ناچیز
ضعیف مور برآرد بر دن ز مار دمار

ز دار و گیر تو مالید فتنه[۵۱] رو بر خاک
نهاد عافیت و امن پشت بر دیوار

دو چشم خرچ مه و مهر روشن ست ازان
که رفته اند به مژگان ز درگه تو غبار

توئی ز نسبت آبا و امهات کرام
چراغ دودهٔ صدیق و حیدر کرار

ورق ز کلک تو گردید تختهٔ ریحان
قلم بدست تو باشد رگی ز ابر بهار

خجسته کلک ترا ملک دهر ملک یمین
تبارک الله یمینی که ملک راست یسار

شد از نقوش تو کاغذ نگارخانه چین
(نگری ۱۲)
شد از مداد دوات تو نافهٔ تاتار

ز جود شاه فروشند مفت دولت و بخت
جهان بگشتم و دیدم بجمله شهر و دیار

---

۵۱ کمال اظهار عجز کردن ۱۲ عبد الحمید

مسنج گفتهٔ عرفی که حرف بازاری ست
نیافتم که فروشند نجت در بازار

من و شمار صفاتِ جلیلهٔ اش ہیہات
چو نیستم بشماری چه آورم بشمار

ہمیشه تا که قرآن عظیم سیپاره
بود به ہفت قرارت وظیفهٔ اخیار

ہمیشه تار مضان را بحکم سی روزه
ز ختم ہفت منازل نکو بود آثار

سنین ہفت وسی از عمر شه مبارکباد
بحق احمد مختار و آله الاطهار

ہزار ہفت وسی از سال و ہر یکی چو ہزار
ترا مدام مبارک بود بدین ہنجار

بود مدار زمین و زمان بتو چندان
که باز زین مدرست و پی زمانه مدار

غنی سعت مدح سرای نظام آصفجاه
ازان بنظم سخن گفت چون در شهوار

نداشت ست اگر در جگر نمی غم نیست[۱]
دلش بملک معانی ست ابر دریابار

چنان بسلک ثنای نظام در سفت ست
که چرخ گوہر پروین فشاند بهر نثار

کجاست عرفی شیراز قلزم معنی
کجا کمالِ صفاہان ابر لو لو بار (ای اصفہانی ۱۲)

کجا ظہیر گهر سنج نظم تا شنوند
زمن دو حرف بیازی ضروری الاظهار (ظہیر فاریابی ۱۲)

که بگذرند زمن از کرم چو بنہادم
سفال ریزه بطرف لآلی شہوار

ازین که رسم قدیم ست وصیر فی داند
خزف بگوہر رخشان نہاده در بازار

وله فی صنعة التلمیع

نام خدا شاہِ دکن من سطوة سلطانه
لرزد فلک بر خویشتن مع ماله من شانه

کیوان نهد سر بر زمین من ارتفاع قدره
مریخ افتد از فلک من صولة شجعانه

قیصر بود بر درگهش من احقر خدامه
فغفور آمد ریزه چین من نعمة فی خوانه

[۱] نم در جگر نداشتن مفلس بودن ۱۲ عبد الحمید

السنجر فی بابہ من جملۃ حجابہ
اوسایر رکابہ اوثلۃ فرسانہ

رای رزینش از ضیا کالشمس فی اشراقہا
روی نکویش از صفا کالبدر فی المعانہ

صد لعل لب لولو گہر کالمشتری لالائہ
صد لعبت چین وچگل کالحور من غلمانہ

محبوب چون روح روان للناس فی ابدانہم
مطلوب دلہای جہان کالجان من حثمانہ

حامی ناموس زمن بالجند او اجلالہ
ماحی آثار فتن بالقہر او فیضانہ

جبش در آب وگل بود للخلق فی ایامہ
مہرش زجان ودل بود للناس فی احیانہ

از بحر فیض او دکن کالقدس من سلوانہ
والبلخ من جیحونہ والشام من ریحانہ

شاداب ملک از فیض او کالجنۃ المخضرۃ
او بیت ملک الفارس من عدل نوشروانہ

صورت دلیل سیرتش والخلق یفشی خلقہ
سرش عیان ست از علن معناہ من عنوانہ

خرم دلش از مملکت کالنور من ریح الصبا
خرسند از و ملک دکن کالخلد من رضوانہ

رفق ست در رفتار او والعدل فی احکامہ
صدق ست در گفتار او والحق فی برہانہ

خرم دل او از خلف کالروض من اشجارہ
والغصن من اثمارہ والنخل من اغصانہ

نازو ولیعہدش باو کالشبل من ضرغامہ
والریح من ریحانہ والدر من عمانہ

فرخندہ صاحب عہد او عثمان من اسمائہ
والسمح من سیمائہ والسودد من شانہ

والمجد من اطوارہ والجود من آثارہ
والفتح من انصارہ والنصر من اعوانہ

یارب بود شاہ دکن من اتشاع ملکہ
شاہنشہ روی زمین وامتاز عن اقرانہ

زد رتبنا ایاہما فی عیشۃ مرضیۃ
وارض لوجہ المصطفی اعنہ وعن عثمانہ

این لب دعا جانفزا فی حضرة رب العلا		من احقر خدامہ ادعی دعا گویانہ
اقصی بہی خواہانہ اعلی ثناخوانانہ		ادنی نمک خوارانہ عبد الغنی خانہ

ولہ رباعی

ای آصفِ جم سریر و جمشید سپاہ		ای خسروِ ماہ چتر و خورشید کلاہ
بخشایش یک جہان ز تو میخواہم		چون ہر دو جہان ترا بہ بخشید الٰہ

اگر کرشمۂ الطاف خداوندی و شمۂ مراحم خسروی نظری بران برگماشت و بچیزی برداشت این مس تیرہ بازر احمر و خزف پارہ باریزۂ جواہر ہمانا مانامی گردد ۵

یک خندہ بر بضاعت درویش زد لبش		صد کاروان شکر بہ نی بوریا رسید

ذرہ ستائی آفتاب عالم افروز از مہر ست نہ از قابلیت و استعداد و قطرہ نوازی محیط اعظم از دریا دلی ست نہ از اسباب و مواد فقط

داعی دوام دولت ابد طراز

محمد عبد الغنی صدر مدرس عربی مدرسہ فوقانیہ سرکار عالی حیدر آباد

صانہا اللہ عن الشر و الفساد الی یوم التناد بالنبی و آلہ الامجاد

پس از سپاس و ثنائے خسرو دین پناہ، خدیو خدا آگاہ، داور دو گیر، زیبندۂ تاج و سریر، فخر سلاطین زمن، سریر آرائے دکن، خلد اللہ ملکہ و سلطانہ، ستایش گری امیر با توقیر، وزیر پایۂ سریر سلطنت آصفی ست، کہ تا یمین عزیمتش بہ یسار سلطنت برخاست ملک را نقش بہ کرسی نشست، و تا یسار ہمتش یمین مملکت آمد دولت را پا بہ گنج فرو رفت، از تشریف مکرمتش جز تیغ عریان، تنے از ننگ برہنگی عار نہ کشید۔ و از گنج پاشی کفِ رادش غیر از زر، کسے روے پراگندگی ندید۔

چون تار و پود این قماش نازیبا، کہ بر منوال جمعیت در کارگاہ چاپ انطباع پیچیدگی یافتہ، شمۂ از الطاف بیکران اوست۔ لاجرم خامۂ راستی آہنگ در پردۂ حق گزاری بہ شدّ بلندے سرود ثنایش می سراید، و بہ نشید قصیدۂ غرّا غلغل صوت صریر بعراق و صفاہان میرساند۔

لمولفہ

بیا بہ بزم کہ قانون مدح ساز کنیم
زتار طرۂ ناہید تار ساز کنیم

فراز چرخ چو عشاق زہرہ رقص زند
چنان نوائے شناراست در حجاز کنیم

یمین سلطنت آمد وزیر شاہ دکن
سخن بمدح وزیر دکن دراز کنیم

کنیم مدح و ثنایش بصد ہزار نیاز
بہ ہر نیاز ہزاران ہزار ناز کنیم

دوام دولت اورا غنی بدولت شاہ
دعا ببارگہ پاک بے نیاز کنیم

قصیدہ

زفیاضی کفے گرابر و دریا در جہانستے
کف سرتاج رایان تاج بخشش را جگانستے

رخے گر شادمان و شاد میجوئی بہشت آسا
رخ راجہ کشن پرشاد ابن شادمانستے

بعہد میر محبوب علیخان آصف سادس
کہ در شاہی قرین طالع صاحبقرانستے

یمین سلطنت راجہ کشن پرشاد جم سطوت
وزیر اعظم و دانای دستور شہانستے

کسی کو رسم فضل و جعفر و یحییٰ کند زندہ
وزیر شاہ آصفجاہ جمشید زمانستے

سبکروحی گران تمکین دلاور کہ ذات او
ہمہ نوشین روان ستی دہم نوشین روانستے

نمیگویم کہ ذات او زجسم و جان بہم امد
کہ او یک جوہر فرد بسیط عین جانستے

زشفقت زان بے دلہا مردم شد سبک خاطر
کہ چون دریا و کان از سایہ و مایہ گرانستے

بروز رزم در میدان ہمہ دشمن زشمشیرش
بخون و خاک غلطان ہمچو گوے صولجانستے

درنگ آموز کوہ قاف از پا در رکاب آمد
شتاب آمیز برق و باد از دست و عنانستے

کفش را دست فغفور از سخا در آستین بوده
درش را فرق جبپال از علا بر آستانستے

چو ابر از حرف زیبا خامه اش گوهر نثار آمد
چو دریا از معانی خاطرش گوهر فشانستے

درش را زان ز هر سو مژده طوبی لباب آمد
که کهف امن و جای جود و ملجای امانستے

ز جود شاهوارش حاصل دریا و کان گوئی
پشیزے شایگانستے و چیزے رایگانستے

میان در خدمتش بست ست و دران بزکمر چون او
کمر در خدمت دارای دوران بر میانستے

امیر بے نظیر گنج بخشاے گهر ریزے
وزیر پادشاه ثانی شاه جهانستے

نگاهش را بود نادیده نیهاے جهان پنهان
ضمیرش را همه اسرار پنهانی عیانستے

بدیوانش دبیر آسمان یک پیشدست آمد
بایوانش سپهدار فلک یک پاسبانستے

ثریا منزلا خورشید جاها آسمان شانا
غلط کردم که شانت فخر شان آسمانستے

تو قطب آسمان رفعت شانی که مهر و مه
بقربان سر و فرقت مثال فرقدانستے

چرا با هفت کشور ناز نفرو شد دکن کا ورا
وزیرے اینچنین شاهے آنچنانستے

غم آینده اش رفت و نشاط رفته باز آمد
ز لطفت بسکه خرم خاطر خلق جهانستے

تو صاحبدولتی علم و هنر را قدر دانستن
ز صاحب دولتان رسم قدیم و باستانستے

نوشتم من بعهد مکرمت عهد تو فرهنگے
که طومار حوار و اصطلاحات زبانستے

محاوره ۱۲

فزون از چل هزار اشعار دارد ارمغان نامش
که بهر مطلع ارباب معانی ارمغانستے

کشیدم بست سال از عمر در جمعش پریشانی
شکستم استخوان تا مغز من در استخوانستے

دمے نشسته ام از پا تا برخاست از دستم
که میزد همت من دست و پاے تا توانستے

بسی محنت کشیدم در تلاش شاهد معنی
که میدانند محنت در وصال شاهد انستے

چرا این ارمغان از قدر در قیمت نیفزاید
که او را چو تو توئی میر کریم قدر دانستے

تو خوش در سایهٔ لطف خداوند دکن هستی
چو شه در سایهٔ لطف خداوند جهانستے

خدیو جم حشم جمشید تخت و کیقباد افسر
که اسم اعظمش نقش سلیمان بیگمانستے

نظام الملک آصفجاه محبوب علیخان کو
سلیمان آصفِ را برای انس و جانستے

بود گو آسمان زیب زمین لیک از کف پایش
زمین حیدرآباد افتخار آسمانستے

پے نه آسمان و هفت اختر شش جهات آمد
در او قبلهٔ حاجت مگر را کعبه مانستے

ز تیغ او دو پیکر را بنات النعش تابوت ست
ز بیمش آسمان را اهل کهکشان خس در دهانستے

کفش چون موسیِ عمران نماید ید بیضا
دلش چون جام جم آئینهٔ حال جهانستے

چو باد عیسوی رسم هنر سنجی از و زنده
چو آب زندگی جود از وجودش جاودانستے

بود بالا و زیرش تاج و تخت سلطنت یارب
که تا در زیر و بر بالا زمین و آسمانستے

الٰهی تا که ماه و سال و صبح و شام و روز و شب
ز دور آفتاب و ماهتاب اندر جهانستے

بدورت آفتاب و ماهتاب اندر جهان دائم
بر د فرمان تو زین رو که از فرمانبرانستے

ارمغان

بسم الله الرحمن الرحیم

به عرض حال اگر منفعل شدم سهل ست　　تسلیم که نگشتم ز کار ساز خجل

یا علیم و خبیر تو دانی ظلوم و جهولی که علم از جهل نداند و کمال از نقصان در نیابد و فصیح از اعجم[۵۱] باز نشناسد بر دری شکسته زبانان دری درسے از درستی چه کشاید و در دیده دری زبانداناں روشن رای بالغ نظر چه افزاید سخن شناسی فارسی تراشان هند و شیوا زبانان ایران دیار از وحیه آید و عیار سنجی روزمره لاله مادهو رام و میرزا طاهر وحید اوراحه شاید باری طفیل دانش دین اموختگان مکتب من لدن که آموزگار روزگارند خصوص ؎

آن ازلی مکتب و امی لقب　　عقل از و آموخته لوح ادب

پرده کش[۵۳] امت شوریده کار　　ضامن آمرزش آمرزگار

افصح العرب والعجم شیوای جوامع الکلم و مجامع الحکم ادب[۵۴] طراز فصیح و اعجم صلی الله علیه و آله وسلم بر من یخبشای

---

۵۱ اعجم بالفتح آنکه سخن فصیح گفتن نتواند ۱۲ منتخب اللغات

۵۲ شکسته زبان آنکه زبان فصیح ندارد ۱۲ بهار عجم

۵۳ پرده کشیدن بمعنی پرده بستن ۱۲ بهار عجم ۵۴ ادب طراز استاد و معلم ۱۲ بهار عجم

تا گنج بخشان جواهر هنر بر سم بخششگران به بخشایش گرایند و چون سرزبرگان کوچک[۵۱] دل به بخشش آیند و به بخشایند بحر فیکه از دستم درست نیامد انگشت نهند و از تحسین قیمم آگهی دهند لمولفه ؎

مبادا خاطر دریادلان زمن رنجد که عقده ام همه آسان کشاست همچو حباب

که همانا غایت این نگارش است صلاح عیب ست نه اظهار هنر گزارش واجب است نه عرض جوهر ادب از زبان دانان آموختن ست و دانش اندوختن نه برخود ادب دوختن و خود را فروختن[۵۲] اینجا زنگار از آئینه زدودن ست نه آئینه زنگ زدوده وانمودن ؎

امید برد بمیدان خواهشم ورنه فراخنای هوس جا تنگدستان نیست

سپس شهره آفاق گمنامی و نامرادی عبدالغنی مؤلف فرخ آبادی گوید که چون مخدوم زاده عالیقدر گرامی گوهر نیک محضر همایون منظر فرخ فرفرخی اثر فرشته خوی فرو سیده سیر پاک زاد پاکیزه پیکر خلق مجسم خیر مصور جامع علوم و مجمع هنر این استادی واستاذ البشر بلکه عقل حادی عشر گنجور سرائر ازل طلسم گنجینه علم و عمل آئینه صور الهام صورت آئینه ارواح واجرام آنکه طفیل درس علومش امروز خطه کول دار العلم نجارا ست و طفل مکتب فلسفه دانیش شیخ بوعلی[۵۳] سینا از گرانمایگی نقد روایات همسنگ ذهبی و ابن حجر ست و در میزان اعتدال[۵۴] روات از سبکی گران پله تر در مجسطی[۵۵] کشائی رصد بسته است و در رصد نشینان

---

۵۱ کوچک دل خوش خلق و دردمند ۱۲ بهار عجم

۵۲ لفظ شیخ بکسره اضافت و قطع آن هر دو توان خواند ۱۲ عبدالحمید عفی عنه

۵۴ میزان اعتدال نام کتابی در علم رجال لطف ایهام در الفاظ هر دو قرینه پوشیده نیست ۱۲ عبدالحمید عفی عنه

۵۵ مجسطی بکسر میم و فتح جیم و سکون سین مهمله و کسر طاء مهمله نام کتابی در علم ریاضی مشتمل بر دلائل اشکال علم هندسه که در وقت او اشکال مشهور بست ۱۲ رصد بستن در کاری کار عمده کردن رصد بند و رصد نشین منجم و ستاره شناس ۱۲ بهار عجم

بصدر نشسته وقوف تاریخش از ابن اثیر کاملتر ست و تبحر تفسیرش از ابن کثیر اکثر تقریرش زلال بیانش سلسال علومش سبیل فیوضش سلسبیل ثانی اعشی و جریر ثالث رازی و نصیر[۵۱] پیچ بند مجسطی کشائی هندسه طراز هیئت آرای فرخ فال فرخنده رای فرشته خصال همایون لقای ذی العز والجاه مولانا محمد لطف الله سلمه الله والبقاه اعنی صاحبزاده عالی قباب ذی فسحه و فرتاب گرامی مآثر جامع مفاخر مولوی محمد عبد القادر باوصف مشغولی درس علوم عقلیه و نقلیه وافاده فنون ادبیه عربیه و هجوم مستعدان نزدیک و دور و صدر نشینی و ساوه مدرس فیض عام کانپور گاه بفرمودن و فهمیدن و سرودن و سنجیدن اشعار فارسی میل می نمایند و لختے از اوقات بحل عویصات و شرح مشکلات و تحقیق محاورات و تنقیح ربط افعال بصلات میگذرانند و بفتوای ؎

شعر گفتن گرچه در سفتن بود لیک فهمیدن به از گفتن بود

داد سخن سنجی و شعر فهمی میدهند والحق که این بحیه رضیه اگرچه دون رتبه فضیلت باشد لازم طبع لطیف و مطبوع سلیقه سلیم ست خواجه دوسرا سر آرای اسری صدر اعلای اوادنی محرم لی مع الله حضرت ختمی پناه نبی امی بابی و امی ؎

امی و کتاب خانه در دل خاکی و بر اوج عرش منزل

از موزونیت عام و جامعیت تام اشعار حسان را احسنت گفتی و تحسین فرمودی ساقی خمخانه سخن مولانا جامی جام سرشار تحقیق می پیماید و می فرماید ؎

از همه در شعر بلندیم بخش مرتبه شعر پسندیم بخش

و عود خام[۵۲] عنبرین خامه شیخ عطار مشک بخته سخن می ساید و می سراید ؎

شاعری جزویست از پیغمبری . جاهلانش کافر خوانند از خری

---

[۵۱] بیاض بردن مسوده را صاف کردن ۱۲ بهار [۵۲] خالص و عمده ۱۲ بهار

علی الخصوص بزبان نادره دری که بعد لسان عربی بمین از جمیع السنه روزگار شیرین و خوشگوار ست صاحب ردالمحتار از علامه طحطاوی و او از علامه ابوسعود آورده که اشرف لغات بعد از لغت عربی و انسب بعربی فارسی ست قول حافظ لسان الغیب شهادت بتینه این دعوی ست ۵

گر مطرب حریفان این پارسی بخواند — در رقص و حالت آرد پیران پارسا را

لاجرم خواستم که بخاطر شریف فارسی فرهنگی که چون مسودات اعمال ورق سیاه کرده ام به بیاض ۵ برم و ارمغان آرم اگر گوشه چشمی بآن داشتند و نظری برگماشتند و بچیزے برداشتند سعیم مشکور و شکرم وافر سرابجم دریا و سفالم گوهر خواهد بود ۵

یک عشوه ز و بجرقه درویش چشم او — صد چاک از لباس به جیب حریر رفت

قصیده

آیا بذات تو نازش صفات علیا را	ز صورت تو بود افتخار معنی را
ایا فرشته خصالی که یمن تو با خلق	رسانده است فیوض ملای اعلی را
چسان ز روی تو میل آیدم بسوی بهشت	چه دل ز باغ بصحرا کشد تماشا را
تو آن خجسته خلف بوده کز این نسبت	بلند ساخته ز نام نیک آبا را
شرف ز شرکت نام بلند آبایت	بصدر مجلس ابجد نشاند آبا را
اگر نیامدی ابجد به شکل این اب جد	حروف اصل نبودی فروع اسما را

۵ به بیاض بردن مسوده را صاف کردن ۱۲ بهار

بارجمندی ذاتِ تو ناز بش آبا — چنانکه با گهر شاهوار دریا را

شد از تو فارسی مرده زندهٔ جاوید — هزار ناز بتو معجز مسیحا را

اگر نه رابطهٔ فکر تو ارتباط دهد — ز هم گسسته شود ربط لفظ و معنی را

بخط و خال سخن خامهٔ ترا نسبت — همان که با کف و دست عروس حنا را

گهرفشانیِ کلکِ تو از درخشانی — بخاک ریخته آب رخ ثریا را

فروغ تازه بتازی ادب چنان دادی — که یمن دعوت یوسف رخ زلیخا را

کشد چو مطرب کلکت نوا بساز حجاز — چو آورد بسر و سماع موتی را

ز انبساط کفن بر بدن قبا گردد — جریر و جاحظ و اخطل لبید و اعشی را

بچار سوی جهان قدر و قیمت افزودی — کهن متاع ابونصر و ابن سینا را

دلیل را بطهٔ حادث و قدیم بود — دهی بخلق چو علم عقول اولی را

کند چو شرح تلازم صفای تقریرت — بچشم جلوه دهد صورت هیولی را

ز من مدیح و ثنایت بآن نمی آرزد — که پست خاک ستاید سپهر اعلی را

چو من ز نام تو کردم نگار بر عنوان — چو من بنام تو دادم طراز املا را

بهانه ایست که تا با تو نسبتی گیرم — تسلی دلِ غمدیدهٔ تولا را

وگرنه ظاهر و پیداست کز ادب دورست — نمی ز قطرهٔ سائل تجفه دریا را

دلم ز رشتهٔ[۵۱] مریم اگرچه زارتر است — چو سوزنی ست که دامن گرفت عیسی را

---

[۵۱] رشتهٔ مریم رشته که حضرت مریم می رشت بباریکی تمام موصوف بود گویند چنان باریک بود که بدون دو تا کردن تافته نمی شد ۱۲ بهار

فتاد نسبت من چون درست بشکستم		بر آفتاب کله گوشه تعلی را	
بساط حرف نوردم که در نورد کلام		بشرح و بسط کشادم من این معما را	
پی گزارش حرفی زمدعاے دگر		کنم بخانهٔ رنگین سواد سودا را	

فائده - مخفی مباد که چون طبع ابنای زمان اساس قبول سخن جز بر ایجاز و اختصار ننهاده است بنابران وضع کتاب بتحریر جدول اختیار آمد و اختصار رفت تا عرض مطلب که چندان عمیق نیست بطول و اطناب نه انجامد و حشو الفاظ در جدول با ایجاز مساوی افتد چون این کتاب محتوی بدو باب ست و هریکے را طرز تالیفی از دیگر جدا ست لهذا نمودار ی هریکے از انها جداگانه نموده می آید تا بآسانی بمطلوب پی برند و دریابند که در نخستین باب بخانهٔ اول ذکر لغات به ترتیب حروف تهجی و در خانهٔ دوم بیان مصادر بترتیب مذکور ست و در خانهٔ سوم شعری یا فقره نثری و در خانهٔ چهارم بین المصرعین حرف صله مرقوم میگردد تا معلوم شود که فلان لغت با فلان مصدر دمشتق بحرف فلانی بدین طریق مستعمل ست و در خانهٔ پنجم که خاتمهٔ شعر ست تخلص شاعر و ذکر وطنش ایراد می یابد و در باب دوم بخانهٔ اول ذکر مصادر بترتیب ابجد ایراد یافته و جمله معانی هر مصدر چه حقیقت و چه مجاز در پهلوی آنمصدر نوشته شده و در خانهٔ دوم همان معانی بتفصیل برنگاشته و در خانهٔ سوم هر لغتے که با معنی کذائی آنمصدر مستعمل ست ضبط نموده و در خانهٔ چهارم شاهد استعمالش از کلام اساتذه بتصریح آسامی آورده و در میان هر دو مصراع حرف صله مذکور گشته تا پیدا گردد که فلان مصدر با لغت فلانی و چنان حرف صله استعمال توان نمود و بالجمله غایت باب اول اینست که این لغت را با فلان مصدر ترکیب باید داد و غرض از باب دوم اینکه مصدر را با فلان لغت استعمال توان کرد و لیکه جماعتی از سخن سرایان ایران و گروهی از فارسی گویان هند که نام نامی ایشان در صحیفه بذیل اشعار طراز تحریر می بندد با کمال شیوا زبانی و شیوهٔ زباندانی طالع شهرت نداشتند مشهور انام و شهرهٔ ایام نشدند لاجرم مناسب افتاد

که فهرست اسامی شعرا بتقید سنین وفات و مساکن و مضافات و عهد و ولات و ولایات بر حروف تهجی نهاده آید تا مزید
اطلاع از احوال ایشان نیز بسهولت دست دهد و با التزام وظیفه کتاب ست که غیر از کلام اساتذه ایران یا زباندانان
مسلمه هند اسناد نیارد و احیاناً اگر گفته غیر این دو گرامی گروه پرداخت استمداد از کلام معتمدتری واجب شناخت و اقل
قلیل که از حسن ظن به تتبع قائل و بلاغ نظرش اعتماد نموده بران اکتفا کرد از نایافت شاهد دلخواه ست و بس بهر صورت
نفع آن آشنائی طرز کلام و اندازه قوت طبع متکلم خواهد بود و جائیکه ست و مصدر بد و حرف یا سه حرف صلبا استعمال
یافته سندهای دیگرش بر حاشیه ثبت افتاده تا نظم جدول از نسق نیفتد و چون مصدر اصل جمله افعال و مشتقات ست
لاجرم همبران اکتفا نمود و نیز التزام یافته است که تا امکان شرح مصطلحات و حل مشکلات بحواله ماخذ فرهنگ و
لغات بر حاشیه ثبت افتد منت خدا را عز و جل که صورت مدعا نقش بست و نقش بمدعا نشست یعنی در سنه هزار
و دو صد و نود و دو هجری اتفاق بیاضش افتاد و در عایت اعداد هدیه خدمت و اعداد سنین هجرت ارمغان نام نهاد و

تنبیهه و در نجمله اگرچه بسیار و بیشتر شواهد و مصادر از فرهنگ جامع بهار دهلوی انتخاب افتاده است اما
نفس سوخته گرمی تلاش و عرق ریخته سعی جستجو و آبله پای طریق تگاپو داند که فکر نارسا نیز سعیها برده است و جستجوها
بجای آورده کتاب اگر دیده و ورق[۵۱] ها سنجیده روز و شب در سواد و بیاض کتب شب بروز آورده و روز بشب برده
چون شمع شب تا سحر نشست و چراغ افروخت و دود[۵۲] چراغان خورد و داغ سوخت غرض تا از دست[۵۳] برخاست از
پا نه نشست و تا مغز را استخوان داشت استخوان[۵۴] شکست ۵

---

۵۱ ورق سبز مطالعه کنند ۱۲ بهار ۵۲ دود چراغ بیخ و تعب که در تحصیل و کسب کمال کشند و داغ سوختن بیخ و محنت بسیار کشیدن
۱۲ بهار ۵۳ از دست برخاستن ممکن بودن و میسر شدن ۱۲ بهار - از پا نشستن کنایه از قیام بسته و آمده نشستن ۱۲ بهار
۵۴ استخوان شکستن کمال محنت کشیدن ۱۲ بهار - راه بسته راهیکه آمد و رفت دران کم بود و این کنایه است از دشواری راه ۱۲

در پیچتاب فکر دلم صد شکن گرفت　　آسان نمی توان سر زلف سخن گرفت

باری بحمد الله که درین راه بسته قدمی[۵۱] که برکشاد شمرده نهاد و گامیکه برداشت راهی[۵۲] بحساب داشت تا آنکه اگر شمار آید در حساب نرود و باور افتد که تفحص کامل بهار با استقرار ناقص بر قیاس تمثیل[۵۳] چه نسبت دارد بهر کیف آمدن[۵۴] کار بر فتن عمر ست نه بگفتن زید و عمرو بالجمله این نوآئین تالیف هم سفینهٔ اشعار فصاحت است که سخن سرایان معنی رس را نشاط افزاید و گوناگون روشهای کلام شعرا را نماید و هم دستور العمل انشاست که سخندیان نوردفتار فارسی طریق را اگر بدیده وری درین وادی گام زنند چراغی فراراه نهد و راه و رسم منزل سخن و نقش پای پیشروان فن نشان دهد بشرطیکه کامل عیاران صاحب نظر علی الخصوص گنجینهٔ علم و جوهر گنجور فضل و هنر مخدوم زاده سنجیده گوهر از نگاه اکسیر اثر خاک تیره را زر احمر و حرف پاره ریزهٔ جواهر گردانند گوشه چشمی از حال خراب دریغ ندارند و ازین شکسته بسته که ارمغان آورده ام (چیزی حقیر ۱۲) در شکسته بناهی بسته دست من (حصار ۱۲) شکسته نگذارند ۵

بدین بے آبی گوهر کی نماید مشتری رغبت　　مگر بهر خدا از خاک بردارد خریدارش

لمولفه

بغرض جوهریان هنر که در ریزند　　ازان شبه که نگیرد کس ارمغان منست

به مفت نیز گرانی فرودن دلها　　گران بهائی کالای رائگان منست

خوشم به هیچ نگیرند یک نظر نگرند　　شکسته بسته متاعی که در دکان منست

---

۵۱ قدم کشادن راه رفتن قدم شمرده نهادن باحتیاط تمام راه رفتن ۱۲ بهار　۵۲ راه بحساب داشتن صورت معقولیت داشتن ۱۲ بهار

۵۳ لطف جمع استقراء و قیاس و تمثیل ظاهرست ۱۲ چه نسبت دارد درین استفهام ایهام استفهام انکاری خالی از لطف نیست ۱۲ عبدالحمید

۵۴ آمدن کار روآمد کار کنایه از اقبال ۱۲ بهار

بسم اللہ الرحمن الرحیم

باب الف ممدودہ

فصل الف

لغت آب بمعروف ۱۲ بہار عجم و جہانگیری

مصدر		صلہ		شاعر
آشامیدن	گرت ہست در سر ہوی آن سخن		بیا ستام این آب دندان شکن †	یحیی کاشی
آمدن ۵۱	خضر را چشمہ سار زندگانی باد ارزانی	از	مرا آبحیات از جدول شمشیر می آید	حزین اصفہانی
آمدن	ناگہان آمد چو آب زندگانی بر سرم	اندر	زندہ ام کامروز آب اندر سر آمد مر مرا	خسرو دہلوی
آمدن ۵۲	شاید آب رفتہ ام دیگر بجو آید بگوے	در † بہ	حرف سرد جویباری گریہ می آید مرا	ظہوری ترشیزی
آمدن ۵۳	کے می نشینم آنجا کاید بزیر آبم	بہ	جائے روم کہ آنجا بالای باد باشد	باقر کاشی
آمدن	شد غلامے کہ آب جو آرد		آب جو آمد و غلام ببرد	سعدی شیرازی

مصطلح

آب دندان شکن آب بسیار سرد ۱۲ مصطلحات الشعراء بہار عجم ۵۱ آب در سر آمدن بسر وقت کسے رسیدن ۱۲ بہار عجم ۵۲ آب رفتہ بجو در جو آمدن و آب در جو آمدن دولت رفتہ باز آمدن ۱۲ بہار عجم و برہان قاطع ۵۳ آب بزیر کسے آمدن مضطرب و سراسیمہ شدن ۱۲ بہار عجم

† و در تعریف آب کوثر گوید ۱۲ منہ ‡ مصرعہ سے نوش کہ آب رفتہ در جو آمد ۱۲ دفتر دوم ابو الفضل

مصدر		صله		شاعر
آوردن ۵۱	آب آوردن متاع			بهار عجم
آوردن ۵۲	آورد گلم بتازگے روے	در	کاوردیم آب رفتہ در جوے	فیضی اکبرآبادی
آوردن ۵۳	چون درین بحر پر آشوب نظر باز کنم		چشم من آب نیاوردہ بماند حباب	مخلص کاشی
آوردن	نماز عید خواہم کرد ہان ساقی بیار آبے		برائے آبدست ما بابریق قدح شویان	کمال خجندی
افتادن	برخاک چو آب بنیش افتم	در	بادے شوم و در آتش افتم	فیضی اکبرابادی
افشاندن ۵۴	آب بر گلہائے شوقم گریہ خونین فشاند	بر	روغنے بر آتش شوقم بجائے آب زد	شفائی اصفہانی
افگندن ۵۵	اگر سایہ بر آفتاب افگند	در	دران چشمہ آتش آب افگند	نظامی گنجوی
افگندن	برگ رویدار بحمت خوشہ بناد از دفا	بر	جائے آب از خون مابر تاک انگور افگنند	حیاتی گیلانی
افگندن ۵۶	آب ہرگہ بہ پوست افگندہ	بہ در از †	شدہ زمزم زد لوشر مندہ	سلیم طہرانی

مصطلح

۵۱ آب آوردن متاع قیمت سہل و رایگان یافتن ۱۲ بہار عجم ۵۲ آب رفتہ در جو آوردن رونق رفتہ باز آوردن ۱۲ بہار عجم

۵۳ آب نیاوردن جنس چون شخصے خواہد کہ جنس را بہ قیمت نازل بگیرد و فروشندہ می گوید آب نیاوردہ است یعنی ارزان و مفت نیست ۱۲ بہار عجم ۵۴ آب افشاندن بر چیزے گرد و غبار فرو نشاندن ۱۲ بہار عجم ۵۵ آب افگندن در چشمہ آتش بیرونق گردانیدن ۱۲ خلاصہ بہار عجم از سید جمیل احمد بلگرامی ۵۶ آب بہ پوست و در پوست افگندن بالیدن مطلقاً ماخذ بالیدن و نمودن مشک بر آبست ۱۲ مصطلحات الشعرا یعنی بالیدن اعم از نیکہ میوہ باشد یا غیر آن ۱۲ بہار عجم

† ازین انبہ حلاوت آب در پوست افگندہ ۱۲ ظہوری در صفت انبہ گفتہ۔

مصدر		صله		شاعر
انداختن ۵۱	میوه شیرین میشود چون آب انداز د بپوست	به	می زند جوش حلاوت آن لب تنخاله را	اشرف مازندرانی
انداختن ۵۱	سقایان جنیکے حمائل ساخته	به	آب بپوست انداخته	ساطع کشمیری
انداختن	بدل آسایم زغنچه تر	از بر	مگر آبے بر آذر اندازی	حزین اصفهانی
انداختن ۵۲	چرخ آب همیشه زیر کاه اندازد	به	یک کار بصد حیله براه اندازد	قاسمی مشهدی
انداختن ۵۳	اشکم به دل حزین نمے گردد بند		این حوض شکسته آب می اندازد	اشرف مازندرانی
ایستادن ۵۴	آئینه کے به چهره شبنم فشان رسد		چون آب ایستاده به آب روان رسد	صائب اصفهانی
باریدن	ابر گر آب زندگی بارد		هرگز از شاخ بید بر نخوری	سعدی شیرازی
بخشیدن ۵۵	آب از جگر بخشیدن	از		بهار عجم
بخشیدن ۵۶	ابر بخشید اگر آب زدریا سهل ست	از	دستت از کیسه خود چون گهر افشان آمد	لمؤلفه
بخشیدن	از غلط بخشے ابناے زمان می آید	به	کز گهر آب ستانند و بدریا بخشند	ناظم هروی
بخشیدن	تا هست مے بشیشه غم از عمر رفته نیست	به	این آب رفته باز باین جو بیا بخش	حزین اصفهانی
بخشیدن ۵۷	آب از غربال مے بخشد	از		بهار عجم

مصطلح

۵۱ آب بپوست انداختن مراد آب بپوست افگندن که گذشت ۱۲ ۵۲ آب زیر کاه انداختن مکاری وحیلی کردن ۱۲ مصطلحات دربان ۵۳ آب انداختن بیرون دادن آب ۱۲ چراغ هدایت ۵۴ آب ایستادن ساکن شدن آب ۱۲ بهار عجم ۵۵ آب از جگر بخشیدن عطا و بخشش کردن بطوع و رغبت ۱۲ برهان و بهار عجم ۵۶ آب از دریا می بخشد از مال دیگرے بخشش میکند بی آنکه از و اجازت گرفته باشد ۱۲ بهار عجم ۵۷ آب از غربال می بخشد نفعے از و بکسی نمیرسد ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
برداشتن ۵۱	دلاریست چو بیابان مرگ در پیش ست		بگو به آبلهٔ پا که آب بردارد	نویدی شیرازی
برداشتن	خوشا چشمیکه بروی عرقناکی نظر دارد	از	خوشا ابریکه آب از چشمهٔ خورشید بردارد	صائب اصفهانی
برداشتن ۵۲	آب بردار			بهار عجم
بردن	سیلاب آب برد هلاکی بکوی یار	به	چون باغبان که آب بسوی چمن برد	هلاکی همدانی
بردن	حوضیکه کوثر آب ازو برده	از	بلکه آن حوض آب از کوثر برده	خسرو دهلوی
بردن ۵۳	زود پندارم که خواهد معذرت را آب برد	را	کرده طوفان شرمساری گریه می آید مرا	ظهوری ترشیزی
بردن ۵۴	چون یافتند مردم دیده سراغ تو		این خیلی آب برد که بردند بی در آب	عالی شیرازی
بردن ۵۴	غیر از برای یار مرا ناب می برد		این ماجرا به بین چه قدر آب می برد	تاثیر مشهدی
بردن ۵۴	پایمال خلق گشتن اندکی آبی می برد			خالص اصفهانی
برکشیدن ۵۵	من چو خواهم کرد فریاد آب از آتش برکشم	از	او چو خواهد خورد تشویر آتش افروز از آب	معزی نیشاپوری
برگرفتن ۵۶	بی گفت او آبی از آب گنگ	از	برنتوانند گرفت	خسرو دهلوی

مصطلح

۵۱ آب برداشتن همراه گرفتن و حاصل کردن آن ۱۲ بهار ۵۲ آب بردار سخنی که احتمال صدق و کذب هر دو داشته باشد ۱۲ بهار

۵۳ آب بردن چیزی را غرق کردن آب آنرا ۱۲ ۵۴ آب بردن ماجرا و خیلی آب بردن اشکال و سختی داشتن آن ۱۲ بهار و چراغ صاحب مصطلحات الشعرا گوید بعضی اعزه که ماجرا را جزو محاورهٔ فهمیده اند غرابت دارد و چنان خالص است ۵۵ پایمال خلق گشتن اندکی آبی ست برد ۲

۵۵ آب از آتش برکشیدن امر عجیب غیر ممکن کردن ۱۲ بهار عجم ۵۶ آب برگرفتن از چیزی حاصل کردن آب ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
بریدن ۵۱	آب برنده			بهار عجم
بریدن	تا دید یار اشکم از من طمع بریده		آبی برنده تر زین هرگز کسی ندیده	تاثیر اصفهانی
بریدن ۵۲	برید آب سر چشمه را آسمان		ز گردش فتاد آسیای دهان	حزین اصفهانی
بریدن ۵۳	همین بریدن آب از گلو قناعت نیست	از	گلو بریده درین بحر همچو ماهی باش	سلیم طهرانی
بستن ۵۴	به طول فکر نتوان جمع کردن مال دنیا را	با	چرا بیهوده باید آب را با ریسمان بستن	مخلص کاشی
بستن ۵۵	بعمر داده راضی باش و ملک جاودان کم خواه	بر از †	که آب زندگانی بر سکندر زین گنه بستند	فغانی شیرازی
بستن ۵۶	آب بر روی امام خویش بستند آن سیاه	به	پس با آب تیغ شستند از جبینش گرد را	اثر شیرازی
بستن	کسی گشته از نخل جان بهره یاب	بر به †	که از جوی مهرت بر و بسته آب	ظهوری ترشیزی
بستن	آن نهالیکه نبود آب گهر لایق او	به از	بست دهقان اجل آب بیاز تبرش	قدسی مشهدی
بستن	در چمن از طراوت سخنش	از بر	آب بر روی ارغوان بستم	ظهوری ترشیزی

مصطلح

۵۱ آب برنده بضم با بر موحده و نون زده آب هاضم دگوارا و نیز آبیکه ساحل غیره را ببرد ۱۲ بهار و چراغ هدایت ۵۲ آب بریدن زائل کردن آب ۱۲ بهار ۵۳ آب بریدن از گلو درماندن از آب ۱۲ بهار ۵۴ آب با ریسمان بستن تردد و تلاش بحد نمودن در حصول آنچه میسر نیاید ۱۲ بهار و چراغ هدایت و مصطلحات و تغلب کردن نیز گفته اند چراغ هدایت ۵۵ آب بستن بر کسی و بر روی کسی از چیزی باز داشتن آب زان ۱۲ بهار ۵۶ آب بستن بر چیزی و بچیزی بر روی و بپای چیزی آب دادن و سیراب کردن ۱۲ بهار

† که ساقی از لب من آب زندگانی بست ۱۲ محتشم کاشی † ما به گلزار معانی آب گوهر بسته ایم ۱۲ سلیم طهرانی

مصدر		صله		شاعر
بستن ۵۱	آب می بندی زمے تا چند بر بنیاد تن	بر از	بر سر خود میکنی این خانه را ویران چرا	تاثیر اصفهانی
بستن ۵۲	تیغش که به ما سے ندارد	از	آبی ست که بسته شد ز بالا	طغرای مشهدے
بستن ۵۳	آب دریا را بجوے تیغ بیداد ت ببندد	به از †	بسکه سیر البست شمشیر تو زخم آب دید	کلیم همدانی
بودن ۵۴	آب در جوے بودن	در		بهار عجم
بودن ۵۴	جان حزین مسکین از فقر زندگی یافت	در	آبحیات باشد در جویبار درویش	حزین اصفهانی
بودن ۵۵	آب در چیزے بودن	در		بهار عجم
پاشیدن ۵۶	قدر شعر ترچه میدانند ناقص طینتان	بر	آب حیوان بر زمین شوره پاشیدن چرا	صائب اصفهانی
پاشیدن ۵۷	بنازم بآن قصر عالیجناب	بر	که بر درگهش خضر پاشیده آب	ظهوری ترشیزے
پنداشتن	آنکه این گریهٔ من در غم اوست		گریه را آب روان پندارد	صوفی مازندرانی
پیچیدن	آب مے پیچد پر آتش اشک آتش زاے من	بر	شعله در زنجیر دارد موجهٔ دریاے من	نازکی همدانی

مصطلح

۵۱ آب بر بنیاد بستن در صدد خرابی خانه بودن ۱۲ بهار ۵۲ آب از بالا بستن سر چشمه بستن تا آب جاری نشود ۱۲ بهار عجم ۵۳ آب بجو و در جویبار بستن آب در جو آوردن ۱۲ بهار عجم و مصطلحات آب بستن در جو بمعنی در جوے آوردن و این از اهل زبان به ثبوت رسیده ۱۲ چراغ هدایت

۵۴ آب در جوی و جویبار بودن صاحب دولت و اقبال بودن ۱۲ بهار عجم ۵۵ آب در چیزے بودن منقوش غیر خالص بودن آن ۱۲ بهار عجم

۵۶ آب پاشیدن بر زمین شور کار بیفائده کردن ۱۲ ۵۷ آب پاشیدن بر چیزے گرد و غبار فرو نشاندن ۱۲ بهار عجم

† اگر نه، دیو آئینه را دهد پرواز ✤ وگرنه آب درین جویبارے بندد - صائب اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
پیمودن ۵۱	عمرکان وقف مدح شان کردم	به	آب پیمودہ ام بہ پرویزن	جمال اصفہانی
پیمودن ۵۱	کان چارہ چو سنبیدن کوہ است بسوزن	به	وان حیلہ چو پیمودن آبست بغربال	معزی نیشاپوری
تاختن ۵۲	زقلب آبخنان ہوے دشمن تباخت	از	کہ از ہیبتش شیر زآب تاخت	رودکی سمرقندی
جُستن	جوے آبے بآب جوے داد		تشنہ کوزہ را سبوے داد	خسرو دہلوی
جستن ۵۳	زآتش آب میجویم ببین فکر محال من	از	وفاداری طمع میدارم از طبع جفاجویت	وحشی یافقی
چشیدن ۵۴	آب دریارا اگر نتوان کشید		ہم بقدر تشنگی باید چشید	مولوی رومی
چکانیدن ۵۵	کسے کو بر لبم آبے چکاندنیست جز دیدہ	بر	زبخت بد بود آنہم بصد خون جگر حاصل	اہلی خراسانی
چکیدن ۵۶	چشم تو نرگسی ست کز و خواب مے چکد	از	لعل تو آتشے ست کز و آب مے چکد	کاتبی نیشاپوری
چکیدن ۵۷	درحسرت متانت نظمش موج گوہر را	دراز	آب ازبن دندان چکیدن	بیدل عظیم آبادی
چکیدن ۵۸	آب از دستش نمی چکد	از		بہار عجم

مصطلح

۵۱ آب پیمودن بہ پرویزن و غربال کار بیفائدہ کردن ۱۲ بہار عجم ۵۲ آب تاختن بول کردن از ہیبت و بیتوان گفت کہ تاخت مصراع دوم بہ بار موحدہ است پس آب باختن کنایہ از شکستن رنگ بود بر قیاس رنگ باختن ۱۲ برہان بہار ۵۳ آب از آتش جستن امرے غریب غیر ممکن جستن بر قیاس آب از آتش بر کشیدن کہ بیاید ۱۲ ۵۴ آب چشیدن نوشیدن آب ۱۲ بہار عجم ۵۵ آب بر لب چکانیدن بشیراز مرکب بود ۱۲ بہار عجم ۵۶ آب از آتش چکیدن امرے عجیب بوقوع آمدن ۱۲ ۵۷ آب از زبن دندان چکیدن حسرت کردن ۱۲ غواص صہبای دہلوی ۵۸ آب چکیدن از دست کسی بہ نون نافیہ نہایت بخل و امساک ۱۲ بہار عجم

مصدر		صله		شاعر
چکیدن ۵۱	بجز غبغبش کاب ازو می چکد	از	بر آتش بر آب معلق که دید	نظامی گنجوی
خفتن ۵۲	آب خفته -			بهار عجم
خواستن	بروزگار تو ابر محیط آب بے خواست	از به	کف تو گفت به لفظے چو لولوے خوشتر آب	سلمان ساوجی
خوردن ۵۳	هر کسکه دلش تشنه لب بزم حضور ست	از	از چشمه کوثر نخورد آب که شور ست	قاسم مشهدے
خوردن ۵۴	در گلشن زمانه ز قطع وظیفه ها		سادات همچو سبزه خورند آب ناشتا	اثر شیرازی
خوردن ۵۵	کسے نداد به میخانه راه زاهد خشک		خم آب خورده چو شد قابل شراب شود	اثر شیرازی
خوردن ۵۶	چون کمیت خامه اشرف اگرچه آب بے لجام		میخورم اما عنان من بدست دیگریست	اشرف مازندرانے
خوردن ۵۶	همیشه تا فرس بد لجام ابلق چرخ	از	خورد ز چشمه خورشید آب بی افشار	بدیعی سمرقندی
خوردن ۵۷	کرم نسیه بخل آب ز یک چشمه خورند	از	یک دریسته ندیدیم که دیوار نبود	تاثیر اصفهانے
خوردن ۵۸	صائب دلش از صحبت گلشن نخورد آب	از	شبنم که بخورشید درخشان نگرانست	صائب اصفهانے

مصطلح

۵۱ آب از چیزے چکیدن کمال لطافت و نازگی آن چیز بود ۱۲ بهار ۵۲ آب خفته بضم خا معجمه کنایه از برف و یخ و ژاله و مروارید و شمشیر غلاف کرده ۱۲ بهار ۵۳ آب خوردن نوشیدن ۱۲ بهار عجم ۵۴ آب ناشتا آبی که تا ناخورند و اکثر مورخان هندی بیاست ۱۲ بهار عجم ۵۵ خم آب خورده و سیوی آب خورده آنکه نخست وراآب سیر کنند تا چیزے که دروانداز ند منجذب نشود ۱۲ بهار عجم ۵۶ آب بی لجام و افشار خوردن مطلق العنان معاش کردن ۱۲ برهان و بهار ۵۷ آب از یک چشمه خوردن مساوات داشتن در کارے ۱۲ بهار ۵۸ آب خوردن دل فوشگرفتن و خوش شدن دل ۱۲ بهار و چراغ هدایت

مصدر		صلہ		شاعر
خوردن ۵۱	نرگس از چشم تو دم زد بر و بانش ز صبا	از	رنج دندان دارد اکنون میخورد آب از قلم	تاثیر اصفہانی
خوردن ۵۲	چو پر خون شد آن جام زنگی چہ کرد		بخوردش چو آبے و آبے نخورد	نظامی گنجوی
دادن ۵۳	دہر کامت ندہد مفت کہ امید گلاب	بہ از- را	تا نیاید بمیان آب بہ گاز اندازد	کلیم ہمدانی
دادن ۵۳	ہر کہ مست تو شد جام شرابش ندہند		بخدا گر ہمہ خضر ست کہ آبش ندہند	اہلی شیرازی
دادن ۵۳	لولو از نرگس نر و بارید و گل را آب داد	را	وز تگرگ روح پرورمالش عناب داد	لا اعلم
دادن ۵۴	چون اہل ارادت بکف داد عنان		ہر چند کہ آب بے لجامش دادند	ظہوری ترشیزی
داشتن	دیدم آن چشمۂ ہستی کہ جہانش خوانند		آنقدر آب کز دست تو ان نشست نداشت	وحید قزوینی
داشتن ۵۵	ہمہ روز تخم طمع کاشتند	از	ز آب زرش آب میداشتند	سلمان ساوجی
داشتن ۵۶	ہر کہ گوید کہ مے زیان دارد		سخنش آب در میان دارد	خالصی اصفہانی
داشتن ۵۷	آب در شکر دارد۔	در		بہار عجم

مصطلح

۵۱ آب از قلم خوردن در بعض بیماریہا کہ آب بد شواری توان فرو برد بقلم میخورند ۱۲ بہار ۵۲ آب خوردن توقف نمودن و آب نخوردن کنایہ از درنگ ناکردن ۱۲ برہان قاطع و جہانگیری ۵۳ آب دادن چیزے را چیزے معروف و تازہ و سیراب داشتن آن را ۱۲ بہار و مصطلحات ۵۴ آب بے لجام دادن مطلق العنان کردن ۱۲ بہار ۵۵ آب داشتن تازہ و سیراب داشتن ۱۲ بہار ۵۶ آب در میان داشتن چیزے را غش داشتن آن ۱۲ مصطلح و بہار عجم ۵۷ آب در شکر دارد یعنی گذران و ناتوان ست ۱۲ برہان و بہار عجم

† نبات روح را آب از جگر داد - نظامی گنجوی -

مصدر		صله		شاعر
داشتن	خضر گر راه بسر چشمهٔ حیوان بردست	در	مست هم در دل شب آب خماری دارد ع۵	صائب اصفهانی
داشتن ۵۱	بر کسے نیست فیض گردون را		آب وارد متاع دولا بے	اشرف مازندرانی
درآمدن	آنکه کشتی بخشک می راندم	در	باز در جوئے من درآمد آب	خسرو دہلوی
دریافتن	آب و هوائے جنت میخانه دارد ایدل		دریاب گر توانی این آب این هوا را	انسی خبابندے
دزدیدن ۵۲	شود گر آب دزدش بسته یکدم		نماید چشمهٔ آئینه بے نم	طغرای مشهدے
دویدن ۵۳	آب بر روے آب دوید	بر		بهار عجم
دیدن	آبجیوان نیست چون خاک قناعت سازگار	از†	از خضر پرسیده ام آب بقا را دیده است	کلیم همدانی
دیدن	خویش را حاجت روا خواهی مدار مشوق جوے	به	گریه آب رفته دید آخر بجوے خویشتن	ظهوری ترشیزی
دیدن ۵۴	متاع سخت دل از چشم اعتبار افتاد		دگر که میخرد این جنس آب دیدهٔ ما	سالک قزوینے
راندن ۵۵	راند حق این آب را در جوے تو		آفرین بر دست و بر بازوے تو	مولوی رومی

مصطلح

ع۵ آب خمار آنکه در خمار خورند ۱۲ انهار عجم ۵۱ آب داشتن متاع قیمت زیاده از ارزش کردن از اهل زبان بتحقیق پیوسته وغش داشتن متاع تا دیگرے را تو ان فریفت ۱۲ چراغ هدایت و بهار عجم ۵۲ آب وزد رخنه که به نهر بزرگ باشد و ازان رخنه آب بخانها و باغهاے دیگران برود ۱۲ بهار عجم

۵۳ آب بر روے آب دویدن بیاپے آب بودن ۱۲ بهار عجم ۵۴ آب دیده جنسے راگویند که بسبب افتادن داغ از آب و تاب اصلی برگردیده باشد ۱۲ بهار - ومتاع ضائع ۱۲ چراغ هدایت ۵۵ آب در جوی کسے راندن صاحب اقبال گردانیدن ۱۲ بهار عجم

† مصرعه - از چشمه سنان تو آبے ندیدکس ۱۲ غنائی مشهدی ۱۰

مصدر		صله		شاعر
رساندن	هزار کاسهٔ خونم بلب حوالت کرد	به	چو تیغ تا بمن ایام یکدم آب رساند	صائب اصفهانی
رساندن ۵۱	بآن رسید که خاک از میان کناره کند	به-را	ز بسکه چشم ترم آب را بآب رساند	نظام شیرازی
رساندن ۵۲	روان زدن بقدح ریزمے که محمورم	به	بکشت تشنهٔ ما آب بی لجام رسان	بهار عجم
رسیدن ۵۳	بیا که در شب هجر تو چشم گریانم		چو زخم آب رسیده بهم نمے آید	غنی کشمیری
رسیدن	افسردگان بعالم بالا نمے رسند	به	این آههاے مرده بدریا نمے رسند	صائب اصفهانی
رسیدن	آئینه کے بچهرهٔ شبنم فشان رسد	به	چون آب ایستاده بآب روان رسد	صائب اصفهانی
رسیدن ۵۴	شانه از زلف تو خوش کام مرا شد ستم ست	به	که دگر آب درین باغ به شمشاد رسد	کلیم همدانی
رفتن	زان بحر موجزن چه کم آید اگر سبے	بر-از	برگشت نارسیده آب بقادر	نظیری نیشاپوری
ریختن ۵۵	شکوهام آتش زبان گردیده است از خوی دوست	بر	آه اگر آبی برین آتش بریزد روی دوست	صائب اصفهانی
ریختن ۵۶	آبے از کنگ بر نتوانند گرفت		واگر بر گیرند در حال آب ایشان بریزد	خسرو دهلوی
ریختن	روزگاریست که در دیر مغان می ریزد	بر به †	آب بر دست سبو گریهٔ مستانهٔ ما	صائب اصفهانی

مصطلح

۵۱ آب بآب رساندن پیاپے آب دادن ۱۲ بهار عجم ۵۲ آب بی لجام رساندن مرادف آب بی لجام دادن که گذشت ۱۲ بهار عجم

۵۳ آب سیده زخمی که آب را دزدیده باشد ۱۲ بهار عجم ۵۴ آب رسیدن بچیزے همچنین آب آوردن و چیزے هر کدام معروف ۱۲ بهار عجم

۵۵ آب بر آتش ریختن تسکین دادن و غضب فرو نشاندن ۱۲ بهار عجم ۵۶ آب ریختن ضائع کردن آب ۱۲ بهار عجم ۵۷ آب ریختن بر دست کسے و بدست کسی و بپای کسے کنایه است از خدمتگارے او کردن ۱۲ مصطلحات و بهار عجم و چراغ هدایت

† که آب زندگی ز لفش بدست شانه مے ریزد صائب.

مصدر		صله		شاعر
ریختن	باغبان بیجا نمی ریزد بپای تاک آب	به-از	دختر ے دارد کہ عقل و ہوش از سر می برد	مخلص کاشی
ریختن ۵۱	شب کلیم از دیدہ مے ریزد سرشک	از	روز از منزل برون مے ریزد آب	کلیم ہمدانی
ریختن ۵۲	آب در شیر ریختن	در		بہار عجم
ریختن ۵۳	زہر اجل بکام من آب حیات ریخت	بہ	دنیا گزیدہ را بہ مسیحا چہ حاجت ست	حزین اصفہانی
ریختن ۵۳	آنقدر ہا نا امیدم کز تف سوز جگر	بر	گر بریزد آب بر لبہاے من میسوزدم	صلی خراسانی
ریختن ۵۴	رفتے و گرد ے بحال دل ویران کردم	بر	آب بر آئینہ ریزند قضاے سفر ے	وحید قزوینی
ریختن ۵۴	اشکے کہ بر یزند عزیزان در مرگ	در	آب ے ست کہ در پاے مسافر ریزند	یحیی کاشی
ریختن ۵۵	زہوش برد چمن را چنان نظارۂ تو	بہ	کہ شبنم آب مکرر بہ چہرہ گل ریخت	صائب اصفہانی
ریختن ۵۵	بعد عمری کہ بہ خواب من بیدل آمد		گر یہ آب ے بر خم ریخت کہ بیدار شدم	کلیم ہمدانی
ریختن ۵۶	آب در زیر جامہ کسے ریختن	در		بہار عجم
زدن ۵۷	دلم بر آتش غم خام سوز گشت امشب	را	کجا ست گر یہ کہ آب ے زند کباب مرا	شاپور طہرانی

مصطلح

۵۱ آب از منزل بیرون ریختن معروف ۱۲ بہار ۵۲ آب در شیر ریختن دغلی کردن ۱۲ بہار عجم و چراغ ہدایت ۵۳ آب بکام و آب بر لب ریختن معروف ۱۲ بہار ۵۴ آب بر آئینہ ریختن و از پے کسے ریختن رسم ست کہ در قفاے شخصی کہ بسفر رود آب بر آئینہ ریزند تا بہ سلامت باز آید ۱۲ بہار و چراغ ہدایت ۵۵ آب بر چہرہ و برخ ریختن ہوشیار و بیدار ساختن ۱۲ بہار ۵۶ آب در ریز جامہ خواب ریختن مضطرب گردانیدن ۱۲ بہار عجم ۵۷ آب زدن کباب را معروف ۱۲

† چون طاس زدیدہ ریختہ آب بباش ۱۲ باذ کاظمی ۔

مصدر		صله		شاعر
زدن ۵۱	تو پاکدامنے این گل زجنس حسن تو نیست		که هست لاله و گل داغدار آب زده	نادم گیلانی
زدن ۵۲	دیده را تر کنم از اشک چو رفتی زبرم	بر	در قفاے سفر آب بر آئینه زنند	نظام شیرازی
زدن ۵۳	خرم آن روز که با دیده گریان بردم	به + ارغ + را	تا زنم آب در میکده یکبار دگر	حافظ شیرازی
زدن ۵۴	آبے زآبله بر رخ پاے خسته زن	به + بر + بر	باید زپیش رفت حریفان خبر گرفت	کلیم همدانی
زدن ۵۴	دف که بی سوز دل ست آبی بر آتش میزنند	به + بر	ساعتے پیراهن فانوس را هم بر کنند	کلیم همدانی
زدن ۵۴	بخت خواب آلود ما بیدار خواهد شد مگر	بر	زانکه زد بر دیده آبے روے رخشان شما	حافظ شیرازی
زدن ۵۵	تا بکے پوشیده از هم صحبتان ساغر زدن	در	در گره تا چند آب خویش چون گوهر زدن	صائب اصفهانی

مصطلح

۵۱ آب زدن آب زده جنسے که بسبب افتادن داغ از آب تاب اصلی بر گردیده باشد ۱۲ بهار - و نیز تواند که آب زده درین شعر یعنی آب پاشیده شده باشد زیرا که برگلهاے پژمرده براے طراوت و تازگی آب می پاشند لیکن مقابله پاکدامنی که در مصرع اول گفته می خواهد که آبزده یعنی آلوده و ملوث باب باشد ۱۲ المولفه ۵۲ آب بر آئینه زدن در آب بر آئینه ریختن گذشت ۱۲ ۵۳ آب بر چیزے زدن گرد و غبارش زدودن نشاندن ۱۲ بهار ۵۴ آب زدن بر دیده و بر روے و بر رخ بیدار و هوشیار ساختن ۱۲ بهار عجم ۵۵ آب در گره زدن قریب بمعنی آب بار سیمان بستن ست که گذشت ۱۲ بهار

+ هر سحر بخون دل آب زنم براه تو ۱۲ شاهی سبزواری - ++ از زمزم دو دیده آبے زنم صفاها ۱۲ ناصر بخاری -

+ شبنم نشد بر رخ گل آب می زند ۱۲ واقف لاهوری - + گر نگاه گرم شرمش آب بر رو میزند ۱۲ تجلی شیرازی -

مصدر		صله		شاعر
زدن ۵۱	آب بے بر آتش دل ما ہیچکس نزد	بر	چند انکہ پیش محرم و بیگانہ سوختم	فغانی شیرازی
ساختن ۵۲	گل بدست گلفروشان رنگ بیماران گرفت	را	آب غربت ۵۲ ناز پرورد گلستان را نساخت	دانش مشہدی
ساختن ۵۳	مغان کہ دانہ انگور آب می سازند		ستارہ می شکنند آفتاب می سازند	فرخ اللہ شوستری
ساختن ۵۳	مگر تاثیر در افغان سنگین دل نمی باشد		کجا دل آب سازد نالہ کز آسیا خیزد	صائب اصفہانی
سپردن	بیا ساقی آن آب حیوان بیار	بہ	بہ دولتسرای سکندر سپار	نظامی گنجوی
سودن ۵۴	شکایت فلک آبگون چہ سود دہد	در	نسودہ ہیچ خردمند آب در ہاون	قدسی مشہدی
سودن ۵۴	بگداختم چو آب و بسودی دل مرا	بہ	کس آب را بسنگ نساید مسای آب	خسرو دہلوی
سودن ۵۴	سیم گرمایہ نداری بنرنج باد بمنج	بہ	نان یک روزہ نداری بہ لگد آب مساے	انوری ابیوردی
شدن ۵۵	فولاد شود آب ز خون گرمی چشمم	از	بر من چو زنی تیغ ستم واقف دم باش	اوجی نطنزی
شدن ۵۵	بحیرتم کہ فلاطون ز شرم آب نشد	از	نجم نشست فلاطون شد و شراب نشد	عالی شیرازی
شدن ۵۶	آب آتش شد			برہان قاطع

مصطلح

۵۱ آب بر آتش زدن تسکین دادن و غضب فرو نشاندن ۱۲ بہار و برہان قاطع ۵۲ آب غربت آبیکہ مسافران در میان راہ خورند ۱۲ بہار عجم

۵۳ آب ساختن موافق افتادن آب و گداختن و منفعل و متاثر کردن ۱۲ ۵۴ آب در ہاون و بسنگ و بلکد سودن کار بیفائدہ کردن ۱۲ بہار و برہان قاطع ۵۵ آب شدن گداختہ شدن و منفعل شدن ۱۲ بہار ۵۶ آب آتش شدن شور و غوغا بہم رسیدن ۱۲ بہار و برہان قاطع۔

مصدر		صله		شاعر
شکستن ۵۱	بدیده گریهٔ من شد گره ز حسرتها	در	بدان طریق که در حلق تشنه آب شکست	وحید قزوینی
شکستن ۵۲	در باغ شکسته از سمن آب	از	چون گرد خسوف در روی مهتاب	فیضی اکبرآبادی
شناختن ۵۳	آب شناس.			برهان قاطع
طلبیدن	تو ابر تشنه لب تیره روز را بسنگر		که آب می طلبد با وجود آب شراب	سلمان ساوجی
کردن ۵۴	آب در جو بیار کردن			بهار عجم
کردن ۵۵	اشک می ریزم بخون هر گاه شوق از حد گذشت	در	چون شود بدمست مهمان آب در مینا کنم	کلیم همدانی
کردن ۵۶	چون غذا پوش شوی خدمت قیصر نکنی	بر	آب چون آئینه بر دست سکندر نکنی	طغرای مشهدی
کردن ۵۷	نظر بران رخ چون آفتاب نتوان کرد	به	بیک نگاه دل خویش آب نتوان کرد	صائب اصفهانی
کردن ۵۸	چون عشق رسد به آتشین تاب		صد زهره آهنین کند آب	فیضی اکبرآبادی

مصطلح

۵۱ آب در حلق شکستن گره شدن و بند شدن آب در گلو ۱۲ بهار عجم و چراغ هدایت ۵۲ آب شکستن از چیزے جدا شدن آب از ان چیز ۱۲ ۵۳ آب شناس آنکه کاریز وغیره برای شناسد که کدام جاے آب دارد و کدام نه و آنکه بالاتر کشتی برآمده از صلاح و فساد آب خبر دهد و مرد حقیقت شناس و قاعده دان و ماهر در علوم ۱۲ برهان قاطع ۵۴ آب در جو بیار کردن صاحب دولت و اقبال بودن ۱۲ بهار ۵۵ آب در چیزے کردن دغلی بکار بردن چون آب در شیر کردن و در شراب کردن و در باده کردن و در مینا کردن ۱۲ بهار و برهان ۵۶ آب بر دست کسی کردن خدمتگاری کردن ۱۲ بهار ۵۷ آب کردن متفعل کردن و گداختن ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
کردن ۵۱	بگریه گفتمش اے گل دلم به هیچ بجز	در	بخنده گفت که در جنس خویش آب مکن	رفیقی همدانی
کردن ۵۱	راستی را کرده ام سرمایه بازار خود	در	کار آتش میکند آبیکه در کالا کنم	سلیم طهرانی
کردن ۵۲		در	آب در گریه میکنند بران	ظهوری ترشیزی
کردن ۵۳	آورده نهال بیخودی بار	در	صبر آمد و آب در سبد کرد	ظهوری ترشیزی
کشیدن ۵۴	آبیکه مشتری کشد از چشمه حیات	از	روے موافق تو بان آب شسته باد	معزی نیشاپوری
کشیدن ۵۴	خواهم کشید خضر صفت آب زندگی	از	از جویبار تیغت اگر عمر امان دهد	حزین اصفهانی
کشیدن ۵۵	دل را ز خیال مے خضر آب کشیدم	از	تا عشق چشانید بمن لذت غم را	قدسی مشهدی
کشیدن ۵۶	عاقبت زاهد سر در قدح باده نهاد	به	بسکه عادت بدهان آب کشیدن دارد	کلیم همدانی
کشیدن ۵۷	بسے مژگان تر سودم دران کو شام نومیدی	را - از	کشیدم آب جاروبے ز بهر جلوه میدان را	آصفی شیرازی
کشیدن ۵۷	تا نگیرد منصب دیدار جانان دیده ام	از	آب و جارو میکشد از اشک و مژگان دیده ام	تاثیر اصفهانی

مصطلح

۵۱ آب در جنس و در کالا کردن قیمت زیاده از ارزش گفتن یا چیز زبون را خوب نمودن تا بنرخ گران فروخته شود ۱۲ بهار و چراغ هدایت

۵۲ آب در گریه کردن گریه ساختگی کردن ۱۲ بهار ۵۳ آب در سبد کردن کار بیفائده کردن ۱۲ بهار عجم ۵۴ آب کشیدن آب خوردن و برآوردن مانند چاه و غیر آن ۱۲ بهار عجم و چراغ هدایت ۵۵ آب کشیدن شستن ۱۲ بهار عجم ۵۶ آب بدهان کشیدن مضمضه کردن ۱۲ بهار عجم

۵۷ آب و جارو کشیدن و آب جارو کشیدن آب پاشیدن برجائے و بالائے آن جارو کشیدن از اهل زبان بتحقیق پیوسته ۱۲ بهار عجم - هرچند آب تنها نسبت بکشیدن ندارد زیرا که آب کشیدن بمعنی فرو نشاندن گرد و غبار صحیح نیست بلکه آب زدن میگویند لیکن بهیئت مجموعه جارو و آب آورده شد چنانکه سعدی گفته ۵ گر نبودی امید راحت و رنج ۶ پای دویدن بر فلک بودے ۷ مقوال و تاگیر دبون لوی و با موصده بروزن خوان - لمولفه ۱۲

مصدر		صله		شاعر
کشیدن ۵۱	منشین فسردہ کز پے سامان اشک و آہ	از	آتش ز سنگ و آب ز آہن کشیدہ اند	صائب اصفہانی
کوفتن ۵۲	عدو کہ آب شود خود مکوب چندینش	بہ	کہ پیش ازین نتوان کوفت آب را بجواز †	خسرو دہلوی
کوفتن ۵۲	آب در ہاون کوفتن	در		بہار عجم
گداختن	چون آب منجمد بگداز د ز تاب مہر	از	خورشید اگر جمال تو بیند در آئینہ	شانی مشہدی
گذشتن	زان طرہ بہ آشفتگیم عمر گذشت	در	چون آب کہ در سایۂ سنبل گذرد	غفور لاہجی
گذشتن ۵۳	غرقۂ دریاے بی پایان ہجران را اگر	از	دستگیری میکنی دریاب کاب از سر گذشت	سلمان ساوجی
گردانیدن ۵۴	جوش صہبا شربت بیمار جوشانیدن ست		دور ساغر خستگان را آب گردانیدن ست	اشرف مازندرانی
گردیدن ۵۵	اکنون برون اگر ہ بر سبیل		آب گردش ‡ تجویز کردہ اند	علوی مؤلف فرخ آباد
گردیدن ۵۵	شرم احسان کریمان بسکہ تر دارد مرا		آب گردم گر کسے از خاک بردارد مرا	عاقل دہلوی
گردیدن ۵۵	ہلال غبغب جانان لطافتے دارد	از	کہ از اشارۂ انگشت آب می گردد	تاثیر اصفہانی
گردیدن ۵۶	حلالش باد ہر آبیکہ مینوشند در ین گلشن	در	چو تاک آنکس کہ گردد آب مے در جویبار او	صائب اصفہانی

مصطلح

۵۱ آب از آہن کشیدن امرے غریب غیر ممکن کردن ۱۲ بہار ۵۲ آب بجواز کوفتن و در ہاون کوفتن کار بیفایدہ کردن ۱۲ بہار عجم و برہان قاطع

۵۳ آب از سر گذشتن کمال نزول حوادث و آفات بود ۱۲ بہار ۵۴ آب گردانیدن بیمار را بجای بجای بردن برائے تغیر آب ہوا ۱۲ مصطلحات الشعرا و معنی قسمت و روزی و گردش زمانہ ۱۲ چراغ ہدایت ۵۵ آب گردیدن لازم آب گردانیدن و منفعل شدن و گداختہ شدن ۱۲ بہار عجم ۔ و آب گردش تغیرات آب و ہوا و جای بیمار ۱۲ چراغ ہدایت ۔ و آب گردانی متعدی ازو ے ۱۲ ۵۶ آب در جویبار گردیدن صاحب دولت و اقبال گردیدن ست ۱۲ بہار عجم

† بضم دو در آخر نام معجمہ ہندی کذا فی ۱۲ غیاث اللغات ۔ ‡ زاہد بنیاید اینجا از بیم آب گردش ۱۲ غنی کشمیری

مصدر		صله		شاعر
گرفتن ۵۱	در باغ عمر جز بر پژمردگی نداد	از	گوی نهال بخت من آب از تبر گرفت	کلیم همدانی
گرفتن ۵۲	نامش چو بر زبان گذرانم لبان ابر	به	شیرین شود اگر بدهان گیرم آب تلخ	وحید قزوینی
گرفتن ۵۳	رخ ز عشاق طلبگار گرفتن ستم ست	از	آب از تشنهٔ دیدار گرفتن ستم ست	تاثیر اصفهانی
گرفتن ۵۴	چه باک از میکشی هنگام جوش خط نکویان را		که چون گلزار گردد سبزه دهقان آب میگیرد	مخلص کاشی
گرفتن ۵۵	هستی که مرگ خانه خرابش گرفته است	از†	بوتان کهنه ایست که آبش گرفته است	سالم کشمیری
گفتن ۵۶	دل که لب تشنگی از چشمهٔ حیوان تو داشت		آب میگفت نگاهی بزنخدان تو داشت	حزنی اصفهانی
ماندن ۵۷	آب در جوے نماندن	در		برهان قاطع
مردن ۵۸	افسردگان بعالم بالا نمی رسند		این آبهاے مرده به دریا نمی رسند	صائب اصفهانی
نشستن ۵۹	در بزم عیش جام طرب نوش کاب خوش	در	در حلق بدسگال تو چون استخوان نشست	ثنای مشهدی
نمودن	بکشای پرده از گل رخسار اندکے	به	آبی نما به تشنهٔ دیدار اندکے	فغانی شیرازی
نوشیدن	چو آب زندگی مینوشد و لب تر نمیسازد		اگر تیغ دو عالم بر گلوے عشق می آید	صائب اصفهانی

مصطلح

۵۱ آب گرفتن آب خوردن ۱۲ بهار ۵۲ آب بدهان گرفتن تجرع نمودن ۱۲ بهار ۵۳ آب گرفتن از چیزے باز داشتن آب از زان ۱۲ بهار

۵۴ آب گرفتن آب دادن ۱۲ مصطلحات الشعرا ۵۵ آب گرفتن چیزے را خراب و ویران شدن ۱۲ بهار عجم ۵۶ آب گفتن اشاره بطلب آب

کردن ۱۲ بهار عجم ۵۷ آب در جوی نماندن رفتن دولت ۱۲ برهان قاطع ۵۸ آب مرده آب ایستاده و ساکن ۱۲ بهار عجم ۵۹ آب در حلق نشستن

بند شدن آب در گلو ۱۲ بهار عجم۔

† از گریه مرا خانه چشم آب گرفته است ۱۲ کمال خجندی

مصدر		صله		شاعر
هشتن ۵۱	آب به زیر کسے هشتن	به		برهان قاطع

آب آهن آبیکه در جوهر آهن است ۱۲ بهار عجم

چکیدن	آب آهن همه از دیده زنجیر چکید	از	بسکه در سلسله بند تو شیون کردم	کلیم همدانی

آب گیری و آب گری به تحتانی و کاف فارسی و بدون تحتانی آب دادن تیغ و خنجر

و امثال آنرا ۱۲ بهار

خواستن	نباشد سفله را در خور نوازش		نخواهد تیغ چوبین آب گیری	تاثیر اصفهانی
کردن	توان از خاک کویش آب گیری کرد تیغش را	از	تنم از بسکه هر سو جویبار زخم پیکان شد	طغرای مشهدی
کردن	کردی از گریه زارم که ز من قطع نظر		کرد آیا که دگر تیغ ترا آب گری	اثر شیرازی

آب حیا و آب انفعال به اضافت عرق شرم ۱۲ بهار عجم

رفتن	ز چشم مردمش آب حیا رفت سبب بی شبهت	از	هرانکو مادرش آب حیا می در شکم دارد	فوقی یزدی
گذشتن ۵۲	به گلشنی که در آمد بجلوه نخل قدش	از	چو ابر از سر او آب انفعال گذشت	اثر شیرازی

آب تلخ آب شور و شراب ۱۲ بهار عجم و برهان قاطع

پروردن ۵۳	آب تلخی به عطر پروردند	به	نام کردند کین گل خوشبوست	نظیری نیشاپوری

مصطلح

۵۱ آب بزیر کسے هشتن فریب دادن ۱۲ برهان قاطع و بهار عجم ۵۲ آب انفعال ز سر گذشتن همان آب از سر گذشتن که گذشت ۱۲

۵۳ آب پروردن تربیت کردن ۱۲ بهار۔

مصدر		صله		شاعر
ریختن	تلخ آب جگر بسینه ریزان	به	خاکستر دل بدیده بیزان	فیضی اکبرآبادی
ستادن	نقد روان دهند و ستانند آب تلخ		ستان درین معامله آیا چه دیده اند	فغانی شیرازی

آب جگر خوناب و رطوبت جگر و اسباب معاش ۱۲ بهار عجم

بودن ۵۱	ز آسودگی ست گر بودت پیرهن درست	در	ورخامی است گر بودت آب در جگر	شاپور طهرانی
داشتن ۵۱	روزی خونین دلان از غیب صاحب میرسد	در	لعل اگر در سنگ باشد در جگر میدارد آب	صائب اصفهانی
گذاشتن	نگذاشت آب در جگرم آه آتشین	در	در برگ گل ز تندی آتش گلاب سخت	صائب اصفهانی
گرفتن ۵۲	شبهای هجر بی او دادا ز سحر گرفتم	از	آتش ز دل کشودم آبی ز جگر گرفتم	دانش مشهدی
ماندن	نماند در جگرم آب و این سیه چشمان	از- در †	هنوز ازده ویران خراج می طلبند	فغانی شیرازی

آب خنجر و تیغ و سنان و پیکان و تیر و امثال آن تیزی و دم خنجر و غیر آن

آمدن	آب پیکان ز دل آمد سوی چشم صائب	از- به	آخر این چشمه سر بسته ترا دید کجا	صائب اصفهانی
آمیختن	چگونه آب پیکانت بمغز دشمن آمیزد	به	چگونه سازوار آید مزاج آب با روغن	خسرو دهلوی

مصطلح

۵۱ آب در جگر بودن و داشتن تو نگری ۱۲ برهان قاطع - و استطاعت مالی داشتن. اگرچه میر عضد الدوله و شیخ عبد الرشید ابن محاوی را بنون نافیه بمعنی مفلس نادار نوشته اند و از آب در جگر داشتن انکار دارند لیکن شعرا آورده اند ۱۲ منتخبات الشعرا آب در جگر نبودن و نداشتن و نگذاشتن و نماندن کنایه از کمال نکبت و افلاس بود ۱۲ بهار عجم ۵۲ آب گرفتن از چیزی بر آوردن آب از چیزی ۱۲ بهار عجم.

† در جگر گرچه مرا آتش فقر آب نماند ۱۲ ابن یمین

مصدر		صله		شاعر
استادن ۵۱	زشوخی نیست خالی آرزوآن شوخ بالمین		که چون آب سنان استاده است در گذر باشد	آرزو اکبرآبادی
استادن ۵۱	شد عاجز از رفاقت ما رهنمون ما		استاد آب تیغ دروان بست خون ما	فطرت مشهدی
دادن ۵۲	زخم جانم از شکر خندی نمی بندد دهان		خنجر نازترا آب تبسم داده اند	فطرت مشهدی
گذشتن	گذشته روز و شب آب حیات از سر دشمن	از	نشسته سال و مه سهم خدنگت در دل اعدا	سلمان ساوجی
نشستن ۵۳	نه همین از جوی شمشیرت گلویم تر نشد	بر	آب پیکان تو هرگز بر دلم ننشسته است	مخلص کاشی
نمودن	چون آب که از پرده یاقوت نماید	از	پیداست تن نازکش از جامه گلنار	صائب اصفهانی

آب حسرت ۵۴

رفتن	آب حسرت میرود هر سو ز چشم جوی جوی	از	لبسکه میخواهم نگارفته جوی خویش را	صائب اصفهانی
گذاشتن	بگذاشتند ما را در دیده آب حسرت	در	گریان چو در قیامت چشم گناه کاران	سعدی شیرازی
گردیدن	دران گلشن که آید در سخن لعل گهربارش	از - در	ز شبنم غنچه ها را آب حسرت در دهان گردد	صائب اصفهانی
گردیدن	خیال روی او تا در کدامین سینه میگردد	در	که آب حسرت اندر دیده آئینه میگردد	صائب اصفهانی

آب داغ به اضافت آبیکه سنگے یا آهنے گرم دران انداخته باشند و بدون اضافت داغی که از آب افتد ۱۲ بهار عجم - و آبیکه بسیار گرم باشد و جوش داده باشند ۱۲ چراغ هدایت

مصطلح

۵۱ آب سنان و تیغ ایستادن همان ایستادن آب گذشت ۱۲ ۵۲ آب دادن خنجر و غیران آب گیری کردن آن ۱۲ مصطلحات الشعرا

۵۳ آب جریدن نشستن قرار دادن آب برای سیرابی آن ۱۲ مصطلحات - صاحب بهار عجم جایکه آب در حلق نشستن ذکر کرده این شعر مخلص کاشی نیز بسند آورده خدا داند چه اندیشیده ۱۲ ۵۴ آب حسرت استعمال این لفظ با دیده و حلق و دهان هر سه آمده ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
سوختن	همچو آب داغ از آمیزش ما سوخته است	از	هر که بعد از آشنائی با تو ما را دیده است	وحید قزوینی

آب دست باضافت غسالهٔ یعنی آبیکه بدان دست در وضو شویند و وضو سازند و مجاز بمعنی وضو و استنجا اشتهار یافته و بکثرت استعمال اضافت آن ساقط شده ۱۲ بهار عجم

کشیدن	آب دستت همه بر روی کشیدی چو گلاب	بر	خاک پایت همه در زلف مسیدی چو عبیر	معزی نیشاپوری
گرفتن ۵۱	بجز تبغت نباشد چاره ربخوری غشقت	از	چو آن صوفی کز اخلاص آب دست ارشاه میگیرد	تاثیر اصفهانی

آب دندان بفک اضافت احمق ضعیف در ایگان ۱۲ مصطلحات بهار و برهان قاطع

گشتن	تا بکی خندیدن و دلگرمی افزودن چو شمع		آب دندان گشتن و آتش زبان بودن چو شمع	فغانی شیرازی
یافتن	حاسدت با تو اگر نزد عداوت بازد		آبدندان ترا زو کس نتوان یافت بباز	انوری ابیوردی

آب دهان خیوکه از دهان بیندازند ۱۲ سراج اللغات

آمدن ۵۲	چه آب در دهن آید بنات را زلب او	در - از	اگر بکام رسد ذوق آن دهان قندش	اوحدی اصفهانی
آوردن ۵۲	پارسا از لب ساغر بدهان آب آرد	از - به	دیگر آنرا زمی و نقل چرا تو به دهد	کمال خجندی
رفتن ۵۲	قدح را در مقام لب چشی مے	از - در	زیاد بوسه ات آب از دهن رفت	طغرای مشهدی

مصطلح

۵۱ آب دست کسی گرفتن کنایه از کمال اعتقاد به بزرگی آن شخص ۱۲ بهار عجم و چراغ هدایت و صوفی در اصطلاح سلاطین صفویه فدویان ایشانرا گویند از بنکه ایشان چون درویش زاده بودند اصطلاح مذکور را بکمال داشته معتقدان خود را صوفی می خواندند ۱۲ از بهار عجم -

۵۲ آب در دهان آمدن و آوردن و از دهن رفتن کنایه ایست از کمال رغبت - و شوق بچیزی بودن و کردن ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
فگندن	آب دهن فگندن بر خاک یا بر فتن	بر	آری نبات مصری ریزند تو تیا را	کاتبی نیشاپوری
کشادن ۵۱	ز غنچه دهنت خنده تا نقاب کشاد	از	دهان شیشه ز شوق لب تو آب کشاد	مفید بلخی
کشادن ۵۱	آب از دهان کشادن	از		
گردیدن ۵۱	چنان پیاله در دی کشان لبالب شد	از ✝ به - در	که خاک راز هوس آب در دهان گردد	فغانی شیرازی

آب دیده و چشم

آمدن	تر از گریه ارباب درد رنگی نیست	به - از	مگر بچشم تو از زور خنده آب آید	صائب اصفهانی
آمدن	درین زمانه که کشتی بخشک بسته محیط	از	غنیمت ست که از دیده آب می آید	واهب اصفهانی
آوردن	آب از دیده آوردن	از		بهار عجم
باریدن	بچشم نرگس اینک آب مروارید می بینم	از	ز بس کز دیده آب از عشق گل بسیار میبارد	خسرو دهلوی
داشتن ۵۲	آن منجمل که آب در دیده نداشت	در	از کمال سخت روی چون دولت در خود هم برآید	علوی مؤلف فرخ آباد
داشتن ۵۲	آب در چشم ندارد	در		برهان قاطع
ریختن ۵۳	دوش حرف ناز ساقی نقل دی و ساغر گذشت	از	ریخت چندان آب از چشم که آب از سر گذشت	سلمان ساوجی

مصطلح

۵۱ آب کشادن دهان و از دهان و آب گردیدن بدهان و در دهان مرادف آب در دهان آمدن که گذشت ۵۲ آب در دیده و چشم ندارد و یعنی شوخ و بیحیا است بهار در برهان قاطع ۵۳ آب ریختن از شعر سلمان ساوجی پیدا است که آب از چشم ریختن مصدر لازم آمده است ۱۲ عبد النبی غفا الله عنه

✝ از خرامیدن شیرین تو بلد عیان ۱۲ دیده را آب حسرت بدهان میگردد - اشرف بازندرانی -

مصدر		صله		شاعر
ریختن	شد محیط و موج زد دوزنه فلک آنسو گذشت	بر	بسکه بر یاد رخت چشم پر اشکم آب ریخت	لمولفه
ستاندن	بزخم تیر بستانند آب از دیدهٔ روشن	به - از	بنوک نیزه بکشایند آب از چشم نابینا	ارزقی هروی
کشادن ۵۱	بزخم تیر بستانند آب از دیدهٔ روشن	به - از	بنوک نیزه بکشایند آب از چشم نابینا	ارزقی هروی
کشادن ۵۱	آب از دیده خورشید کشاید صائب	از	در دل آئینه غاریکه نهانست ترا	صائب اصفهانی
گذشتن	با آنکه آب دیده ام از آسمان گذشت	از	بختم نه شست دیده ز خوابگران مرا	قدسی مشهدی
گردانیدن ۵۲	چون زد رد کوهکن در بیستون گردید سحاب	به	صورت شیرین بگرداند درون دیدهٔ آب	درویش دیهکی
گردیدن ۵۲	بسی مشکل بود دل کندن از خوبان پس از صحبت	به - از †	هنوز آب از غم یوسف بچشم چاه می گردد	غنی کشمیری
گرفتن ۵۳	ز بیم خویت از هر دیده صد سیلاب خون آید	از ‡	کسی هرگز چنین نگرفته آب چشم مردم را	مخلص کاشی
گرفتن ۵۴	اے نرگس شوخ دیده بے چهرهٔ او		چشم آب نگیرد دست که ساغر گیرے	کمال اصفهانی
گشتن	از مهر تو آتش بدل حمام است	در	وز شوق تو آب گشته در دیدهٔ طاس	علوی مؤلف آباد
ماندن	از سیه چشمان هندی آب در چشمت نماند	در - از	آبریزان میشود دریزد چشمی آبده	نظیری نیشاپوری

مصطلح

۵۱ آب از چشم کشادن آب برآوردن و جاری کردن و در گریه آوردن ۱۲ بهار عجم ۵۲ آب بچشم گردیدن و در دیده گشتن مراد از آب بدمان گردیدن و آب بچشم گرداندن متعدی آن ۱۲ بهار و مصطلحات الشعرا ۵۳ آب چشم و از چشم گرفتن ترسانیدن ۱۲ بهار و چراغ هدایت

۵۴ آب گرفتن چشم را مبتلا شدن چشم بمرض نزول آب ۱۲ بهار عجم

† همیشه آب بچشم پیاله میگردد ۱۲ صائب ‡ چشم تو آب چشم ز آهو گرفته است ۱۲ اثر شیرازی

مصدر	صله		شاعر
آب و آب رو و آب رخ رونق و هر دو بسین در اصل باضافت است بمعنی خوبی و			
و بمعنی جاه و اعتبار مجاز ست و در عرف بفک اضافت آمده ۱۲		بهار عجم	
آمدن ۵۱	آبے بروے کار من آمد زدیده باز	بر- از	وین نیز اگر چه باز نیاید به کار ما	سلمان ساوجی
آمیختن	بس آب بخاک غم در آمیخت	به	کین باد در آتشم در آمیخت	فیضی اکبرآبادی
آوردن ۵۱	تا آورد زحمد تو آبے بروی کار	از- به	دارد زبان ز سبزه لب جویبار ما	مخلص کاشی
آوردن ۵۱	گریه آبے برخ سوختگان باز آورد	† بر- به	ناله فریاد رس عاشق مسکین آمد	حافظ شیرازی
آوردن ۵۱	ابر آب دگر بروے دنیا آورد	به	باید بمیان ساغر و مینا آورد	کلیم همدانی
افزودن	اے در جهان حسن تو خورشید خاک کوے	از- را	مه را ز خاک کوے تو افزوده آبروی	ابن جلال عراقی
افزودن	اے گوشهٔ عزلت ز تو آب خم افزود	از	تشنا سم اگر قدر ترا در بدر افتم	کلیم همدانی
انداختن	آبروے که بصد خون دل اندوخته ایم	به	بامید کرم نسیه بدربان مفروشش	صیدی طهرانی
باختن	در بر دریا دلان خاموش بنشین چون حباب		آبروی خویش مے بازی نفس گرمی کشی	قاسم مشهدی
بردن ۵۲	چشم بگریه آمد و از ابر آب برد	† ✻ از- به	لعلت بخنده آمد و قدر گهر شکست	واصف بخاری

مصطلح

۵۱ آب بروے چیزے بر روے کار آمدن و برخ آوردن رونق رفته باز آمدن و آوردن ۱۲ بهار عجم ۵۲ آب از چیزے بردن

خوار گردانیدن آنرا بهار عجم

† عشق اگر خواهد که آبی برخ کار آورد ۱۲ منه † حوضیکه کوثر آبانے برده بلکه آنحوض آبانے کوثر برده ۱۲ منه ✻ باغ از دین آبے نمی برد سعدی شیرازی

مصدر		صله		شاعر
بردن	به شب گر ببرد سے بر شبنم سوز	به	گنه آبرد پیش نبرد سے بروز	سعدی شیرازی
بردن ۵۱	نسیم باد در اعجاز زنده کردن خاک	را	ببرد آب رخ معجزات عیسے را	انوری ابیوردی
بودن	هم آبرد سے بود مرا هم هوا سے دل	از- را	آن آب آن هوا ی خوشم سازگار بود	کمال اصفهانی
خریدن ۵۲	فروختم بغباره تو ملک جهان را	به	باین متاع قلیل آبرد سے خویش خریدم	مخلص کاشی
دادن	شاپور خون زدیده روانست و خوشدلم	را	زین آبرد که دیده ترمیدهدمرا	شاپور طهرانی
داشتن	بنا کام شاهی برفت از درت	در	که پیش تو هیچ آبرو سے نداشت	شاهی سبزواری
داشتن	مخمور جام عشقم ساقی بده شرابے		در ده قدح که بے می مجلس ندارد آبی	حافظ شیرازی
دزدیدن	حرام باد بگل عارضان نگاه نهان		بر آن گروه که آب رخ حیا دزدند	ظهوری ترشیزی
ربودن	رنجه مشو گر سپهر از گلت آبی ربود	از	بمصلحتے چرخ را بود ازین ارتکاب	علوی مؤرخ آباد
رساندن	آبے برخ از آبله گفتم برسانم	به- از	دادی بر هم ریخت لطف آبله چین را	نظیری نیشاپوری
رفتن	نه کردے تا صفحه اش گر حفظ صورت	را	بتان را آبرو رفتے ضرورت	جلالا ی زواری
ریختن ۵۳	آبے از آب گنگ برنتوانند گرفت		واگر برگیرند در حال آب ایشان بریزد	خسرو دهلوی

مصطلح

۵۱ آب رخ بردن خوار گردانیدن ۱۲ بهار عجم ۵۲ آبرو سے خریدن چیزے از برا ے حفظ آبرو دادن و خود را از شکنجه آبرو ریختن رها نیدن ۱۲ برهان و مصطلحات الشعرا ۵۳ آب و آب رخ و آبرو ریختن بمعنی خوار گردانیدن ۱۲

† زآب جو نبود آبرو سے ما سنجر ۱۲ سنجر کاشی ‡ در مدح دیوان قدسی گفته ۱۲ منه

مصدر		صله		شاعر
ریختن	نریزد خدا آبروے کسے	در- بر †	که ریزد گناه آب چشمش نیے	سعدی شیرازے
ریختن	گهر فشانی کلک تو از در خشانی	از - به - را بر *	بخاک ریخته آب رخ ثریا را	مولفه
شدن	بنود اول درین میخانه قدری خرقه پوشانرا		شراب آلوده دلقم آبروے پارسائی شد	حزین اصفهانے
شکستن ۵۱	برد که آب رخ عاشقان شکست از تو	از	زکوی دوست دلا چند شرمسار آئی	علی خراسانی
طلبیدن	سوال ما بغضب چون کریم رد بکند		که ما ز خیل گدایان آبرو طلبیم	طالب آملی
فروختن	آبروی که بصد خون دل اندوخته	به - را *	بامید کرم نسیه بدربان مفروش	صیدے طهرانی
فروختن	نبرد آب گهر تلخی منت ز مذاق	به	چون صدف آب رخ خویش بنیسان مفروش	صائب اصفهانے
کردن	تصدیع کم کشند گل و باده تا بکی	در	در کار بید ماغی ما آبرو کنند	نظیری نیشاپورے
گذاشتن	خاکسترم بسر که چه بے آبرو شدم	در	نگذاشت گریه پیش کسان آبرو مرا	شانی شهدے
ماندن	نماند آبروے درین انجمن	در	دردشسته ام دست دل از سخن	قاسمی گوناباد
یافتن	آبرو یافتم آزاد ز چشم تر خویش	از	سرخ گردید مرا چهره کاهی از خون	آزاد بلگرامی

مصطلح

۵۱ آب رخ شکستن شکستن بمعنی زائل شدن ۱۲ بهار عجم

† نریزد در دو عالم آبرویم - حزین اصفهانی - ‡ بر خاک آبروی خود اے آسمان مریز - سلیم + ۱۲ زاهد که ریخت آب رخ نقل و جام را - نیکو نگفته نداشت حلال و حرام را - کاتبی نیشاپوری - + در عشق تو بند عقل بگسیخته ام - بر خاک در تو آب رخ ریخته ام منظور دهلوے

* بآب خضر مفروش آبروے پارسائی را - حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
آب روشن باضافت رونق ۱۲ مصطلحات الشعرا،				
جستن	چه آب روشن ازین چرخ نیلگون جویم	از	که رخ بخون شفق آفتاب می شوید	صائب اصفهانی
آب زخم معروف ۱۲ بهار عجم				
برداشتن ۵۱	چنان عقیق تو از خون خلق شد سیراب	از	که از مشاهده اش زخم آب بردارد	تاثیر اصفهانی
بردن	همچو زخم کهنه کز آب بردن وا شود		غنچه نشگفته شد از موجه آهنار گل	اشرف مازندرانی
دزدیدن	اشکبار ا سینه بر تیغ شهادت میزند		زخم عاشق آب دزدیدن نمیداند که چیست	صائب اصفهانی
دیدن	آب دریا را بجوی تیغ بیدادت میند		بسکه سیراب ست شمشیر تو زخم آب دید	کلیم همدانی
رسیدن ۵۱	بیا که در شب هجر تو چشم گریانم		چو زخم آب رسیده بهم نمی آید	غنی کشمیری
کشیدن	زخم گل آب از نوای آبدارم می کشد	از	شور بلبل خجلت از جوش بهارم میکشد	صائب اصفهانی
آب زر باضافت و تقدیم زا معجمه بر مهمله شراب مطلقاً یا شراب زعفرانی ۱۲ بهار عجم				
آوردن	در مجلس غارت زدگان طرب عیش	از	ساقی زخرابات مغان آب زر آورد	علی خراسانی
آب زرد اشک خونین ۱۲ بهار عجم				
رنجیدن	فرد رنجیت از دیدگان آب زرد	از	با آب دو دیده همی چاره کرد	فردوسی طوسی

مصطلح

۵۱ آبش روشن ست یعنی عزت و رونق دارد ۱۲ بهار عجم ۵۲ آب برداشتن و برون و دزدیدن و دیدن و کشیدن زخم بمعنی " ۱۲ از مصطلحات و بهار عجم ۵۳ آب سیده زخم آنکه آب را دزدیده باشد ۱۲ بهار عجم ۵۴ آب زرد از دیدهٔ رنجیدن کنایه از اشک خونین رنجیدن ۱۲ بهار

† بنائے قافیهٔ غزل بر نظر گذرست ۱۲ منه

مصدر		صله		شاعر

آب سیاه و آب مروارید و آب گوہر و آب چشم و آب لولو نام مرضے

کہ چشم را نابینا کند و آنرا بتازی نزول الماء خوانند ۱۲ بہار عجم

آوردن ۵۱	دیدہ تن پروران آب سیاہ آوردہ است		ورنہ شمشیر شہادت موجۂ آب بقاست	مشہور شیرازی
آوردن ۵۱	سواد شعر مرا غامہ چون برد بہ بیاض	از	زرشک آورد آب سیاہ چشم حسود	قدسی مشہدی
آوردن ۵۱	آب مروارید آورد دست چشم جوہری	در†	گوہر بے قیمت ما تا بازار آمدست	صائب اصفہانی
آوردن ۵۱	ہمچو چشم از خود برآرد آب گر ہر خانہ آم	از	این صدف از انتظار ابر نیسان فارغست	صائب اصفہانی
آوردن ۵۱	چشم پل کز انتظار شاہ آب آوردہ است	از	شد منور ہمچو چشم پیر کنعان در زمان	صائب اصفہانی
بردن ۵۱	نمی نہم زجنون رو بدشت و پندارم		کہ بے تو آب سیہ بردہ چشم آہو را	دانش مشہدی
بردن ۵۲	گر برم آب سیاہ از دیدہ میگردد سفید	از	کے توان کردن بلاے تیرہ روزان را علاج	اشرف مازندرانی
برآوردن	آب سیاہ برآوردن۔			بہار عجم
درآمدن	ز سہم خدنگت بروز سپید	از۔ بہ	درآید بچشم خور آب سیاہ	کمال اصفہانی

مصطلح

۵۱ آب و آب سیاہ و آب گوہر و آب مروارید آوردن چشم و دیدہ مبتلا شدن چشم بمرض مذکور و بریں قیاس آب سیاہ درآمدن بچشم و آب گرفتن چشم را و آب سیاہ برآوردن بچشم و بردن چشم را بہار و مصطلحات الشعرا ۵۲ آب سیاہ از چشم بردن زائل کردن آن از چشم ۱۲

† آب مروارید در چشم حسود آوردہ ام مد صائب اصفہانی

مصدر		صله		شاعر
دیدن	به چشم نرگس اینک آب مروارید می بینم	به	ز بس کز دیده آب از عشق گل بسیار می بارد	خسرو دهلوی
گرفتن	اے نرگس شوخ دیده بے چهره او		چشم آب نگیرد ت که ساغر گیری	کمال اصفهانی

آب سیاه گل ولای ۱۲ بهار عجم

برآمدن	ز هر سیست خط دوست که چون بخت برآید	از	آب سیه از چشمه خورشید برآید	فصیحی هروی
گرفتن	دیدم ز بسکه روز سیاه و گریستم		آب سیاه تا سر زانو گرفته است	الهی همدانی

آب سیاه با اضافت شراب و مداد که بدان کتابت کنند ۱۲ بهار عجم

خوردن ۵۱	آب سیه خورده چنان گشته مست		کش چو نگیرند بیفتند ز دست	خسرو دهلوی

آب سیاه حوادث و آفات زمانی ۱۲ بهار عجم

گرفتن ۵۲	جهان اگر همه آب سیه گرفت چه باک		چو راضیم بیکے نان و آبکی انگور	ابن جلال عراقی

آب عنب و آب تاک به اضافت شراب انگور ۱۲ بهار عجم

بردن	فشرد ریشه شوقی بکوے ما رضوان	به	که هر صباح سوے خلد آب تاک برد	علی خراسانی
ستاندن	بنشین خرم و خندان و جهان را بنشان	از	بستان از کف عناب لبان آب عنب	رودکی سمرقندی

آب نار به اضافت شراب سرخ ۱۲ بهار عجم

خواستن	ازان نارون تا بوقت بهار	از	گهے نار خواهد گهے آب نار	نظامی گنجوی

مصطلح

۵۱ آب سیه خوردن نوشیدن آب ۱۲ بهار عجم ۵۲ آب سیه گرفتن خراب شدن ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
آب و تاب معروف ۱۲				
چیدن[۵۱]	هنگام پیام آب و تابے	از - در	از اخگر اشک در خجل چین	ظهوری ترشیزی
گرفتن	لامکان سیر آفتاب عالم آرا نیرا	از	ایکه باغ جنت از فیض تو گیرد آب و تاب	عرفی شیرازی
آب و رنگ رونق و صفا ۱۲ بهار عجم				
آوردن	باین بی رنگی و بی قیمتی آنطرفه یاقوتم	از	که لعل آفتاب این آب رنگ آورد از کانش	عرفی شیرازی
افتادن	آب و رنگ دگر از فیض تو در دهر افتاد	از - در	خرم از خلق تو شد مزرع این سبز حصا	علی خراسانی
بردن	ز شاهدان جمال تو آب و رنگ برد	از	عروس خاطر بشاشه صفاهانی	طالب آملی
دادن	آب رنگ تازهٔ دانش سخن را داده ایم		سبزه می غلطد بخون لاله در گلزار ما	دانش مشهدی
داشتن	گلستان عیش آب رنگی دارد از موج جنون	از	غنچه مینا چو گل از باد سنگم بشگفد	شوکت بخاری
گرفتن	ز نومیدی گل امید آب رنگ می گیرد	از	که از لب تشنگی بتخاله ها سیراب می گردد	صائب اصفهانی
ماندن	گل رفت و آب رنگ درین بوستان نماند	در	یک چشمه غیر دیدهٔ بلبل روان نماند	نصیر همدانی
آباد ضد ویران - و خوب و نیکو ۱۲ بهار عجم و برهان قاطع				
بودن	حضرت دهلی کنف عدل و داد		جنت عدن ست که آباد باد	خسرو دهلوی
خواستن	علوی خیر طلب قابل بیداد نبود		آنکه آباد تو می خواست خرابش کردی	علوی مؤرخ آبادی

مصطلح

[۵۱] آب و تاب چیدن در چیزے رونق آن افزودن ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
داشتن	قدر سخن بلند ست زیرا که دارد آباد		تا حشر سروران را قصر رفیع شانی	حزین اصفهانی
دیدن	خداوندا پس از من حال آن وادی چه خواهد شد	به †	ندید آباد کس از بعد مجنون ملک صحرا را	مظهر دهلوی
ساختن	ساز آباد خدایا دل ویرانے را		یا مده مهربتان هیچ مسلمانی را	خسرو دهلوی
شدن	عالم ز تو شد به حکمت آباد	به - از	حکمت ز تو یافت آدمی زاد	خسرو دهلوی
کردن	عراق عرب را چو آباد کرد	از †	دیار حسن کیف را یاد کرد	هاتفی جامی
گردیدن	درین عالم آباد گردد به گنج	از - به *	دران عالم آزاد گردد ز رنج	نظامی گنجوی

آبله گنبدهٔ آب ۱۲ بهار عجم

بستن ۵۱	چندان ره انتظار را پیمودم	از	کز اشک بیابانی مژه ام آبله بست	نظمی خراسانی
پروردن ۵۲	کے می شود شکنجه کش دامن وطن		پاے طلب که آبله پرورد غربت ست	اسیر شهرستانی
چیدن ۵۳	آبے برخ از آبله گفتم برسانم		وادے برهم ریخت تف آبله چین را	نظیری نیشاپوری
خاستن	بزیر هر کف پاے دُر نمود چنان	در	که گوئی آبله ها خاست ست در کف پاے	خسرو دهلوی

مصطلح

۵۱ آبله بستن و دمیدن و داشتن و زدن بیک معنی ۱۲ بهار عجم ۵۲ آبله پروردن و ریختن و فرسودن بمعنی دمیدن ست ۱۲ آبله فرسودا بله فرسود و آبله دار آبله پرورد آبله ریزد صفات باو غیر آن مستعمل ۱۲ بهار عجم ۵۳ آبله چیدن زائل کردن آن ۱۲ بهار عجم

† دگر کشور آباد بیند بخواب ۱۲ سعدی شیرازی ‡ بتخانه زنگ کعبه آباد کن ۱۲ اشراق اصفهانی * ز شیرین کاری من بیستون آباد میگردد ۱۲ حزین اصفهانی -

مصدر		صله		شاعر
داشتن[۵۱]	از گریه من بحر نه تنها گله دارد	از- به +	کز ناله من گوش صدف آبله دارد	صادق گیلانی
دمیدن[۵۱]	بود بر آتش قدمش زیر پائے	از- در +	ز آتش دمید آبله سر تا بپای	خسرو دہلوی
دیدن	چون دیدم آن دو عارض و آن آبله رو	بر	گفتم ستاره از بر خورشید و ماه زد	احمد جامی
ریختن[۵۱]	بپای آبله ریز آنقدر ترا جستم		که غوطه زد به گهر رشته های موج سراب	صائب اصفهانی
ریختن	ز پیکان ترکان این مرحله	از- بر	توان ریخت بر پاے روس آبله	نظامی گنجوی
زدن	حق القدم گرفت گهرهاے نیم رو	از- در *	پاے کسیکه آبله زد در سراغ دوست	خالص اصفهانی
شکستن[۵۲]	دید چو خونین دلم لاله ستان خاک را		آبله دل شکست لاله افلاک را	صائب اصفهانی
شکستن[۵۳]	از بار غم اگرچه دوتا گشت قامتم	در	نشکسته است آبله در زیر پا مرا	صائب اصفهانی
شگافتن	شانی شگافت آبله دل شب وداع		او رفت و زوے این غزل عاشقانه ماند	شانی مشهدی
شگافتن	شد تا به آب خاک ره جستجوے گل	در	در سعی بسکه آبله در پا شگافتم	ظهوری ترشیزی
فتادن	جبین شان پر از چین چو خار آب	بر	فتاده برو آبله چون حباب	قاسمی گونابادی

مصطلح

[۵۱] آبله بر پا ریختن عاجز گردانیدن دگریزانیدن و سرگشته کردن ۱۲ بهار عجم [۵۲] آبله دل شکستن فرو نشستن آتش دل و تسکین یافتن آن ۱۲ بهار [۵۳] آبله در زیر پا شکستن کمال سبکروی و کم آزاری ۱۲ بهار

---

* نے ہین دارد و در بہت پاے بجنون آبد - اشرف مازندرانی + یعنی در زیر پاے ۱۲ ز آواز پر شعله آبله - زده پرده گوش جاسم آبله - علقمی مشهدی

مصدر		صله		شاعر
فرسودن	صائب چه کنی پای طلب آبله فرسود		هرکس بمقامیکه رسیدست رسیدست	صائب اصفهانی
کردن[۵۱]	نمی نهین دارد براهت پای مجنون آبله	از	کرده است از نقش پای شیرویی ها مون آبله	اشرف مازندرانی
گسستن	زبسکه آبله دل زهم نمی گسلد	از	نفس برشته گوهر کشیده میماند	صائب اصفهانی
گشتن[۵۱]	خرشید اگر پای نهادی آنجا		سرتا بقدم آبله خون میگشت	نامی ترمذی

فصل تا رفوقانی

آتش معروف ۱۲ بهارعجم

آرمیدن	دران زلف دانه نگه کن دل خود		ندیدی اگر آتش آرمیده	واله هروی
آشامیدن[۵۲]	نگشت سیر ز طوفان آتش شوقت		دلم که باد گوارش آتش آشامی	خسرو دهلوی
آمدن	توکه آسوده دلی از نفسم سوز مخواه		منکه شوریده ام آتش زبان می آید	نظیری نیشاپوری
افتادن[۵۳]	از شکر خنده ات آتش بجهان افتادست	† از - به بر	این چه شوریست که در عالم جان افتادست	صائب اصفهانی
افروختن[۵۴]	تا بتوانی ز دل آتش فروز	از - به * در	دشمن خود را به گلی کش چو روز	نظامی گنجوی

مصطلح

۵۱ آبله کردن یعنی آبله دمیدن ۱۲ بهار آبله گسستن معروف ۱۲ ۵۲ آتش آشامیدن وخوردن ونوشیدن یعنی "—
۱۲ بهارعجم ۵۳ آتش افتادن از چیزی سوختن ازان ۱۲ بهارعجم ۵۴ آتش افروختن معروف ونیز فتنه برانگیختن ۱۲ بهارعجم

† چون آتش که از خاشاک برخاشاک می افتد ۱۲ رضا اصفهانی † افتد عطار دور وحل آتش در افتد در زحل ۱۲ سعید هروی

* عشق آمد و آتشی بجانها افروخت ۱۲ قتیری تبریزی

مصدر		صله		شاعر
افروختن	اگر صد سال گبر آتش فروزد		چو یکدم اندران افتد بسوزد	سعدی شیرازی
افروختن	میان دو تن آتش افروختن	در	نه عقل ست خود در میان سوختن	سعدی شیرازی
افروختن ۵۱	من چو خواهم کرد فریاد آب از آتش برخیزم		او چو خواهد خورد تشویر آتش افروز از آب	معزی نیشاپوری
افسردن	دل من آتش طور ست افسردن نمیداند		چراغے کز دلم روشن کنی مردن نمیداند	مسیح کاشی
افشاندن ۵۲	آتش افشاندن			بهار عجم
افشاندن ۵۲	از بس آتش که طبیعت فشاند		در جگر عمر تو گرمی نماند	نظامی گنجوی
افشاندن ۵۲	از دم آتش فشان آئینهٔ تاریک خود		گر نسازی آب بارے پیش روشن گر گذار	صائب اصفهانی
افگندن ۵۳	بر ضعیفان رحم کردن رحم بر خود کردن ست	در - به †	دابے بر شیر یکه آتش در نیستان افگند	صائب اصفهانی
انداختن ۵۳	یارب این نغمه که پرداخت که از بر بشیم عود	در - به †	آتش انداخته در خرقهٔ پشمینهٔ ما	فغانی شیرازی
انداختن ۵۴	همان رومی رایت افراخته		ز هندی در آب آتش انداخته	نظامی گنجوی
اندودن ۵۵	نشد روشن چراغم از عذار آتش اندودش		مگر چشمم دهد در موسم خط آب آلودش	صائب اصفهانی

مصطلح

۵۱ آتش از آب افروختن امر عرب کردن ۱۲ بهار ۵۲ آتش افشاندن معروف در میرانداز آتش ۱۲ آتش فشان چیزیکه از گرمی وگیرائی زود در دل گیرد ۱۲ بهار ۵۳ آتش افگندن و انداختن در چیزے و بچیزے سوختن آمرا ۱۲ بهار عجم ۵۴ آتش در آب انداختن مثل آتش از آب افروختن گذشت یا مثل آب در آتش افگندن کنایه از سوختن و ضائع کردن ست ۱۲ بهار ۵۵ آتش اندودن مراد آتش اندود ۱۲ بهار عجم

† آتش بدل سوخته ام باز مگندی ۱۲ مرتضی † از خانه بردن آمد و آتش بمن انداخت ۱۲ قاسم اردستانی

مصدر		صله		شاعر
انگیختن ۵۱	در مرو پر یرلاله آتش انگیخت	در	دی نیلوفر به بلخ در آب گریخت	لطف نیشاپوری
انگیختن ۵۱	غلام آن کلامم که آتش انگیزد		نه آب سرزند در سخن بر آتش تیز	حافظ شیرازی
باریدن	در جان ز عشق سوزی در دل ز طعنه داغی		یاران حذر کنید از این روزگار آتش	فغانی شیرازی
برآمدن	از تاب میت چهره گلرنگ برآید	از	آتش بتماشا یتوان از سنگ برآید	مسیح کاشی
برآوردن	گر مرد راه عشقی از دل برآر آتش	از	کی روشنی پذیرد چشم از چراغ مردم	باقر کاشی
برآوردن	این زمان از چوبها آن چوب صاحب هست	از	کز دود خویشتن آتش برآرد چون چنار	اشرف مازندرانی
برآوردن ۵۲	ز آتش آب برآورد عشق و آتش ز آب	از	ز دل بدیده نیاورده ایم تم لعبت	واله هروی
برافروختن	ساقی بیاد آتش بید و د برفروز		از نور باده مجلس مقصود برفروز	ثنائی اصفهانی
برافروختن ۵۳	بر دیده چرا آتشی برافروزی		که باید ش به عرقهای انفعال نشاند	صیدی طهرانی
برخاستن ۵۴	از دل من گر نه هر دم آتشی برخاستی	از	ز آب چشم من جهانی سبز دریاستی	شاه کبود جامه
برکردن ۵۵	پنجه گل بین که از سر مانمی آید بهم	در - از	زیر هر گلبن زمینای مے آتش برکنید	کلیم همدانی

مصطلح

۵۱ آتش انگیختن معروف و کنایه از بیقرار کردن ابهار عجم ۵۲ آتش از آب برآوردن امر غریب کردن مراد آتش از آب افروختن ۱۲ بهار عجم ۵۳ آتش برافروختن معروف ۱۲ بهار عجم ۵۴ آتش برخاستن از چیزے معروف ۱۲ بهار عجم

۵۵ آتش برکردن روشن کردن آتش ۱۲ بهار عجم

۵۱ انگیخت است آتش صنعت ز آب حسن ۱۲ این جلال عراقی

مصدر		صله		شاعر
بستن ۵۱	نسخه کز خط تست اندر دل سودا من		سحر آتش بندیا تعویذ تب می خواهش	خسرو دهلوی
بودن	پیش از ظهور جلوه جانانه سوختیم	به	آتش بسنگ بود که ما خانه سوختیم	حزین اصفهانی
پرستیدن ۵۲	برهمن سرد شد ز آتش پرستی		همان رخسار خوبان می پرستم	حزین اصفهانی
پریدن ۵۳	طبع من چون برق جست از مضطرب حالان دهر	از	آتش ما می پراند دیدن بیتاب ها	واضح دهلوی
پریدن ۵۳	چو سیلی به چقماق کوشش رسید	از	ازان سیلی آتش ز چشمش پرید	وحید قزوینی
پیچیدن ۵۴	شرار شعله زد در خرمن او		چو خون پیچید آتش در تن او	راسخ سرهندی
تراویدن ۵۴	آب میگردد دل سنگین خصم از عجز من	از	می تراود آتش از انگشت نه نارم چو شمع	صائب اصفهانی
جستن ۵۲	خانه کز روی آتشناک او روشن نشد	از	تا قیامت می جهد آتش ز چشم روشنش	صائب اصفهانی
جستن ۵۴	آتش بجای خون جهد از زخم ناحق کشتگان	از	یارب بدامانش مباد از خون شان آلودگی	مظهری کشمیری
جستن ۵۵	بی آبروی دست تو هر کسکه آب یافت	از	از دست چرخ جست چنان کاتش از چنار	انوری ابیوردی
جوشیدن	کند غم سجده هر جا یکه بی اورد نهم آنجا	از	بجوشد آتش از خاکی که شب پهلو نهم آنجا	شفای اصفهانی

مصطلح

۵۱ آتش بند افسون که از خواندن و نوشتن آن آتش سرد شود ۱۲ بهار عجم ۵۲ آتش پرستیدن معروف ۱۲ ۵۳ آتش پریدن معروف دارچینی پریدن و از چشم جستن حالتی که از رسیدن صدمه برسر و روی آدمی طاری میشود و آنرا چراغ از چشم پریدن نیز گویند ۱۲ بهار و چراغ هدایت ۵۴ آتش پیچیدن در چیزی و آتش تراویدن از چیزی و آتش جستن معروف ۱۲ بهار عجم ۵۵ آتش از چنار جستن: وقوع امری که در نهایت غرابت بود ۱۲ بهار عجم قزاقانی در شرح این بیت انوری گفته که چون چنار در نهایت برودت باشد جستن آتش از و امری ست غریب بلکه محال بنابران مثل شد که چون امری غریب واقع شد گویند آتش از چنار جست و بعض گویند که از چنار سالخورده آتش خود بخود بر می آید و بعضی

مصدر		صله		شاعر
جهیدن ۵۱	ایخداوندیکه روز خشم تو از بیم تو	از - به	در جهد آتش بسنگ آتش ز آتش زنه	منوچهری دامغانی
چکیدن	نه شمعم هر زمان کردی غلط پروانه در محفل	از	که سر افگنده بودم پیش و آتش میچکید از من	وحید قزوینی
خاستن ۵۲	بمغز اندرش آتش رشک خاست	به - از +	بایوان کمند اندر افگند راست	فردوسی طوسی
خفتن ۵۳	آتش سودا نمی خوابد بافسون اجل	به	مرغ نتواند هنوز از تربت مجنون گذشت	صائب اصفهانی
خوردن ۵۴	عاشق که می سوزد دلش از طعن باکش کی کند		شمعی که آتش میخورد راحت شمارد کار را	خسرو دهلوی
خوردن ۵۴	آب گردد شکر از شرم کلامیکه تراست	از -	کبک آتش خورد از داغ خرامیکه تراست	رائج سیالکوتی
دادن	آموختم به مرغ سحر گرم نالهٔ	به	تا آتشی بخار و خس آشیان دهد	حزین اصفهانی
داشتن ۵۵	آتشی دارم که گر بر خاک افتد از کمن	در +	همچو خون گرم خاک مرده می آید بجوش	شفائی اصفهانی
داشتن ۵۶	عیار شوق بلبل را نمیدانم همیدانم	به - از ۵۱	که آتش زیر پا دارد گل از شوق گریبانش	صائب اصفهانی
دیدن ۵۷	ز تقلید و قیاست کی فروغ معرفت خیزد	از	من از آتش دهان بینم تو آتش از دهان بینی	شفائی اصفهانی
دیدن ۵۷	آسمان چون خانه زنبور آتش دیده است		در ته این سقف آتش بار چون خواهد کسی	از بهار عجم
رسیدن ۵۷	زمین چو کاغذ آتش رسیده خواهد بود	به	رسد زلاله اگر موج بر کنار امروز	وحید قزوینی

مصطلح

۵۱ آتش جهیدن معروف ۱۲ بهار ۵۲ آتش خاستن معروف ۱۲ بهار عجم ۵۳ آتش خفتن مردن آتش ۱۲ بهار عجم ۵۴ آتش خوردن بمعنی آتش نوشیدن و نیز رنج و الم بسیار کشیدن ۱۲ بهار ۵۵ معروف ۱۲ بهار ۵۶ آتش زیر پا داشتن بیقرار بودن ۱۲ بهار عجم

۵۷ آتش دیدن معروف و نیز انچه آنرا آتش رسیده باشد همچنین آتش رسیده و آتش زده و آتش گرفته ۱۲ بهار عجم

+ این چه آتش بود کز آب دم تیغ تو خاست ۱۲ انجر کاشی + گرچه در سینه صد آتشکده دارد حزین * و کاتش سهمش رسیده بود به هرمز ۱۲ ابو الفرج رونی

مصدر		صله		شاعر
رفتن ۵۱	خاک خسپی نکند فطرت عالی گهرم	از- به	آتش از میل طبعی رود آسمان باشرر	حزین اصفهانی
رویانیدن ۵۲	نیم پروانه تا برگرد شمع دیگران گردم		سپند شوخ من از سنگ میروید آتش را	صائب اصفهانی
ریختن ۵۳	بعشق شعله خو برخاست دود از خرمن عالم	در- به +	تب این شیر آتش ریخت بیدل در نیستانها	بیدل عظیم آبادی
زدن	سحر چنین ز کجا میرسی شتاب زده	به- بر- از * بر- تا +	که تاب عارضت آتش بآفتاب زده	فغانی شیرازی
سوختن ۵۴	بسوزد آتش لاله بدو زد ناوک غنچه		ببرد خنجر سوسن بگیرد پنجه عرعر	حسن غزنوی
سوختن ۵۴	همان از شوق پابوس تو آتش در سرم سوزد	در- از		حزین اصفهانی
شدن ۵۵	بیم ست که بر باد رود و خاک ظهوری		ساقی بمن آتش چه شوی عالم آب ست	ظهوری ترشیزی
شدن	اگر باید که آب آتش شود دل هوا گردد			صائب اصفهانی
طلبیدن ۵۶	روی ز سنگ و جای نیاهن بهم رسان	از	دیگر بیا و آتش ازین کاروان طلب	صائب اصفهانی
کردن ۵۷	آتش که تو میکنی محال ست	از- در ✳	کین دیگ فرو نشیند از جوش	سعدی شیرازی

مصطلح

۵۱ آتش رفتن بمعنی دود ۱۲ ۵۲ آتش از سنگ رویانیدن ایجاد کردن آتش از سنگ و این استعاره است ۱۲ بهار عجم

۵۳ آتش ریختن و زدن در چیزی و بچیزی و بر چیزی و از چیزی و چیزی را کنایه از سوختن ۱۲ بهار عجم

۵۴ آتش سوختن لازم و متعدی ۱۲ ۵۵ آتش شدن سرکش شدن و غضب کردن ۱۲ بهار ۵۶ آتش طلبیدن مرادف آتش خواستن ۱۲ بهار ۵۷ آتش کردن مرادف آتش بر کردن یعنی روشن کردن آن ۱۲ بهار

+ آتش بفرق ریزد کان نتیا برف ۱۲ الهی همدانی * آتشی در عندلیبان می زنم ۱۲ عرفی شیرازی + زده شاه آتش بی بسرم ۱۲ فردوسی

+ آتش زنم بجز سخن از زود آه و خویش ۱۲ فغانی ✳ ازان خاریکه در دل دارم آتش زدم خود را ۱۲ قاسم مشهدی

مصدر		صله		شاعر
کشتن ۵۱	سیم کشان کاتش زر کشته اند	به †	دشمن خود را بشمشیر کشته اند	نظامی گنجوی
کشودن ۵۲	شبهاے هجر بے او دادا ز سحر گرفتیم	از	آتش زدل کشودیم آب از جگر گرفتیم	دانش مشهدی
کشیدات ۵۲	منشین فسرده کز پے سامان ابتک و آه	از	آتش ز سنگ و آب ز آهن کشیده اند	صائب اصفهانی
کشیدن ۵۲	بتان آذرے از میکده برون جستند	به	که لاله زار بدشت آتش خلیل کشید	خسرو دهلوی
گذشتن ۵۳	که چون آتش روز روشن گذشت		پر از دود شد گنبد تیز گشت	نظامی گنجوی
گرفتن ۵۴	طبعم کدورت از می عشقش گرفته است	به - از - را †	پیراهنم ز بوے گل آتش گرفته است	کلیم همدانی
گرفتن ۵۵	ازان آتش چرا غمے دود مانی میشود روشن	از	که در خرمن پدر از چشم گریان پسر گیرد	تاثیر یزدی
گستردن ۵۶	نخست زلف تو آتش بزیر پهلوے خوابش	به	بگستردیده پس آنگه چنین ستمگر گشت	کمال اصفهانی
مردن ۵۷	گریکشد حفظ تو از رخ نقاب	از	آتش سوزنده نمیرد ز آب	وحید قزوینی
نشاندن ۵۸	آتش روی بتان آب جمالت نشاند	به *	گرد ن اعداے دین دولت سلطان شکست	سلمان ساوجی

مصطلح

۵۱ آتش کشتن میراندن آتش ۱۲ بهار ۵۲ آتش کشودن و کشیدن از چیزے آتش برآوردن و روشن کردن آن نیز ۱۲ بهار

۵۳ آتش گذشتن تمام شدن ۱۲ بهار عجم ۵۴ آتش گرفتن از چیزے بچیزے و چیزے را مراد آتش افتادن از چیزے بچیزے بمعنی سوختن ازان ۱۲ بهار عجم ۵۵ آتش از چشم گرفتن ترسانیدن مثل آب از چشم گرفتن چنانچه گذشت ۱۲ بهار ۵۶ آتش بزیر پهلو گستردن معلوم بودن ۱۲ بهار عجم ۵۷ آتش مردن و نشاندن مراد آتش کشتن و مردن لازم آن ست ۱۲ بهار عجم

† باب تیغ آتش میتوان کشت ۱۲ کلیم همدانی † آب از برون مریز که آتش بجان گرفت ۱۲ خسرو دهلوے † شیر گر بزیر دمی کاتش نیستان را گرفت ۱۲ کلیم * بروے بخشم چرا آتشے برافروزی - که باد میش بعرفاے انفعال نشاند ۱۲ صیدے

مصدر		صله		شاعر
نشستن	نشست آتش دل چهره برفروزای ماه	به†	بود که شعله کشد آتش نشسته را	فغانی شیرازی
نمودن[۵۱]	زرخ چون آتش موسی نمودی سینه سینا کن	از	لبت را چون دم عیسی است این دلرده احیا کن	حزین اصفهانی
نوشیدن[۵۲]	بادهٔ بوسه بلبسے حوصله سوز افتاده ست		آرزو دیده و دانسته منوش آتش را	آرزو اکبرآبادی
نهادن[۵۳]	اگر نے نهد آتش اندر نهاد	در	دهم آتش شعله را رقص باد	ظهوری ترشیزی
نهفتن[۵۴]	زین آتش نهفته که در سینهٔ من ست		خرشید شعله ایست که در آسمان گرفت	حافظ شیرازی

فصل ثنا و مشابه

آثار۔ جمع اثر بالتحریک بمعنی نشان ست و فارسیان بمعنی بنیاد و بنا و دیوار استعمال کنند ۱۲

بهار عجم و چراغ هدایت۔

بودن	بدان قدیم که در عهد اولیت او	از	جهان نبود و نبود از جهانیان آثار	ظهیر فاریابی
دادن	هر چه نه آثار خدائی دهد		کے بهمه وقت روائے دهد	خسرو دهلوی
دیدن	که تا بنگریم اندرین دیر پست		نه بینیم آثار هشیار و مست	قاسمی گوناوادی
رفتن	رفت آرزو در عالم آثار آدمیت	از	یابی مگر ز عنقا دیگر سراغ مردم	آرزو اکبرآبادی
رسیدن	آثار رفتن و آفات از ادانی و اقاصی	از	چون غلبهٔ خواب از بانگ عدیر رسید	خسرو دهلوی

مصطلح

۵۱ آتش نمودن معروف ۱۲ ۵۲ آتش نوشیدن مرادف آتش خوردن که گذشت ۱۲ ۵۳ آتش نهادن معروف ۱۲ ۵۴ آتش نهفتن معروف ۱۲

† که این آتش بآب خنجر جلاد بنشیند ۱۲ رسمی یزدی

مصدر		صله		شاعر
شکستن	گر بر غبار دست ثباتت بنا نهد		شاید که تا فنا متش آثار نشکند	سنائی غزنوی
کندن	ترسم اگر ببیدل شوی گویند بیجا غم مخور		تا تیر این غمخانه را یکبار آماج بکن	تاثیر اصفهانی
گذاشتن	نگذاشتی ز راستی آثار در جهان	از - در	دیگر بگو ارادہ است ای کج کلاه چیست	آزر و اکبر آبادی

فصل دال مهمله

آداب جمع ادب دفارسیان بها دالف جمع نمایند ۱۲ بهار عجم

دانستن	بآواز بلند اظهار دردے بکنم طالب		چو ابروے بتان آداب سر گوشی نمیدانم	طالب آملی
گرفتن	تا تیر شد دل ستمگین از دیدۂ گستاخ بین	از	صاحب نظر گیر و چنین از بے ادب آداب ما	تاثیر اصفهانی

فصل ذال معجمه

آذر بفتح دال معجمه آتش ۱۲ بهار عجم این لغت بضم دال یا ذال معجمه آمده یا می تواند نمود که هر دو صحیح باشد و بفتح ذال منقوطه خود بهیچ وجه درست نیست لیکن اکثر شعرا مثل حکیم انوری و حکیم خاقانی و کمال اسمعیل وغیرهم آذر بفتح ذال منقوطه را قافیه ساخته اند ۱۲ جهانگیری و برهان قاطع

برافروختن	ساغرش پر بادۂ رنگین چنان آید بچشم		کز میان آب روشن برفروزی آذری	انوری ابیوردی
برکردن	تا سپند شب بسوزاند بدفع چشم بد	از	صبحدم زین مجمر فیروزه برکرد آذرے	سلمان ساوجی
کردن	ببوی خلقش ار خواهی کنی آذر چو آذرگون	از	تبا ب چشم پیش ار خواهی ز آذر گون کنی آذر	ارزقی هروی

فصل راء مهمله

آرام - قرار و سکون ۱۲ بهار عجم و برهان قاطع

مصدر		صله		شاعر
بخشیدن	بهارم بی‌خزان زد شد رخ زردی عجب دارم	به	بدل آرام می‌بخشد همه دردی عجب دارم	آرزو اکبرآبادی
بردن	صرصر قهر تو آرام برد از دل کوه	از	گرچه داد ست خدا حلم جبلی بجمال	صدفی استرابادی
بودن	بحر فی مسجل کنم نام دے	در	کہ باشد درین جنبش آرام دے	نظامی گنجوی
پذیرفتن	مجنون نشد آرام پذیرا ز رخ لیلی	از	دردیست جدائی کہ بدرمان نرسیده	نظیری نیشاپوری
خواستن	نہ من شهرت تمنا دارم و نے نام میخواهم		فلک گرو اگذارد یکنفس آرام میخواهم	وحیدای سرخسی
دادن	آنکہ رخسار ترا رنگ گل و نسرین داد	به ـ به †	صبر و آرام تواند بمن مسکین داد	حافظ شیرازی
داشتن	منم آن مرغ کہ در بیضه ندارم آرام	با ـ در ـ به ‡	بیقراری کشدم در قفس بیجا بے	سالک یزدی
دیدن	شبها گذشت و چشم من یک لحظه آرامی ندید	به †	بے گریه صبحدم نزد بے خون دل شامی ندید	فغانی شیرازی
ربودن	یک جلوه نمود و لبر جانی ما	از	آرام ربود از دل جانے ما	سبحانی شوشتری
رفتن	رود آرام ز عمر یکه بهجران گذرد	از ـ از *	کاروان از ره ناامن شتابان گذرد	کلیم همدانی
رمیدن	مانند گرد کز رم آهو شود بلند	از	آرام می رمد ز دل بیقرار ما	حزین اصفهانی
ساختن	سوزد بدیده خواب و بدل آه حسرتم		آرام ساز جان شکیبای کیستی	حزین اصفهانی
سوختن	آرام سوز حوصله کن نصیب ما		یا بحر بیقراری ما را کنار بخش	حزین اصفهانی

† آرام ملک و دین بسیاست تمام داد ۱۲ انوری ‡ سنبل ز سر زلف تو آرام ندارد ۱۲ ثابت ـ شب که دل ناشکر من آرام بخنجر نداشت ۱۲ قدسی مشهدی ـ بے زلف تو آرام بفردوس ندارم ۱۲ سلیم طهرانی † بعهد تو می‌بیم آرام خلق ۱۲ سعدی شیرازی

* ز خال گنج بے رفت صبر و آرام ۱۲ حزین

مصدر		صله		شاعر
شدن	دل بسپردم به بتے تا شود آرام دلم		نه که تسکین و قرار از دل مسکین ببرد	ملا جامی
فرودن	آرام فزاست بسکه جهدش		آهسته وزد صبا بعهدش	فیضی اکبرابادی
کردن	دیده از کبک در ایام تو شاهین † شاهین	با - در †	کرده با شیر بدوران تو آرام آرام	سلمان ساوجی
گرفتن	بے تو آرام گرفتن بود از ناکامی	ص در از - به لعه	با تو گستاخ نشستن بود از حیرانی	حافظ شیرازی
یافتن	طفل شش ماهه ز ریک نفس آرام نیافت	از - به لعه	تا نگردید بگهواره مینا در خواب	طغرای مشهدی

آرایش - زینت و زیب ۱۲ بهار عجم و برهان قاطع

بردن	رو میکند اسباب هر م نخبت تو ترسم	از - را	کز زلف بت من برد آرایش خم را	عرفی شیرازی
بودن	آرایش عذار نکو باد طره است		تا سایه را مجال بنا شد در آفتاب	حزین اصفهانی
دادن	ز هشیاری دماغی دادم آرایش که در مستی	لعه از - به	دهان تلخست از خمیازهٔ آن نشه افیون را	صائب تبریزی
دیدن	بهر کشوری دیدن آرایشے	به	بهر منزلے کردن آسایشے	نظامی گنجوی
ریختن ۵۱	عکس گل رویش که برد آب رخ حور	به	آرایش فردوس بآن جیب قبا ریخت	علی خراسانی

مصطلح

۵۱ آرایش ریختن پریشان کردن ۱۲ بهار عجم

† شاهین بمعنی تکیه ۱۲ برهان قاطع آرام جیم ریم بمعنی آهو ۱۲ † گهی آرام در آتش گهی در آب میکردم ۱۲ طالب آملی ص سروقد تو ز آغوش من آرام گرفت ۱۲ صائب للعه جز ببنگاره طفلانه نگیرد آرام ۱۲ صائب ص نگیرد طائرش بر صفحه آرام ۱۲ ظهوری ص فلک جنبش زمین آرام از دولت ۱۲ انتظامی معه نایافته جز بیک وجود آرامے ۱۲ یعنی ادریسانی ص دهد بطاس زر آرایش دکان زرگس ۱۲ کاتبی لعه توهم فراک آرایشے ده از شکار خود ۱۲ نظیری

مصدر		صله		شاعر
ساختن	اے داشتہ در سایۂ ہم تیغ و قلم را		وے ساختہ آرایش ہم فضل و کرم را	عرفی شیرازے
شدن	آرایش آفاق شد رخسار بزم آرائے او		آسایش عشاق شد دیدار روح افزائے او	جبلے عرجستانے
کردن	زمرواریدِ شبنم تا کہائے سبز پیراہن	از ـ بہ	کنند آرایش دختر حیائے خود چو مادرہا	طغرای مشہدے
ماندن	آرائیشے بہر خس و خار از بہار ماند	بہ ـ از	نخل حیات ماست کہ بے برگ و بار ماند	ذرہ اصفہانے
یافتن	ہرگز از دستم گریبان من آسایش نیافت		تا نشد پیراہنم صد چاک آرایش نیافت	الٰہی ہمدانے

آرزو - تمنا و خواہش ۱۲ بہار عجم

آمدن	آرزو ناید ہمی بغداد یان را با تو شاہ		روزگار معتصم یا روزگار مستعین	معزی نیشاپورے
آوردن	مرا گفتی کہ اے خسرو چہ آری آرزو از من	از	میسر نیست ورنہ از تو بسیار آرزو دارم	خسرو دہلوے
افتادن	ازان سرم بہواے تو مائل افتادست	در	کہ آرزوی تو چون شعلہ در دل افتادست	حزین اصفہانے
بخشیدن	چنان باخندہ عادت کرد لعل آرزو بخشت		کہ گرد شنام از بیرون تراود خندہ آمیزست	شانی مشہدے
برآوردن	بزندگیم کدام آرزو برآوردے	بہ	کہ روز باز پسین نخل ماتمم باشے	وارثی اردبیلی
بردن	یک صبحدم نرفت کہ آئی بخانہ ام	بہ†	تا چند عذر آری و من آرزو برم	تاثیر اصفہانے
بردن	زبس نداشت بدنیا لباس برکردن	بہ	بخاک برد حسود تو آرزو بہ کفن	اثر شیرازے
بر بستن ۵۱	کسیکہ دست بفتراک دولت تو زند	از	ہزار آرزو از روزگار بربندد	خسرو دہلوے

مصطلح

۵۱ آرزو بر بستن حاصل کردن آرزو ۱۲ بہار عجم

† بدرد حسرت آرایش کنند آنا مگاہ من ۱۲ عرفی † کہ می برم بہ خیال تو آرزوے چند ۱۲ شانی مشہدے

مصدر		صله		شاعر
بودن	سرفردی چو خورشید از دو عالم آرزو دارم	از	نه از بالین پرستانم که جفتم آرزو باشد	صائب اصفهانی
پختن	آرزوهائیکه دل در دیگ فکرت می پزد	در	چون نباشد خام شیر خام مادر خورده است	صائب اصفهانی
تراویدن	با شک حسرتم از دیده آرزو بتراود	به - از	زبیم رفتنت از بس باضطراب بگریم	قاسم مشهدی
جستن	آزاده باش و فارغ و قانع ز بهر آنکه		دل در خدای بندد مجو آرزو بسی	ابن یمین فریومدی
خواستن	آرزو یکه از جهان خواهم	از	بد هدز انکه مست و بخیر ست	خاقانی شروانی
دادن	بده آرزوی مے و ساغرم		ببر مستی این و آن از سرم	قاسمی گوناباد
داشتن	آنکه در پیرانه سر دارد جوانی آرزو	در - از †	باده پیرش ز ساقی جوان باید کشید	مظهر کاشی
ربودن	خیال جهانگیریم در دماغ	از	ربود از سرم آرزوی فراغ	قاسمی گوناباد
رفتن	گرچه از خاطر وحشی هوس روی تو رفت	از	وز دلش آرزوی قامت دلجوی تو رفت	وحشی بافقی
سنجیدن	بخاک پای او چرخ آرزو سنج	به	چو در دلش حریص از فکرت گنج	خسرو دهلوی
سوختن ۱۵	آرزو چون سوخت در دل حرص را عاجز کند	در	مور سیال ست نتواند ز خاکستر گذشت	صائب اصفهانی
شدن	آرزوی گفتن حرفی شد و خصمت نداد		یار می پندا شت ما را طاقت گفتار نیست	ملک قمی
شستن	بخون دل مسیر نیست از دل آرزو شستن	از - به	بآب تیغ نتوان محو کرد از تیغ جوهر را	صائب اصفهانی
شکستن ۱۵	در دل ساغر من آرزوی باده شکست	در	سیر سنگ بلا بنیه مینای منست	ظهوری ترشیزی

مصطلح

۱۵ آرزو سوختن و در دل شکستن حاصل نشدن آن ۱۲ بهار

† زتیغت بسمل من زخم دیگر آرزو دارد ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
شکستن ۵۱	هر آرزو که بشکنی امروز در جگر	در	فردا که این قفس شکند بال و پر شود	صائب اصفهانی
شکستن ۵۲	بنرگس تو نظر کردم و خموش نشستم	به	بسنگ سرمه او آرزوی خویش شکستم	مفید بلخی
شگافتن	غیرت دلم گداخت که بر حیرت تو بود		هر چند آرزوی تمنا شگافتم	ظهوری ترشیزی
کردن	قسمت نگر که کشتهٔ شمشیر عشق یافت	به - از †	مرگی که زندگان به عاش آرزو کنند	فغانی شیرازی
کشتن	آرزوهای خصم کشته ببین		هیچ کس تیغ کین نزاند چنین	ظهوری ترشیزی
کشیدن ۵۳	هر کس کشید آرزوی خویش در کنار	در	من دست خویش در بغل خود کشیده ام	غنی کشمیری
کشیدن ۵۴	ای مروه فریب لبت آب زندگی		خضر آرزوی موج شراب تو می کشد	سالک قزوینی
گذاشتن ۵۳	تو فتیکه مرا از سپهر هست انیست	در	که آرزوی مرا در کنار نگذارد	صائب اصفهانی
گرفتن ۵۵	از بوسه های سرد لبم پوست باز کرد		هر گه که پای بوس تو ام آرزو گرفت	کمال خجندی
ماندن	نفسم باز آخر آمد نظرم ندید سیرش	را	بجز این نماند ما را هوسی و آرزوی	حافظ شیرازی

مصطلح

۵۱ آرزو در جگر شکستن مرادف آرزو خون کردن گذاشت ۱۲ ۵۲ آرزو شکستن حاصل شدن ۱۲ بهار عجم بر آتش ستم جگرم زان کباب شد - تا آرزوی نرگس بیمار نشکند ۱۲ کمال - نشکند یا رهوده - بنون نفی ۱۲ بهار عجم ۵۳ آرزو در کنار کشیدن و در کنار گذاشتن حاصل کردن آرزو ۱۲ بهار عجم

۵۴ آرزو کشیدن حسرت بردن و تمنا کردن خان آرزو میفرماید که این ظاهرا سهو القلم است و صحیح انتظار موج آه ۱۲ بهار عجم

۵۵ آرزو گرفتن پیدا شدن خواهش ۱۲ چراغ هدایت

† زور یا کمن آرزو لعل ناب ۱۲ قاسمی گونابادی -

مصدر		صله		شاعر
نمودن	نتوان نمودن آرزو یک تیر بیش از غمزه‌ات	از	رحمت بر جانم اگر بر سینه پیکان نشکند	عرشی اصفهانی
نهادن	بهر طبعی نهاده آرزوئی	به	تنگ و پود داده هر یک را بسوئی	وحشی بافقی

فصل را مهمله

آروغ بغین معجمه بادیکه از گلو با صدا برآید ۱۲ برهان قاطع بمد و قصر و روغ بحذف همزه

ورغ بدون واو مخفف آن ست ۱۲ بهار

زدن	تا چند زنی از دهن کون آروغ	از	اے مشک تو چون همت مردان پر دروغ	باقر کاشی
گرفتن	گیرد چو صبح آروغ از قرص آفتاب	از	آنرا که تو بخوان کرم میهمان کنی	کمال اصفهانی

فصل زا معجمه

آز - بازاے منقوطه حرص ۱۲ جهانگیری و برهان قاطع و بهار بجم

شکستن	حاضر بخوان مکرمت کے شود طمع		کانجا شش از معدهٔ نامار بشکند	ظهیر فاریابی
گذاشتن	آز بگذار و پادشاهی کن		گردن بے طمع بلند شود	سعدی شیرازی
نشاندن	از سر عربده برخیز و بر من بنشین	به	تا زمانے بنشانم بتو آزول خویش	اوحدی مراغی

آزاد و آزاده صند بنده یعنی حُر بضم حا رواز قید رُسته و بے تعلق و بے قید و بے عیب

و کامل راست ۱۲ بهار عجم و چراغ هدایت برهان قاطع ۱۲

آمدن	زیر بارند درختان و تعلق دارند	از	اے خوش آن سرو کہ از بار غم آزاد آمد	حافظ شیرازی
افتادن	سعدی افتاده است آزاده		کس نیاید بجنگ افتاده	سعدی شیرازی

مصدر		صله		شاعر
بودن	دل که عاشق شد اگر شاد نباشد بهتر	از †	مرغ بے بال و پر آزاد نباشد بهتر	حالتی طهرانی
بودن	بودند هزار سال آزاد		از دولت خانه زاد یت شاد	واله هروی
خواندن	آزاد درختے را گویند که میوه ندهد		همانا سرو و سوسن را بدین اعتبار آزاد خوانند	جهانگیری
داشتن	مرغ دل دارا ز قفس آزاد	از	بر در خانه آب و دانه منه	نظیری نیشاپوری
رفتن	نیست آزاد روان † را غم اسباب سفر		توشه ور احله ما کمر بسته بود	صائب اصفهانی
زیستن	در ره عشق از بلا آزاد نتوان زیستن		تا غمش در سینه بود شاد نتوان زیستن	خسرو دهلوی
ساختن	خریداران که در بازار ناز ند	از *	غلام ناقبول آزاد سازند	زلالی خوانساری
شدن	شد مسیحا تجرد ز علایق آزاد	از به	چه کند رشته بآن تیغ که سوزن بر داشت	صائب اصفهانی
کردن	بیان سوسن اگر بنده را کنے آزاد	از †	بصد زبان کنم از بندگیت آزادی ‡	سلمان ساوجی
کردن	رسم ست که مالکان تحریر		آزاد کنند بنده پیر	سعدی شیرازی
گشتن	خنده زد بر طرز مجلس دل ز غم آزاد گشت	از	نکته راند از درج لب عقل از پریشانی نشست	نظیری نیشاپوری
گفتن	در کامل التعبیر مرقوم ست که		درخت ارزن را آزاد گویند	جهانگیری
مردن	عاشق آنست که غمگین زید و شاد بمیرد		همه عمر بود بنده و آزاد بمیرد	یحیی الاهجی

† آزاد بود تیغ چو سوسن ز بند یال ۱۲ خسرو دهلوی ‡ آزاد رو بالفتح آنکه بهیچ چیز مقید نباشد ۱۲ بهار عجم * نیسازی چرا آزاد از قید خودی مارا ۱۲ حزین اصفهانی † مفلسی کرد زندان وطن آزادم ۱۲ اشرف مازندرانی ‡ آزادی بمعنی لشکر و سپاه ست چنانکه بهار بر سند همین شعر تصریح کرده است و هم نظامی گوید ۵ هم آزادی تو به یزدان کنم ۱۲ منه

مصدر		صله		شاعر
نشستن	مصیبت دیدهٔ هجر تو از دل شاد نشیند	از	به بند وصل هم از بند غم آزاد نشیند	سحبی یزدی
نمودن	ابوالحسن هر دور ا بمقتضائے	را	خلق را سبیلهم آزاد نموده	عالی شیرازی

آزار - رنج و بیماری ۱۲ بهار عجم

افتادن	برافتاد از جهان در عهد شش آزار	از	چو سبحه پاے تا سر خهره شد مار	سلیم طهرانی
افزودن	جان سوخت ز داغ دوری یار مرا	را	افزود صد آزار بر آزار مرا	وحشی بافقی
برداشتن	گر از دشمن رسد هر دم صد آزار		همه بردارد و بے آزار بنشین	ظهوری ترشیزی
جستن	با آنکه نه جسته ام گهے آزارت	به †	وز تیغ جفا نه کرده ام افگارت	حمید ناگوری
خواستن	فلک بر جان من میخواست آزار جهانے را	سر	در آخر مبتلاے عشق آن نامهربانم کرد	حامدی تونسترے
دادن	حسن ناز د عشوه خواهد مردمی شرم و ادب	را	حسن و اهلیت دهد آزار محبوب مرا	عرفی شیرازی
داشتن	مدعی گرچه خود آزار مرا قصے دارد	از - به † *	باب قصاب نشکن گردن چاقی دارد	نجات اصفهانی
دیدن	گویند که بخت عاشقان در خوابست	از	از خفته کس اینقدر نه بیند آزار	قیدی شیرازی
رساندن	چون دست بر آن تازه چمن یافت فغانے	به	آزار به گلبرگ ترا و نرساند	فغانی شیرازی
رسیدن	نظیری بس کن این آه و فغان دلخراش آخر	از - بر - به †	بمردم تا بکے آزار دل خواهد رسید از من	نظیری نیشاپوری
رفتن	افسوس که از کنار من یارے رفت	بر - از	بر چشم من از چشم وے آزاری رفت	ابوالحسن فراهانی

† آزار جفاے تو بجان جوید دل ۱۲ انوری ابیوردے † دارد از روزگار آزارے ۱۲ مسعود سعد جرجانی * چون لاله بلبل قدس دارد دل آزار با ۱۲ فغانی + میپسند که بر کس ز تو آزار رسد ۱۲ شاه خوانے

مصدر		صله		شاعر
فرمودن	رقیب آزار ها فرمود جای آشتی نگذاشت		مگر آه سحر خیزان سوی گردون نخواهد شد	حافظ شیرازی
کردن	بے سبب گر کردی آزارم خجل از من مباش	به †	کرده ام خاطر نشان خویش صد تقصیر را	نظیری نیشاپوری
کشیدن	ز شرم تست که آزار میکشی صائب	از †	تو نیز بر در عرفان زن و کرم باش	صائب اصفهانی
گرفتن	تا کیست دل ما که ازو گردی راضی	از	تا کیست تن ما که ازو گیری آزار	سنائی غزنوی
نهادن	اگر باشد ز خنجر خار آن راه	بر	نهم بر خویشتن آزار آن راه	وحشی بافقی

آزرم بازا منقوطه و رای زده - بزرگی و عزت و راحت و سلامت و شرم و حیا و ظاهر .

و آشکار و عدل و انصاف و مدارا ۱۲ جهانگیری برهان قاطع بهار عجم

دادن	دو کس را روزگار آزرم داد است	را	یکے کو مُرد و دیگر کو نزاد است	نظامی گنجوی
داشتن	اے بزرگے کہ از بلندی قدر	را	آسمان را نداشتی آزرم	انوری ابیوردی
دیدن	کاے ملک آزرم تو کم دیده ام		وز تو همه سال ستم دیده ام	نظامی گنجوی
ساختن	آمد آورد پذیرائے راز		قصهٔ آزرم با آزرم ساز *	خسرو دهلوی
شدن	باز دو گنجینه گره کرد باز		گه سخن آزرم شد و گاه راز	خسرو دهلوی

آزمایش و آزمون تجربه و امتحان ۱۲ بهار عجم

افگندن	فگند آزمایش بدان چار چیز	به	چنان بود کو گفت بل مبتیں نیز	نظامی گنجوی
کردن	طراز آستین را آزمون کرد		نمودار ید بیضا برون کرد	زلالی خوانساری

† تا کے بمن آزار و جفا خواهی کرد ۱۲ نوری † آئینه ام ز نور نظر میکشد آزار ۱۲ شوکت بخاری * آزرم ساز آنکه رفق و مدارا کند ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
نمودن	چون نمود آزمون بکردهٔ خویش	به	خواست بیرون فتد ز پردهٔ خویش	خسرو دہلوی

فصل سین مہملہ

آسا

خمیازہ و فازہ ۱۲ بہار عجم، برہان قاطع، جہانگیری، مصطلحات الشعراء

زدن	ازان بیس کہ کشیدم لبی ز تب اندوہ		ز فرط خواب ملالت زدم لبے آسا	فخری اصفہانی
کردن	چنان نمود بمن دوش ماہ نو دیدار		چو ماہ من کہ کند گاہ خواب خوش آسا	بہرامی سرخسی
کشیدن	پیکار جویان کمان آسا	بر	بر تیر آسامی کشیدند	منیر لاہوری

آسان

ضد دشوار ۱۲ بہار عجم

برآمدن	تا رفتہ از نظر ز تنم جان برآمدہ	در	شرمندہ ام کہ در غمش آسان برآمدہ	حزین اصفہانی
بودن	کفر چو منے گزاف و آسان نبود	بر†	محکم تر از ایمان من ایمان نبود	بوعلی سینا بلخی
دادن	دامن چون تو نگارے ز کف آسان ندہم	از	کہ بجز نا بسیار بدست آمدہ است	شاہی سبزواری
دانستن	احوال عمر چون گذران ست پس چرا		احوال روزگار خود آسان نداشتی	ابن یمین فریومدی
دیدن	کتان چشم سبل دار تست شتاب جفا		وگرنہ مہر بلندست شاید آسان دید	شفائی اصفہانی
رسیدن	دل گفت بیار رفتہ جز جان نرسد	بہ	جان رفت و لے بیار آسان نرسد	حالی یزدی
زیستن	بہ آسان گذاری و می بر شمار		کہ آسان زید مرد آسان گذار	نظامی گنجوی
ساختن	ز من پنہان مکن راز دلت را	را	کہ من میسازم آسان مشکلت را	ناظم ہروی

† بکار بر عاشق دل سوختہ آسان بود ۔ ۱۲ آذری طوسی

مصدر		صله		شاعر
شدن	این حرف گرانست بیکحرف تو در بند	از- بر ✝	بگشای زبان تا شود این مشکل آسان	سنجر کاشی
کردن	کن نگاهے از دو چشمت تا روان	بر- به *	مرگ را بر بیدلان آسان کنند	حافظ شیرازے
گشادن ۵۱	اگرچه بر دل دریاست بار عقدهٔ من		خوشم که عقده ام آسان گشاست همچو حباب	صائب اصفهانے
گذاشتن ۵۲	بآسان گذاری دمی بر شمار		که آسان زید مرد آسان گذار	نظامی گنجوے
گذشتن	نیست مشکل گذر از وادی پر خار جهان		گر ز خود قطع تعلق کنی آسان گذری	صائب اصفهانے
گردیدن	کار دنیا که تو دشوار گرفتے بر خود		گر تو بر خویشتن آسان کنی آسان گردد	کمال اصفهانے
گرفتن	عشق که آسان نمود آه چه دشوار بود		هجر که دشوار بود یار چه آسان گرفت	عاقل رازے
گشتن	دشوار زمانه گشت آسان	از	از همت سخت جانے من	حزین اصفهانے
گفتن	خیال پرور و ایهام گوی و دور اندیش		لطیفه ساز و صناعت نماد آسان گوے	سعد هروے
نمودن	الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها	بر ✝	که عشق آسان نمود اول ولے افتاد مشکلها	حافظ شیرازے
نیوشیدن	چه پنداری اے مرد آسان نیوش		که آسان پر از دیو توان کرد گوش	نظامی گنجوے

آسانی ـ سهولت و ضد دشواری ۱۲ بهار عجم و برهان قاطع

مصطلح

۵۱ آسان کشا چیزے که بآسانی کشاده شود ۱۲ بهار ۵۲ آسان گذاشتن گذاشتن چیزرا بآسانی و غمگین نشدن از فوت مطلبی ۱۲ بهار

✝ هر مشکلے ز دولت عشقت شده آسان ۱۲ حزین ✝ بر و سختی مردن آسان شود ۱۲ * هجر را صبر نیار و بدل آسان کردن ۱۲

✝ انچه بر من می نمود آسان بود دشوار بود ۱۲ محتشم کاشے

مصدر		صله		شاعر
شدن	آسانی شدن			بهار عجم
کردن	آسانی کردن			بهار عجم
گرفتن	آسانی گرفتن			بهار عجم
گزیدن	که آسانی گزیند خویشتن را	را	زن و فرزند بگذارد بسختی	سعدی شیرازی
نمودن	خواب ما را ز خیالش نمود آسانی	از	بعد ازان هیچ ندیدیم بخواب آسایش	سلمان ساوجی

• **آسایش** - راحت و آرام ۱۲ بهار عجم

بودن	یارب که دعا کرد که چون قافلهٔ موج	در	آسایش منزل نبود در سفرها	صائب اصفهانی
پذیرفتن	ز فیضش بسکه آسایش پذیرد	از	درین خواب هر که شد بیدار میرد	ناظم هروی
خاستن	کشادند سر بسته گنجینه ها	از	گرد و خیزد آسایش سینه ها	نظامی گنجوی
دادن	درستدن حرص جهانت دهد		درستدن آسایش جانت دهد	نظامی گنجوی
داشتن	چو می در منزل ایوان کهف آسایشی دارد	در - از	اگر زادرهی با خود ببرگ تاک بردارد	ندیم اصفهانی
دانستن	دل مفتون دنیا هرگز آسایش نمیداند		که مخمل هر کجا زردار شد بیخواب میگردد	داؤد اصفهانی
دیدن	خواب ما را ز خیالش نمود آسانی	از - به	بعد ازان هیچ ندیدیم بخواب آسایش	سلمان ساوجی
رساندن	گر آرد ملک هیچ بخشایشی		رساند بدین کشور آسایشی	نظامی گنجوی
رفتن	خواب راحت متد ازان دیده که دیدن دانست	از	رفت آسایش ازان دل که طپیدن دانست	فغانی تبریزی

† حریص دل نمارد و عمر آسایش ۱۲ نظام استرابادی ‡ بخجل از دیده خویشم که آسایش ندید از من ۱۲ شاپور طهرانی

مصدر		صله		شاعر
رسیدن	به پیچ و خم روزگارم اسیر	از	رسیدست آسایش از دام من	حزین اصفهانی
شدن	آرایش افاق شد رخسار بزم آرای او		آسایش عشاق شد دیدار نورافزای او	جبلی غرجستانی
طلبیدن	سیاه آسایش طلب را که قریب یکصد سال		شمشیر ایشان از نیام برنیامده بود	حزین اصفهانی
کردن	بیقرار عشق آسایش بما لینے نه کرد	به	کوهکن تا گشت عاشق خواب شیرینے نکرد	حاجی گیلانی
نهفتن	بسیار ملولیم ازین عمر و ندانیم		کاسایش ما در دم تیغ که نهفتست	علی ترکمانی
یافتن	هرگز از دستم گریبان من آسایش نیافت		تا نشد پیراهنم صد چاک آرایش نیافت	الهی همدانی

آستان و آستانه - چوب یا سنگی که در پیش در نشانند و میان درخانه ۱۲ بهار و برهان قاطع

استادن	تلاش بهیده میکند سر خورشید		ستاده است بلند آستان حضرت دوست	صائب اصفهانی
برخاستن ۵۱	آستان برخاستن			بهار عجم
بوسیدن	بادشاهان همه شاهان که بخواب آمده اند		آستان بوس تو در خواب تمنا کردند	خسرو دهلوی
رفتن	گهے بزاویه کعبه سبحه گردانم		گهے بطرف صنمخانه آستان روم	طالب آملی
نشستن	آستان نشین			بهار عجم

آستین بمعروف مرکب از آس یعنی سودن و تین کلمه نسبت یعنی آلهٔ سودن و بهار

مصطلح

۵۱ آستان برخاستن کنایه از خراب کردن ۱۲ برهان قاطع ۵۲ آستان بوس یعنی آستان بوسیدن بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
افشاندن ۵۱	آستین افشاندن			برهان قاطع
افشاندن ۵۲	هیچ کاری بی تامل گرچه صائب خوب نیست	از-به-بر	بی تامل آستین افشاندن از دنیا خوش ست	صائب اصفهانی
برچیدن ۵۳	آستین برچیدن			بهار عجم
برداشتن ۵۴	آستین از مژه امروز که برداشت که باز		کشتی با مراد همه طوفانی شد	واله هروی
برداشتن ۵۴	اگر دیوانه من آستین از چشم بردارد	از	کند فوارهٔ خون گرد باد این بیابان را	صائب اصفهانی
برداشتن ۵۴	گذارند آستین بر چشم خود سنگین دلان صائب	از	اگر من آستین از دیدهٔ خونبار بردارم	صائب اصفهانی
برداشتن ۵۵	دران چمن که تو برداری آستین ز دهن	از	در آستین کند از شرم خنده پنهان گل	صائب اصفهانی
برداشتن ۵۶	حیرت عشقم ز راه خاکساری برده بود	از	گرد بادی گر نمی برداشت از در آستین	مفید بلخی
برزدن ۵۳	چو سنبل تو سر از برگ یاسمین برزد	به	عمت بر نخیزد خونم آستین برزد	ظهیر فاریابی
برشکستن ۵۳	آستین برشکستن			بهار عجم

مصطلح

۵۱ آستین افشاندن بخشش نمودن ۱۲ برهان قاطع ۵۲ آستین افشاندن بر چیزے و بچیزے و از چیزے ترک دادن و انکار کردن ۱۲ بهار عجم و برهان قاطع ۵۳ آستین برچیدن و برزدن و برشکستن و بچیدن و برسا عد چیدن آماده و مهیا شدن برائے کارے ۱۲ برهان و بهار ۵۴ آستین برداشتن از مژه و از چشم و از دیده پیدا گریستن و گریه کردن ۱۲ بهار ۵۵ آستین از دهن برداشتن خنده زدن ۱۲ بهار ۵۶ آستین از دور برداشتن آواز دادن و خبر کردن ۱۲ بهار و مصطلحات

† آنانکه آستین بدو عالم فشانده اند ۱۲ ناظم هروی

مصدر		صله		شاعر
برفشاندن ۵۱	سخن گفت و دامان گوهر فشاند		بنطقی که شه آستین برفشاند	سعدی شیرازی
برفشاندن ۵۱	تا بصبوح عشق در محرم قدسیان نشوی	از	خیز چو صبح آستین از سر صدق برفشان	کلیم همدانی
برگرفتن	برنگیرم آستین از چشم گریان همچو شمع		بسکه دارم انفعال از زمستان هوس	صائب تبریزی
پیچیدن	مو بمو میرقصدم از هم جدا در قتلگاه		دیده ام بر ساعد از وی آستین پیچیدنی	واله هروی
پیچیدن	در دو عالم کشت و شوق کشتنم جان داد باز		گر بپای خونریزد واله آستین پیچید رفت	واله هروی
داشتن ۵۲	آستین کهنه داشتن			مصطلحات الشعرا
داشتن ۵۳	آستین از شاخ گل دارند دایم بر دهن		غنچها از شرم شکر خنده پنهان او	صائب اصفهانی
داشتن ۵۴	در روز مختتم سر دستی گرفته است		چون بیله آنکه در همه عمر آستین نداشت	اثر شیرازی
زدن ۵۵	کی شراب دست این خونابه کش خواهم گرفت	از - بر	آنکه از ناز آستین بر آب کوثر میزند	ناظم هروی
زدن ۵۵	بر دامن چرخ آستین زن	بر	خاکستر دیده بر جبین زن	فیضی اکبرآبادی
زدن ۵۶	گردون بشیشه تهی ام سنگ کین زند	به	طالع بشمع گشته من آستین زند	کلیم همدانی
زدن	در بزم سینه ها نتوان یافت جز دلم	بر	پروانه که بر رخ شمع آستین زند	طالب آملی

مصطلح

۵۱ آستین برفشاندن بخشش کردن و کنایه از رقص نمودن و بدون صله کنایه از رقص و سماع ۱۲ رشیدی و بهار عجم ۵۲ آستین کهنه داشتن بی سروسامانی ۱۲ چراغ هدایت ۵۳ آستین بر دهن داشتن دهان پوشیده داشتن ۱۲ بهار عجم ۵۴ آستین دانستن با نون نافیه مبالغه در ناداری ۱۲ بهار بیله بر روزن نهادن کنایه از دست کشیدن ۱۲ برهان قاطع ۵۵ آستین زدن بر چیزی همان آستین افشاندن بر چیزی ۱۲ بهار عجم ۵۶ آستین زدن بر شمع و بر رخ شمع خاموش گردانیدن آنرا ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
سودن ۵۱	زردی زرد ضعیف من ستخوان پیداست	بر	زبسکه برگذر گریه آستین سودم	لسانی شیرازی
شستن	گو برود آستین از خون جگر شوی	از	هرکه درین آستانه راه ندارد	حافظ شیرازی
شکستن ۵۲	آه اینچنین اگر شکند آستین سعی		پیراهن سپهر قبا می کنیم ما	صائب اصفهانی
کشیدن ۵۳	آنکه دامن بر چراغ عمر میریزد این زمان	بر	آستین بر دیدهٔ شمع مزارم می کشد	صائب اصفهانی
کشیدن ۵۴	نیست غیر از آه غمخواری دل تنگ مرا	بر	رشته گاهی آستین بر چشم سوزن میکشد	صائب اصفهانی
کشیدن ۵۵	از بسکه سینه ام نفس آتشین کشید	بر	شد شعله هرکه بر دل من آستین کشید	اسیر شهرستانی
کشیدن ۵۶	در غبار کوی غم رو سی ظهوری گشت گم	بر	آستینی بر جبین کش خاکسار خویش را	ظهوری ترشیزی
کشیدن ۵۷	چو دشمن بزار ستوه عذر خواه	بر	برحمت بکش آستین برگناه	خسرو دهلوی
کشیدن ۵۸	زشرم شه آن لعبت نازنین	به	چو لعبت بسر در کشید آستین	نظامی گنجوی
کشیدن ۵۹	آستین میکشد از موج بر خ دختر رز	به	چون قدح چشم که بر دست قدح نوشان ست	وحید قزوینی
گذاشتن ۶۰	گذارند آستین بر چشم خود سنگین دلان صائب	بر	اگر من آستین از دیدهٔ خونبار بردارم	صائب اصفهانی
گذاشتن ۶۱	اول بگیر رخنهٔ طوفان نوح را	به	دیگر ببین بدیدهٔ ما آستین گذار	صائب اصفهانی

مصطلح

۵۱ آستین برگذر گریه سودن اشک چیدن ۱۲ بهار ۵۲ آستین شکستن آماده شدن برای کاری ۱۲ بهار ۵۳ آستین کشیدن بر دیده و چشم و دل و جبین و لاساد غمخواری نمودن ۱۲ بهار و مصطلح ۵۴ آستین کشیدن برگناه بخشیدن گناه ۱۲ بهار ۵۵ آستین بسر کشیدن رو پوشیدن ۱۲ ۵۶ آستین بر رخ کشیدن رو پوشیدن ۱۲ بهار و مصطلح ۵۷ آستین گذاشتن بر دیده و چشم پنهان گریستن ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
گرفتن[۵۱]	رود بوسے بداز ہر سو بصد میل	بہ	بہ بینی زان گرفتہ آستین فیل	سلیم طہرانی
مالیدن[۵۲]	آستین مالید دامن برزد آن بیباک دست	بہ- از	وای جان من کہ افتادم زپا رفتم زدست	آصفی شیرازی

آسمان مقابل زمین ۱۲ بہار عجم

آوردن[۵۳]	آسمان را بزمین آوردم	بہ	تا ابروے تو چین آوردم	باقر کاشی
بودن[۵۴]	ملک از مستی آن ساعت چنان بود	در	کہ در چشم آسمانش ریسمان بود	نظامی گنجوی
پوشیدن[۵۵]	اگر پیکر تست چندین مجوشش	بہ	بابروی خود آسمان را مپوشش	نظامی گنجوی
دوختن[۵۶]	کہ من از کشاد کمان روز کین	با	بدوزم ہمی آسمان باز مین	فردوسی طوسی

آسودگی - معروف ۱۲ بہار عجم

بخشیدن	بمرہم آشنائی نیست زخم سینہ ریشان را	را	نمک آسودگی بخشد جراحتہای ایشان را	شفیع جہ شقائی
بردن	مادشہادت عشق در کوچہ خموشان	از	کاسودگی زما برد غوغاے زندگانی	طغرای مشہدی

مصطلح

۵۱ آستین بہ بینی گرفتن گذاشتن آستین بر بینی تا بوے بد بہ ماغ نرسد ۱۲ بہار عجم و مصطلحات الشعرا -

۵۲ آستین مالیدن مہیا شدن بکارے ۱۲ برہان قاطع و بہار عجم ۵۳ آسمان بزمین آوردن امر غریب کردن ۱۲ بہار عجم -

۵۴ آسمان بہ چشم کسے ریسمان بودن عدم تمیز ۱۲ بہار عجم ۵۵ آسمان را بابرو پوشیدن امرے بغایت آشکارا کہ امکان نہانی نداشتہ باشد ۱۲ بہار عجم ۵۶ آسمان بازمین دوختن کمال اقتدار بر تیر اندازے ۱۲ بہار عجم

+ تیغ غارت آستین میمالد از جوہر چرا ۱۲ بیدل -

مصدر		صله		شاعر
بودن	شاها چسان آید کسی از عهدهٔ شکرت برون	از	گر عقل و عدلت خلق را زنسیان بود آسودگی	منشی اصفهانی ع۵
دیدن	هرگز دلم ز درد تو آسودگی ندید	از	از بسکه می تپد ز پی دیدن دگر	دلی دشت بیاضی
سنجیدن	بردسولیش که اے آسودگی سنج		انیس عافیت بیگانهٔ رنج	عرفی شیرازی
کردن	آسودگی چگونه کنم در بساط فقر	در	نمی میکند بناخن شیران زبور یا	حزین اصفهانی
گزیدن	من آن نیم که چون شمع آسودگی گزینم		در کار گریه کردم لیل و نهار خود را	حزین اصفهانی
ماندن	بیچاره که رم کند از خود کجا رود	به	آسودگی بگوشهٔ عزلت نمانده است	صائب اصفهانی
یافتن	آسودگی ز سیر گلستان نیافتم	از	پا تکیه چو گوشهٔ دامان نیافتم	مفید بلخی

آسوده - بے زحمت و بی مشقت ۱۲ برهان قاطع

بودن	سوز دشب دآسوده بود روز خوشا شمع		قد احرقنی هجرک لیلا و نهارا	حزین اصفهانی
شدن	تا رخت کشم بعالم آب	از	آسوده شوم ازین تب و تاب	حزین اصفهانی
کردن	آن لخلخه سا شوم زبان را	را	کآسوده کنم دماغ جان را	فیضی اکبرآبادی
گردیدن	سرم از خشک مغزیهای زهد آسوده میگردد	از	بمستی گرد هد ساقی بدستم گردن مینا	حزین اصفهانی
گشتن	قلم قضا از راست کردن	از	نقش ایشان آسوده گشته است	خسرو دهلوی

آسیا - معروف ۱۲ بهار عجم و چراغ هدایت

ع۵ اسکندر منشی میر منشی شاه عباس ماضی صفوی ست ۱۲ منه

مصدر		صله		شاعر
افتادن ۵۱	دل شکسته بدرمان نمیشود پیدا	از	اگر ز گرد فتد آسیای درویشی	صائب اصفهانی
بودن ۵۱	در زیر فلک سرکشی آغاز مکن		اے دانه گندم آسیا در گردست	صوفی مازندرانی
گردیدن	صد خوشه ز هر دانه امید تو ببرد	به	تو خفته و آسیا بخون میگردد	امام قلی شیرازی
گشتن ۵۲	جاوید گشته عزم ز پاس آبرد	به	گردد بآب چشمه خضر آسیای من	تاثیر اصفهانی
گشتن ۵۲	میل زاهد همگی از پی دنیاست بدین	از	آسیای دلش از آب طلا میگردد	اثر شیرازی

آسیب بیاے مجہول الم کہ بزور دوش یا پہلو بکسی رسد و مطلق کوفتہ و الم و آفت ۱۲ برہان و بہار عجم

آمدن ۵۲	اندوہم از آنست کہ یکروز مفاجا	بر	آسیبی ازین دل بفتد بر جگر آید	فرخی سیستانی
افتادن ۵۲	از سبزہ تر رونق گل میشود افزون	به - از	آسیب برد تو ازین ریش نیفتاد	علی خراسانی
بر تافتن	دباغت چنین دادم این چرم را	را	کہ بر تابد آسیب آزرم را	نظامی گنجوی
بریدن	آسیب دہر کہ روزگار از پیرامون	از	خاطر مرنیکو خواہان بریدہ باد	خسرو دہلوی
خوردن ۵۲	گرچہ زہر دوست بدآزار دیدم	از - با †	ورچہ زہر خصم بدآسیب خوی دم	خاقانی شروانی

مصطلح

۵۱ آسیا از گرد افتادن و در گرد بودن در گردش بودن ۱۲ بہار عجم ۵۲ آسیا با آب خضر و با آب طلا و گوہر گشتن کمال دوستکامی و عزت ۱۲ بہار عجم ۵۳ آسیب آمدن و افتادن و خوردن صدمہ رسیدن ۱۲ بہار عجم

† بلکہ با سنگلاخ جمادیت آسیب خورد ۱۲ خسرو

مصدر		صله		شاعر
داشتن	باغ جهان زحمت خاری نداشت	به - از †	خاک ره آسیب غباری نداشت	نظامی گنجوی
دیدن	دل باغ طبعان زآزردگی	از	مبنیاد آسیب پژمردگی	ظهوری ترشیزی
رسانیدن ۱	سروری نقد جان در پایش افشانم دلی ترسم	به - را †	که آسیبی رساند از گرانی پای جانان را	سروری کاشی
رسیدن ۲	زنالہ بس نکنم زانکه کم رسد آسیب	بر - به *	بران درخت که مرغ صفیر زن باشد	نظیری نیشاپوری
زدن ۱	شعلہ قهر تو گر با کوثر آسیبی زند	با	پُر برآید همچنان کز قعر دوزخ الشهاب	علی زقدی بهار عجم
کردن ۱	آسیب کردن			
کشیدن ۲	کشد جان صد آسیب از آب و گل	از	کشاید ز بازو اگر حرز دل	ظهوری ترشیزی
یافتن ۲	قصد آن کردم که ذوالقرنین ثانی خوانمش	از +	عقل گفتا ای خاطرت آسیب نقصان یافته	انوری ابیوردی

فصل شین معجمه

آشتی صلح ۱۲ بهار عجم

دادن	عدل و انصاف تو اندر بیشهٔ ایران زمین		آشتی داده است با شیر ژیان روباه را	معزّی نیشاپوری

مصطلح

۱ آسیب رسانیدن و زدن و کردن شعدی آسیب رسیدن ۱۲ از بهار عجم ۲ آسیب رسیدن و کشیدن و یافتن مرادف آسیب آمدن و افتادن و خوردن که گذشت ۱۲ از بهار عجم

† نه بملک تو دارد آسیبی ۱۲ مسعود سلمان جز جانی † ندارد روی آن نازک ز گرما هیچ آسیبی ۱۲ خسرو * ترسم به تن نازکت آسیب رساند ۱۲ حسن شهیدی * به پشت بارگاه زمین رسد آسیب ۱۲ عرفی + زایمان گردلت آسیبی یابد بدیر شش بر ۱۲ عرفی

مصدر		صله		شاعر
داشتن	چون به بی رنگی رسی کان داشتی		موسی و فرعون دارند آشتی	مولوی روم
دانستن	کرشمه های تو از بسکه رنگ آمیز ست		نه آشتی تو داند کسی نه جنگ ترا	خسرو دهلوی
طلبیدن	در ملاطفت آشنا کشاد در آ		که آشتی طلب ست اِنَّ رَبَّکُمُ شَکُور	عرفی شیرازی
فرمودن	تا گریبان آرد و آرد بپابوس توام		آشتی زانگانت را بسوی ما نرست	شفائی اصفهانی
کردن	پیشتر از خط بما پروا نمی کردی چرا	با-به-از	بی میانجی آشتی با ما نمی کردی چرا	وحید قزوینی
گزیدن	دندان سنان آسمان خراش	با	با گوش کمند آشتی گزین	انوری ابیوردی

آشفتگی - پریشانی و شوریدگی ۱۲ بهار عجم

پذیرفتن	آشفتگی ز عقل پذیرد دماغ ما	از	فانوس گرد باد شود بر چراغ ما	صائب اصفهانی
دیدن	بغیر از بیخودی در چشم پرخوابت نمی بینم	در	بجز آشفتگی در زلف پرتابت نمی بینم	مقصد ساوجی
شنیدن	بوی تو ز گلزار وفا می شنوم	از	آشفتگی تو از صبا می شنوم	کسری کاشی
کشیدن	در چمن هر چند قامت سرو موزون میکشد	از	از قدش آشفتگی چون بید مجنون میکشد	مفید بلخی

آشکار و آشکارا - معروف ۱۲

دیدن	ابله کسیکه روی ترا دید آشکار		دانگه مرا بعشق ملامت همیکند	کمال اصفهانی
ساختن	در شهادت گفت نام مصطفی با نام خویش		علت غائی آدم آشکار اساخته	نظیری نیشاپوری
ساختن	تیغ جهادش در راه دین جوهر خویش	در	آشکار اساخته	نصیر همدانی

† ز وصل دوست بفردوس آشتی کردی ۱۲ صائب

مصدر		صله		شاعر
شدن	پردهٔ مشکین بچشم خویش بست ست آن نگار	از- بر	یا شدست از ناف آهوی ختن مشک آشکار	صائب اصفهانی
شدن	دل میرود ز دستم صاحبدلان خدارا		درد اکه راز پنهان خواهد شد آشکارا	حافظ شیرازی
کردن	عشق گل گر آشکارا کرد بلبل باک نیست	پر	عاشقی ترسد ز رسوائی که عشقش پاک نیست	ابوالحسن فراهانی
کردن	نشنیدند زبلبل گل ار بر کنار	بر- از	کند غنچه دلبستگی آشکار	ظهوری ترشیزی
گردیدن	چون حسن تو گردد آشکارا		کس را بچه او چون چه یارا	خسرو دهلوی
گردیدن	باز اینچه شکل بوالعجبی و نقش نادرست	از	کز کارگاه غیب همین گردد آشکار	ظهر فاریابی
گشتن	او به سخن در که بر آمد غبار	از- بر- در	گشت سگ از پردهٔ گرد آشکار	نظامی گنجوی
گفتن	گر ترا جان جهان میگوئیم		آشکارا نه نهان میگویم	مجیر بیلقانی
یافتن	در صور بحر چو موج آشکار	در	یافت همه جلوهٔ خویش آشکار	ملا جامی
آشنا مقابل بیگانه ۱۲ بهار عجم				
بردن	از کوی چون بجانب خلوت روان شوی		بیگانه درون مگذار آشنا ببر	نظیری نیشاپوری
بودن	دل ار بیگانه گشت از وی رنجم	با- به	که با عاشق نباشد آشنا دل	خسرو دهلوی
پروردن	بعشق آشنا پرور هوس بیگانه می آید		بروای آرزو از دل که صاحبخانه می آید	نظام خوانساری

+ برور از پوشیده شد آشکار ۱۲ قاسمی ‡ بر دیده خیالت آشکار انکنم ۱۲ کمال اصفهانی ‡ میان خلق ستم بر من آشکار مکن ۱۲ حیرتی تونی

* از بس کرشمه میکند از پرده آشکار ۱۲ حزین † چون بر دمین طلیعهٔ شب گشت آشکار ۱۲ ظهیر فاریابی ‡ گشت سیلاب سرشکم در جهان تا آشکار

۱۲ غنی کشمیری + زان رازها که جز بدلم آشنا نبود ۱۲ شانی مشهدی

مصدر		صله		شاعر
خواستن	خلقم اگر آشنای خودی خواهند		الحق سپر بلای خودی خواهند	فدای شیرازی
داشتن	محال ست اینکه از افسانه با خواب آشنا دارد	از - با	برایت دیدهٔ حسرت نگاهان چشم روزن هم	حزین اصفهانی
زدن	ز فکر معنی بیگانه میکند وحشت		دل رمیدهٔ من لیکه آشنا زده است	راقم مشهدی
ساختن	ز حق بیگانگان را آشنا ساز	به*	چو ابرد طاق محرابش خدا ساز	دانش مشهدی
سنجیدن	بهای آن حبیب آشنا سنج		که در آرایش معموره رنج	عرفی شیرازی
شدن	مجنون چو خویش را هم لیلی خیال کرد	به - با*	از غیرت همین به کسی آشنا نشد	یحیی لاهیجی
طراز یدن	در انتظار تو از جوی شیر چشم بهشت		سفید گشت مشو آشنا طراز اینجا	صائب اصفهانی
کردن	با زلف شانه را نکنی آشنا اگر	با* به	دانی چه میکشم ز دل بدگمان خویش	حزین اصفهانی
گذشتن	فریب چشم پریشان نگاه او مخورید		که در دو روز هزار آشنا گرفت و گذاشت	صائب اصفهانی
گردیدن	دل روشن بتقریب هوس عشق آشنا گردد	به* - با+	اگر خواهد که آب آتش شود اول هوا گردد	حاجی گیلانی
گرفتن	فریب چشم پریشان نگاه او مخورید		که در دو روز هزار آشنا گرفت و گذاشت	صائب اصفهانی

مصطلح

ل آشنا زده از عالم آفت زده آنکه از آشنایان بسر آمده و نفرت رسانیده باشد ۱۲ بهار عجم

* کجاست بخت بلند یکه آشنا سازد - پست که تا گردن بلند تر آید ۱۲ سنجر کاشی + از یک نگاه با همه کس آشنا شود ۱۲ شانی مشهدی

+ خفه طبعان اهل نکته آشنا بسیار اند ۱۲ طالب آملی * تا بمژگان تو گردد آشنا ۱۲ عرفی شیرازی + بحیرتم که دگر با که آشنا گردد ۱۲ صائب اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
گشتن	غبار راه گشتم سرمه گشتم تو تیا گشتم	به - با+	بچندین رنگ گشتم تا بچشمش آشنا گشتم	خالص اصفهانی
یافتن	خیال مونس جان اسیران در بدن باشد		بغربت آشنا هر کس که یابد در وطن باشد	حزین اصفهانی

آشنائی مقابل بیگانگی ۱۲ بهار عجم

افتادن	من آن روز از خویش بیگانه گشتم	با	که افتاد با تو مرا آشنائی	کمال اصفهانی
بریدن	یار بگزید بیوفائی را	را	رفت و برید آشنائی را	کمال خجندی
بستن	چه کشاید دل ازین مردم بیگانه منش	به	کاشنائی بدل کافرشان نتوان بست	مظهری کشمیری
بودن	مارا بتو هیچ آشنائی نبود	به - با+	ما زنده به آتشیم و تو زنده بآب	ذوقی اردستانی
دادن	تشنه را باد هانت آشنائی داد که او	با	تا لب چاه زنخ پر آب حیوان یافته است	خسرو دهلوی
داشتن	دلت هر چند باشد سرد خویت آتش تیز است	با+	نگاهت آشنائی دارد و بیگانه آمیزت	آرزو اکبرآبادی
درگرفتن	صد پیرهن عرق نگه از شرم کرده است	با	تا با تو آشنائی ما در گرفته است	صائب اصفهانی
کردن	دل که با خوبان بد خو آشنائی میکند	با - به*	شیشه با خاره زور آزمائی میکند	خسرو دهلوی
گرفتن	چون گرفتم آشنائی با غمت	با	در جهان بیگانه و خویشم نماند	انوری ابیوردی
درزیدن	خوش کمان کینه بیگانگان زه کرده اند	با	وای گر با شست در زد آشنائی تیر ما	ظهوری ترشیزی
یافتن	آشنائی یافت با درگاه ما	با	کارش افتاد این زمان در راه ما	عطار نیشاپوری

+ که هر گان گشت با خواب آشنا دوش ۱۲ حزین + که نبود با تو گوئی هیچ عمر آشنائی ۱۲ الیقینی لاهیجی + با گریه دسوز آشنائی دارد ۱۲ عجم راز

* با این عالم از آشنائی کنی ۱۲ رضی ارتیمانی

مصدر		صله		شاعر
آشوب، فتنه وشور وغوغا ۱۲ بهار وبرهان قاطع				
آمدن	یارست یار کز نگه دلفریب خویش	از	آشوب شهر وفتنه بازار آمده	حزین اصفهانی
افتادن	زان پیشتر که روز جزا گردد آشکار	به - در	آشوب رستخیز بکون ومکان فتاده	علی خراسانی
افزودن	آشوب دل از سلسلهٔ زلف تو افزود	از	دیوانهٔ بی پادسر را چه کند کس	حزین اصفهانی
افگندن	در جان کمال آمد و افگند صد آشوب	به - در - از	یارب بمن آن شوخ جهان را چه فتاد است	کمال خجندی
انداختن	ترکی زده ناوک بدل خستهٔ شاپور	از - به	کز یک نگه آشوب بچین وچگل انداخت	شاپور طهرانی
انگیختن	تا با دل من عشق تو آمیخته شد		صد فتنه وآشوب برانگیخته شد	عین القضاة همدانی
برخاستن	مست بگذشتی واز خلوتیان ملکوت	از - به	بتماشای تو آشوب قیامت برخاست	حافظ شیرازی
بودن	عشق اگر غم داد جان ودل ببر عیش مکن		بیع اول بود آشوب خریداری نمود	عرفی شیرازی
داشتن	ندانم تا که در حرفم همین مقدار میسوزم	با	که با خود هر نفس آشوب وغوغائی دگر دارم	نظیری نیشاپوری
دیدن	گذر بر سینه چاکم فگن گلگشت صحرا کن		قدم بگذار بر چشم پرنم آشوب دریابین	حزین اصفهانی
ساختن	نقاش قدرت آن رخ عابد فریب را		آشوب روزگار وبلای زمانه ساخت	فغانی شیرازی
کردن[۱]	وقت ست که باز بلبل آشوب کند		فراش چمن زباده جاروب کند	کمال اصفهانی
کردن	خیالش چنان بر سر آشوب کرد	بر	که بام وداغش لگد کوب کرد	سعدی شیرازی

مصطلح [۱] آشوب کردن هجوم آوردن ۱۲ بهار. گویم که آشوب کردن بمعنی شور وغوغا کردن نیز ست چنانکه از شعر کمال اصفهانی ظاهر میشود پس تخصیص این ترکیب بمعنی هجوم کردن چنانکه از بهار عجم مفهوم میگردد بیجاست ۱۲ المولف عفی عنه

+ کا شوب چین زلف تو در عالم افتد ۱۲ علی خراسانی ‡ بخاک کشتگان از جلوه افگندست آشوبے ۱۲ حزین

مصدر		صله		شاعر
نشستن	دشنهٔ غمزه بیارائے که آشوب دلم	به	نه نشیند بجگر کاوی مژگانی چند	حزین اصفهانی

آشیان و آشیانه - مطلق خانه حیوانات و بمعنی سقف خانه مجاز ۱۲

بهار و خانه مرغان ۱۲ چراغ و برهان قاطع

انداختن	آشیان خراب کردهٔ باز		پیش برج کبوتر انداز د	عرفی شیرازی
برداشتن	بلبل برداشت آشیان را	را +	گل گفت که خس کم و جهان پاک	غنی کشمیری
بستن	کند قمری خیال سرو بر خاک آشیان بندد	بر - به	بهر جا سایه افتد بر زمین از قدر عنایش	کلیم همدانی
چیدن	آشیان زغن و زاغ چیدم بر سر	بر	سر قدم ساخته بر خار مغیلان رفتم	عرفی شیرازی
خواستن	پروانه ها توان شدن از گلستان مگوی	بر	بر شاخسار شعله نشین آشیان مخواه	حزین اصفهانی
دادن	باد گر سنه چشم بدور عدالتش	به	کنجشک را بخانه بچشم آشیان دهد	صدفی استرابادی
داشتن	بر شاخسار معنی چون بلبل آشیان داشت	بر +	چون نقش پا ست اکنون خاک آشیان امید	فقیر دهلوی
دیدن	جز خانمان خرابی ازان گل ندیده ایم	در	در باغش آشیانهٔ بلبل ندیده ایم	آرزو اکبرابادی
ساختن	ناکرده سیر عمکده یارب چگونه ساخت	بر - به +	بلبل بطرح خانهٔ من آشیانه را	طالب آملی
سوختن	برگ سفر ز دی وطن دیگر ندارم همچیک		پرواز بالم ریخته برق آشیانم سوخته	حزین اصفهانی
شدن	حزین از مردم دنیا نه پروا بد من کش		ز باغی کآشیان زاغ شد گنج قفس بهتر	حزین اصفهانی

+ اے مرغ شاخسارے برو از آشیان را ۱۲ حزین ‡ بشاخسار نفس بسته آشیان مرا ۱۲ تنها شهر ستانی ؛ که تو پرواز م و شاخ بلندی آشیانی ۱۲ نظیری * تدرو نغمه بر لب آشیان ساخت ۱۲ ظهوری ‡ بهر باغیکه بنشیند دل من آشیان سازم ۱۲ صائب

مصدر		صله		شاعر
طلبیدن	بدیده و دل من دوست خانه می طلبد	در سر†	چرا در آتش و آب آشیانه مے طلبد	خسرو دہلوی
کردن	پرواز من بسر کشی گل نمی رسد	در - به*	در سایهٔ نہال مگر آشیان کنم	کلیم ہمدانی
کندن	در کندن آشیان بلبل		گلبن از خار تیشه دارد	امیر شہرستانے
گذاشتن	ز برق خرمن گل خانمان شبنم سوخت	به - در‡	بشاخ گل نگذارید آشیان گستاخ	صائب اصفہانے
گردیدن	بدیده خار و خس از راهت آنقدر چیدم		که بهر مرغ خیال تو آشیان گردید	میلی ہروی
گرفتن	رحم ست بر تذرو دل من که آشیان	بر - در‡	بر شاخسار شعله سرکش گرفته است	طالب آملی
نهادن	نصرت که مرغ بیضهٔ پولاد تیغ اوست	بر* - با - در*	بر شاخسار رایت او آشیان نهاد	سلمان ساوجی

فصل غین معجمه

آغاز شروع و ابتدا ے چیزے ۱۲ بہار - قصد و ارادہ ۱۲ برہان قاطع

پرسیدن	بدایت نیست سیرم را نہایت نیست شوقم را		مپرس آغاز و انجام مرا افسانه عشقم	حزین اصفہانے
دادن	صف روم را نیز آواز داد	به	فرس را بجولانگه آغاز داد	خسرو دہلوے
داشتن	عشق ما واقعه نیست که آخر گردد		هر چه آغاز ندارد غم پایانش نیست	نظیری نیشاپوری
شدن	چشم من از چشمک شان باز شد	از‡	دولت بیداریم آغاز شد	ملا جامی

† بر اوج همت خود آشیانه می طلبم ۱۲ طالب آملی ‡ بشاخی اگر نداز خصمت آشیان مرغی ۱۲ واله ہروی * در شکن برق آشیان نگذاری ۱۲ حزین

* در غیبکه در نہال وفا آشیان گرفت ۱۲ وفائی اصفہانی * با شاخسار عشق تو در حیرتم که چون - مرغ شکسته بال دلم آشیان نهاد صدقی استرآبادی

* در چشم باشه و دل باز آشیان نهاد ۱۲ ظہیر * از خطت آغاز شد سودا ے بے پایان ما ۱۲ نصیبی گیلانی

مصدر		صله		شاعر
فرمودن	محرمان عرفات قبولش با محرمان		عرفات زمزمه برابری آغاز فرموده	نصیر همدانی
کردن	اے خوش آنروز که در بزم وصال از نازها		حال من پرسی و من هیچ و دی آغاز کنم	سید قمی
گذشتن	آخر و آغاز عشق من بنو میدی گذشت	به	عاشقانرا ساز ها پر بی سرانجام ست بس	شفائی اصفهانی
گرفتن	گیر دچو دولت ترا دوش آغاز		هر قطرهٔ خون دلے شود باز	فیضی اکبرآبادی
گشتن	جنبش شاه زدهلی زپے کین پدر		گشتن آغاز عناد و شدن مهر نهان	خسرو دهلوی
نمودن	چندے از واژگونی بخت در عرصهٔ	در	دلنشین کشمیر آغاز فتنه و فساد نموده	ابوالفضل اکبرآبادی
نمودن	پاسخش دادم ازین مصرعه سنجیده خویش		انچه انجام ندارد چه نمایم آغاز	حزین اصفهانی
نهادن	سیلاب گرفت و کرد ویرانهٔ عمر	در†	آغاز پری نهاد و پیمانهٔ عمر	حافظ شیرازی

آغوش بغل در ۱۲ برهان قاطع

دادن[۱]	نقص مردست تلاش مسلمی	به	مردان بخاک معرکه آغوش داده اند	یوسف گاورونی
دادن	ندادی گر بفکرش هرگز آغوش		نکردی شانه را در سر فراموش	طغرای مشهدی
کشادن	گل مقصد همی گنجد ز تنگی در کنار من	را*	مگر چون غنچه یکشاید شکست رنگ آغوشم	بیدل عظیم آبادی
کشودن	نکشود عبث زخم من آغوش تمنا		هر چو ببر شمشیر تو تاب کمرے بود	قاسم مشهدی

مصطلح

[۱] آغوش دادن بے خبر شدن ۱۲ کنز الی مصطلحات الشعرا، و درین تامل ست ۱۲ بهار عجم

† دران مجمع مهیب سخن در امر سلطنت آغاز نهاد ۱۲ حزین اصفهانی ۱۲ کشاید شاه مقصود تم آغوش اجابت را ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
کشیدن	می چکد گرچه طراوت ز تو چون سرو بهشت		قامتے تشنه بر آغوش کشیدن داری	صائب اصفهانی

فصل فار

آفاق — جهان ۱۲ بهار عجم

بستن	یک خیال از علم او کوسے بود آفاق بند		یک سر شک از جود او آبرو بود دنیا ربار	مغربی نیشاپوری
کشادن	همه اطراف گرفت و همه آفاق کشاد		صیت مسعودی و آوازه سلطانی	حافظ شیرازی
گردیدن	که شاه جهان گیر و آفاق گرد		که چون آسمان شد ولایت نورد	نظامی گنجوی
گرفتن	ازان بیشتر کاوری در ضمیر		ولایت ستان باش و آفاق گیر	بهار عجم

آفت — بلا و آسیب ۱۲ بهار عجم

آمدن	آفت آمد ز آهوی چشمت جدا نرگس مرا	بزه از	نیستان شیر شد در دیده نرگستان مرا	رائج سیالکوٹی
برانگیختن	خروش از شهر بنشاند هر انگاهیکه بنشیند		هزار آفت برانگیزد هر انگاهیکه برخیزد	مغربی نیشاپوری
بودن	هر که زردی نیکوئی آفت عقل و جان بود	از	خون هزار بیگنه ریزد و جاے آن بود	خسرو دهلوی
پذیرفتن	ز آفت این خانه آفت پذیر		دست برآور همه را دست گیر	نظامی گنجوی
داشتن	ندارد آفتی چون غنچه از صرصر چراغ من	از	بزنگ لاله در آغوش نافرخ خفته داغ من	مغربی نیشاپوری
دانستن	بوصلم وعده داد اخر شناسی		ولیکن آفت جانم ندانست	فغانی شیرازی
دیدن	دلتنگی من ست به گلزار روزگار		آن غنچه که آفت باد خزان ندید	آرزو اکبرآبادی

† خوب شد بر تو به آمد آفت بینای ما ۱۲ بیانی همدانی -

مصدر		صلہ		شاعر
رساندن	کشد تیغ گر آفتاب از شکوہ	بہ	چہ آفت رساند بالوند کوہ	قاسمی گونابادی
رسیدن	آفتے عظیم دعا ہتے جسیم	بہ - از - را †	بسکان اردوے علی رسید	عالی غیرازے
زدن ۵۱	آفت زدہ			بہار عجم
شدن	زرہ سر بسر فتنہ آئین شدہ۔		چو چشم تبان آفت دین شدہ	قاسمی گونابادی
کشیدن	یارب آنکس کہ بتیغت دم آبے داد است		آفت تشنگی روز قیامت نکشد	مشرقی ہریوی
گشتن	ظہوری نکتہ انگرمی شود از گرمی مضمون		نہ رحم ست آفت پرواز مرغ نامہ بر گشتن	ظہوری ترشیزی

آفتاب معروف و مطلق عکس و پرتو ۱۲ بہار عجم

آلودن	بگرد آئینۂ جام عکس خود را دید		کہ رنگ عارض ساقیست آفتاب آلود	صائب اصفہانی
آمدن ۵۲	ماہ من بہر خدا بیش مرو بر لب بام	بہ	کہ آفتاب من بیچارہ بدیوار آمد	خسرو دہلوی
آمدن ۵۳	از دل خم مے گلرنگ بجام آمدہ است	بر	آفتابی عجبے بر سر بام آمدہ است	صائب اصفہانی
آمدن ۵۴	پس از ماہیم دوشش از مژہ دیدار خواب آمد	در	کہ برخاستم کاندر سر من آفتاب آمد	خسرو دہلوی
آمدن ۵۵	آفتاب زندگانی بر لب بام آمدست	بر	سایہ خواہی کرد کے ای سرو بالا بر سرم	صائب اصفہانی

مصطلح

۵۱ آفت زدہ آنکہ باد آفت رسیدہ باشد ۱۲ بہار عجم ۵۲ آفتاب بر دیوار بام آمدن نزدیک رسیدن زمان انتہای عمر و دولت ۱۲ بہار عجم

۵۳ آفتاب بر سر بام آمدن رسیدن آفتاب بسمت الراس ۱۲ بہار عجم ۵۴ آفتاب لب بام سر آمدن بر سر آمدن آفتاب ۱۲ بہار

† زبرق آفتی کے رسد میغ را ۱۲ نظامی گنجوی

مصدر		صله		شاعر
افتادن ۵۱	بسر وقتم کجا افتد مهی کو شام نو امیدی	در - بر †	مینخواهد که در دیرانه بمن آفتاب افتد	آصفی مشهدی
اندودن ۵۲	آفتاب بگل اندودن	به		بهار عجم
برآمدن	صبح وصلش کز پس از عمری برآید آفتاب		روی در زردی کند پیش از دمیدن آفتاب	قدسی مشهدی
بستن ۵۳	بر درت روی خوبچکان بستم	بر	آفتابی بر آسمان بستم	ثنائی مشهدی
بودن ۵۴	هر کرا سایه عدل تو بنا شد بر سر	بر	آفتاب املش بر سر دیوار بود	معزی نیشاپوری
پاشیدن ۵۵	دیده بکشا و نظر کن کافتابی دوست	از ‡	از پس هر ذره نوعی میکند پاشیدگی	یحیی لاهجی
پوشیدن ۵۶	ز سایهٔ تو زمین آفتاب پوش شود		اگر تو دیدهٔ دل را جلا توانی داد	صائب اصفهانی
تابیدن	سایه ام را عارمی آید که افتد بر زمین	به	آفتاب التفاتت تا بمن تابیده است	کلیم همدانی
تافتن	جوان آنکه خبر یافت که آفتاب	بر	بر کتفش تافت	سعدی شیرازی
تراویدن	چه خوش زمینکه باشد جلوگران بشکاه آنجا	از	تراود آفتاب از سایه برق نگاه آنجا	بیخود دهلوی
جهیدن	یکبک دری چون در آید عقاب	بر	چگونه جهد بر زمین آفتاب	نظامی گنجوی

مصطلح

۵۱ آفتاب افتادن بر چیزی معروف ۱۲ بهار عجم ۵۲ آفتاب بگل اندودن اخفا کردن امریکه در غایت ظهور باشد ۱۲ بهار عجم

۵۳ آفتاب بر آسمان بستن معلق گردانیدن ۱۲ بهار ۵۴ آفتاب بر سر دیوار بودن همان آفتاب بدیوار آمدن ۱۲ بهار عجم

۵۵ آفتاب پاشیدن و تابیدن و تافتن و جهیدن بر چیزی معروف ۱۲ بهار ۵۶ آفتاب پوشیدن آفتاب پوش از عالم گلپوش ۱۲ بهار

† اندک اندک بر زمین افتد زدیوار آفتاب ۱۲ قدسی ‡ آفتاب از شرر شعله طالع باشند ۱۲ ظهوری ترشیزی

مصدر		صله		شاعر
خوردن ۵۱	آفتاب خوردن			بهار عجم
خوردن ۵۱	بے داغ عشق بختگی از دل طمع مدار		خام ست میوه که خورد آفتاب کم	صائب اصفهانی
دادن ۵۲	از شرم تو به درعرقم کو شراب ناب	را	باید متاع تر شده را داد آفتاب	غنی کشمیری
دانستن ۵۳	طره زر بر سر دستار این نودولتان	بر	آفتابی بر سر دیوار میدانیم ما	سالک یزدی
دمیدن ۵۴	مدام تا که دمد آفتاب بعد از صبح		همیشه تا که بتابد چراغ بعد از شام	کلیم همدانی
دیدن ۵۳	از سر کوتش بحسرت دفعتے فتن آفتاب	بر	آفتاب عمر خود را بر سر دیوار دید	مهوری ترشیزی
رسیدن ۵۵	زمانه مه روشنش تیره کرد		زدوران رسید آفتابش بزرد	سلمان ساوجی
رفتن ۵۳	آفتاب بر دیوار رفتن	بر		بهار عجم
رسیدن ۵۳	رسید ست آفتابت بر لب بام از عنبا خط	بر از	دگر گی اے ستمگر مهربان خواهی بما گشتن	صائب اصفهانی
ریختن ۵۶	گرش منجنیق تو کرد سے خراب		بذره کجا ریختی آفتاب	نظامی گنجوی
زدن ۵۷	میان ما و تو مجنون همین قدر فرق ست		که من پری زده گشتم تو آفتاب زده	نادم گیلانی

مصطلح

۵۱ آفتاب خوردن متاثر شدن بآفتاب و نیز رنج و تعب کشیدن ۱۲ بهار عجم ۵۲ آفتاب دادن و آفتاب داشتن چیزے را ۱۲ بهار و چراغ ۵۳ آفتاب دانستن و دیدن بر سر دیوار و رسیدن بر لب بام و فتن بر دیوار و شدن بر سر دیوار نزدیک رسیدن زمان انتهای عمر و دولت ۱۲ بهار عجم ۵۴ آفتاب میدان معروف ۱۲ بهار ۵۵ آفتاب برزد رسیدن وقت غروب آفتاب ۱۲ بهار عجم ۵۶ آفتاب ریختن افتادن و ساقط شدن ۱۲ اعلا الحق صبهای ۵۷ آفتاب زده معروف ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
شدن	هر که چون خورشید بر بامت دوید	بر	آفتابش بر سر دیوار شد	خسرو دہلوی
فرو رفتن	یکی سلطنت ران صاحب شکوه	به	فرو خواست† رفت آفتابش بکوه	سعدی شیرازی
گرفتن ۵۱	ز آفتاب رخت ماه تاب می گیرد	از	ز ماه طلعت تو آفتاب می گیرد	سلمان ساوجی
گرفتن ۵۲	ز روی قدر جزآن آفتاب گیر که زد		طبانچه بر رخ خورشید ساعتی صد بار	بدیعی سمرقندی
نشستن ۵۳	برخیز ساقیا که بنور تو زنده ایم		عالم شود سیاه چو بنشیند آفتاب	وحید قزوینی

آفرین ستایش و تحسین ۱۲ بهار عجم

بودن	از جهان آفرین هزار هزار	بر- به†	آفرین باد بر سپه سالار	ابو الفرج رونی
خواندن	بران راه در سم آفرین خوان شدند	بر- را†	شهنشاه را بنده فرمان شدند	نظامی گنجوی
داشتن	زین نامه که طی نمود طالب	از	از فقره هزار آفرین داشت	طالب آملی
دانستن	خدنگ غمزه بنظمی زدی و آه کشید		زبان بریده مگر آفرین نمیدانست	نظمی هروی
زدن	طالب دمیکه یار کشاید بساط نطق	بر	خورشید ذره بر سخنش آفرین زند*	طالب آملی
سرودن	دلی ده کو یقینت را بشاید	را	زبانی کافرینت را سزاید	نظامی گنجوی

مصطلح

۵۱ آفتاب گرفتن گرفته شدن جرم آفتاب در کسوف ۱۲ بهار عجم ۵۲ آفتاب گیر سایبان دسته دار که ملوک امرا بدان سایه کنند ۱۲ بهار عجم ۵۳ آفتاب نشستن دیر زمین نشستن فرو رفتن آفتاب ۱۲ بهار عجم

† فرو خواست ای فرو رفتن خواست ۱۲ منه † حزین لطبر زنشید تو آفرین باد ا † جهانشاه را خواند مد آفرین ۱۲ فردوسی * زدن در بیت واقع بمعنی گفتن ۱۲

مصدر		صله		شاعر
شدن	برچنان لب عجب که تا امروز		لعن ابلیس آفرین نشده	نظیری نیشاپوری
کردن	اعتقادیا یکی صد شد بوحشی زین غزل	بر	کیست کو صد آفرین بر اعتقاد ما نکرد	وحشی بافقی
گرفتن	گرفتند بر شهر یار آفرین	بر	که یار تو باد اسپهر برین	نظامی گنجوی
گفتن	که باد آفریننده را سپاس	بر†	که کرد آفرین گوی حق را شناس	نظامی گنجوی

فصل کاف فارسی

آگاه و آگه ـ خبردار و هوشیار ۱۲ بهار عجم

افتادن	بس ساده کزین ره آگاه فتد	از	بس اهل خرد که در ته چاه فتد	سحابی استرابادی
بودن	یک چشم زدن غافل از آنم نباشیم	از†	شاید که نگاهی کند آگاه نباشیم	بهرام سارویی
ساختن	برمسند عیش و طرب چون نشاخ گل افتاده است	از	باد صبا سازد مگر از سوز دلها آگهش	علی خراسانی
شدن	زتیره بختی خود آن زمان شدم آگاه	از	که دایه ام سر پستان حولیش کرد سیاه	سنجر کاشی
کردن	آگاهم از شگوفه نسیم سحر نکرد	از	غیر از جنون کسی ز بهارم خبر نکرد	شاپور طهرانی
گردانیدن	شاهدی میرسد آگاه گردان هوش را	را	نشتری از نغمه در کار رگ اندیشه کن	حزین اصفهانی
گردیدن	بسوی او نه بینم سیر تا آگه نگردی تو	از†	خدا از پیش چشم من ترا ای غیر بردارد	سنجر کاشی
گشتن	پای برآتش که زاختر گذشت	از	چشم کس از پای وی آگه نگشت	خسرو دهلوی

† آفرین گوید بر هر زخم تیر کیگر ۱۲ اسلیم † کسی آگه زار باب صفا هرگز نمی باشه ۱۲ حسرت مشهدی ۱۰ چنان گوید جواب من کزان گردد رقیب آگه ۱۲ اسرار غیب

مصدر		صله		شاعر
آگاهی و آگهی ـ خبر ۱۲ ابهار عجم				
آمدن	چو آگاهی آمد بسام دلیر		که شد پور دستان بمانند شیر	فردوسی طوسی
آوردن	برید باد صبا دوشم آگهی آورد	از	که روز محنت و غم رو بکوتهی آورد	حافظ شیرازی
بخشیدن	آگهی بخشست عالم بنده بینا یم	را	در سر مغرور کم از هوشیاری نیستم	حزین اصفهانی
بودن	ای کاش بودی آگهی ز ما ازین حال رهی	از	کز صبر دارم دل تهی در عشق او داد گرهی	جبلی غرجستانی
جستن	لابه کنان خبر گرفتم از سر کار آگهی جستم	از		نصیر همدانی
دادن	تا کی خرد بوسوسه ام گمرهی دهد	از ـ به	کو غفلتی که از تو مرا آگهی دهد	رضائی اصفهانی
داشتن	چه آگاهی ز حال ما خمار آلودگان دارد	از	می آشامیکه خالی بر نمیگردد لب جامش	صائب اصفهانی
داشتن	گر یار نشد فارغی از حال تو آگه	از	او آگهی از حال پریشان که دارد	فارغی هروی
رسیدن	چو زین داستانم رسید آگهی	از	به ارتخت من باشد از من تهی	نظامی گنجوی
شدن	کس راز سوز دل نشد آگاهی ار چه ما	از	چون شمع پیش محرم و بیگانه نه سوختم	آرزو اکبرآبادی
شنیدن	چو آگاهی شنوی بشنید زن		ز بیداد ها بر سرش آمدن	فردوسی طوسی
فرو فتن	کالای زشت نیست پسند مبصران	به	آگاهی که بود به نسیان فرو خیتم	حزین اصفهانی
ماندن	بغیر حق سبحانه و تعالی او را	به	آگاهی و شعورش نماند	ملا جامی
یافتن	بر فتند تا مرز توران زمین	از	همی آگهی یافتندش چنین	فردوسی طوسی

† عشق آگاهی نر خشد جان غفلت دیده را ۱۲ اواضح † آگهی داد به کار آگهان ۱۲ خسرو دهلوی † گر از خود آگهی یابی بکوی نیستی در شو ۱۲ ابن یمین

مصدر		صله		شاعر

فصل لام

آلوده ـ بلوث ۱۲ بهار عجم

دیدن	عرفی در آبه زمره مستان کرین گروه		آلوده گناه و ثواب نه دیدکس	عرفی شیرازی
رفتن	من نیز بر درد بار رفتم		آلوده صد غبار رفتم	فیضی اکبرآبادی
ساختن	کشیدم رنجها تا آنکه ویران ساختم خود را	به	از ان ترسم که باز آلوده سازندم بتعمیری	دهاب اصفهانی
شدن	چنین که صومعه آلوده شد بخون دلم	به ـ او	اگر ببادیه بشوید حق بدست شماست	حافظ شیرازی
کردن	برخوان وصل دست ارادت مکن دراز	به	کالوده کرده اند بزهر این نواله را	شاهی سبزواری
گردانیدن	گریبان چاک باشد دلق ما تردامنان تا کی	به	به می آلوده گردان خرقهٔ پرهیزگاران را	حزین اصفهانی
گردیدن	آنرا که کند خنجر مژگان تو بسمل	به	درخون تپد و دامنش آلوده نگردد	پیامی لاری
گشتن	این پاکدلی بین که زهجران تو صبا		درخون جگر گشتم و آلوده نگشتم	غرنی اصفهانی
نگریستن	آلوده می لعل ترا چون نگرد کس		طاقت نبود کان لب میگون نگرد کس	فغانی شیرازی

فصل میم

آماده ـ مهیا ۱۲ بهار عجم

بودن	دوش چشمم ساغر سرشار و خونم باده بود		انچه دل میخواست از اسباب عیشش آماده بود	ابوالحسن ورهانی
ساختن	بیا ربادهٔ و آماده ساز مجلس عیش		که شیخ صومعه بانفس خود صفا کرد ست	عرفی شیرازی

+ ترسم آلوده شود دامن عصیان از من ۱۲ اکلیم ++ آلوده نگردد بهوس دامن پاکم ۱۲ شاپور

مصدر		صله		شاعر
شدن	شهنشاهیکه چون آماده شد جمازه جاهش		فرو بستند از عرش برین محمل بکوهانش	عرفی شیرازی
کردن	تکیه برجای بزرگان نتوان زد بگزاف	را †	مگر اسباب بزرگی همه آماده کنی	حافظ شیرازی
گردیدن	بحکم اشرف اعلی سواری خاصه	بر	آماده گردید	عالی شیرازی
گشتن	ساحلی آماده گشته است بر آغوش موج		گر غبار از دل به بحر بیکنار افشانده ام	صائب اصفهانی
نمودن	چو سروش را نمود آماده رفتار		وداعش کرد یعنی رفت از کار	ناظم هروی

آماس - ورم ۱۲ بهار عجم

افتادن	در نماز از بسکه بر پا ایستاد	بر	عاقبت بر پایش آماس اوفتاد	اسیری لاهیجی

آمرزش معروف ۱۲ بهار عجم

آموختن	بنام آن حکیم مصلحت سوز		اگنه را بے طلب آمرزش آموز	عرفی شیرازی

آمیزش - اختلاط ۱۲ بهار عجم

پذیرفتن	زبان پارسی با کلام عربی	با	آمیزش پذیرفته	فرهنگ جهانگیری
دادن	خاک راهش را اگر با سرمه آمیزش دهند	با	می توانم کرد از مژگان ز یکدیگر جدا	رضائی اصفهانی
دانستن	طفل بی پروا ست آمیزش نمیداند که چیست		میکند گم خانه آئینه تمثالش هنوز	قاسم مشهدی
کردن	بخویشش چو جان دیده آویزشی	با †	باد کرده خویشانه آمیزشی	هاتفی جامی
گرفتن	شوق از کفم ربوده چون بوی گل عنان را	با	آمیزش غریبی دل با صبا گرفته	حزین اصفهانی

† حزین آماده کن بهر ثنا مقدمش جانرا ۱۲ حزین † چنان آمیزشی کردست با غیر ۱۲ رفیعی کاشی

مصدر		صله		شاعر

آمین - کلمه ایست که برائے اجابت دعا گویند - بهار عجم

دمیدن	غالباً خواهد کشود از دولتم کاری که دوش		من همی کردم دعا و صبح آمین میدمید	حافظ شیرازی
کردن	همی زنند شرارستارگان حسنت		همی کنند دعا را فرشتگان آمین	معزی نیشاپوری

فصل واو

آواره - پراگنده و پریشان و دور از وطن ۱۲ بهار عجم

بودن	جدا دل من ازان زلف پرشکن باشد		چو آن غریب که آوارهٔ وطن باشد	مظفر کاشی
جستن	تا کے گل عیش در چمنها جویم	به	آوارهٔ خود را بوطنها جویم	حزین اصفهانی
ساختن	غزال وحشی من رو به صحرائے دگر دارد	به	مرا آهو ازین وحشت سر آواره میسازد	صائب اصفهانی
شدن	باین طالب لرستان شد ستم آواره	به - از - از †	ز گندمان بعراقم ازین فتاده گذار	شفائی اصفهانی
کردن	فلک با مردم ممتاز خصمی بیشتر دارد	از †	کمان اول کند آواره تیر روی ترکش را	صائب اصفهانی
گردیدن	دران روز بینی جمال حبیب	از	که از کوشش آواره گردد رقیب	قاسمی گونابادی
گشتن	ای اشک که بر راز جهان پرده دری باز	از	آواره ز دل گشته چرا در بدری باز	شفائی اصفهانی

آواز و آوازه - مطلق صوت و بمجاز صوت بلند را گویند ۱۲ بهار عجم

آسودن	زمین و آسمان بیهوده می پیمود آوازم		شکستم نغمه را در سینه و آسود آوازم	حزین اصفهانی

† از طعن رقیبان زسر کوی تو شانی — آواره چنان شد که سراغش نتوان یافت ۱۲ شانی مشهدی ‡ ز شهر آواره ام چون مسکنی مجنون صحرا کن ۱۲ حزین

مصدر		صله		شاعر
آمدن	بگو کیره کجا جویم ترا مردم ازین حسرت	به - از	بهر جانب که دادم گوش آواز تو می آید	یحیی لاهجی
آمدن	برآمد نوبت خسرو نوائے بار بد طی شد	از	هنوز از بی ستون آوازهٔ فرهاد می آید	صائب اصفهانی
آمدن ۵۱	درین کشور ندارم همزبانی محرم رازے	از	بگوش من گهے از گوش خود می آید آوازے	قبول بدخشانی
افتادن	آوازه در سرای بیفتد که خواجه مرد	در	وز بم وزیر خانه برآه و فغان شود	سعدی شیرازی
افتادن ۵۲	موذن قرص صوفی را زده گاز	از	زحلوا خوردنش افتاده آواز	خسرو دهلوی
انداختن	چو در بزم سنم آوازه انداخت	در	بجا در زهره ساز خود نهان ساخت	رشحی بافقی
برآمدن	آواز برآمدن			بهار عجم
برآوردن ۵۳	غزل سرائے ناهید صرفهٔ نبرد	در - از	در ان مقام که حافظ برآورد آواز	حافظ شیرازی
برخاستن ۵۴	آواز برخاستن			بهار عجم
برداشتن	که چون آواز طبل باز برداشت		همائے چترا و آواز برداشت	زلالی خوانساری
برکشیدن	صبا بمقدم گل راح روح بخش بیار		کجاست بلبل خوشگو که برکشد آواز	حافظ شیرازی

مصطلح

۵۱ آواز از گوش آمدن مرضی ست در گوش که خود بخود آواز پیدا شود ۱۲ بهار عجم ۵۲ آواز افتادن و همچنین گرفتن خزانهٔ عامره آواز و نیز آواز افتادن واقع شدن آن ۱۲ بهار عجم ۵۳ آواز برآوردن و برکشیدن بمعنی بلند کردن آواز ۱۲ بهار عجم ۵۴ آواز برآمدن و برخاستن و خاستن لازم آن ۱۲ بهار عجم

† نمی آید بگوش از ضعف آواز یکه من دارم ۱۲ حزین † که آواز داد آمد از راه دور ۱۲ نظامی ‡ برآورد از رواق همت آواز ۱۲ نظامی

مصدر		صله		شاعر
بستن	جوش مستان وخروش رود و گلبانگ هزار	در - از	زین نواها در هوا از شش جهت آوازه است	فغانی شیرازی
پیچیدن	نوای عشق را کن پرده ساز	در	که در طاق سپهرش پیچد آواز	وحشی بافقی
خاستن	سبک گلگون قبایم چون پی فتن زجا خیزد	از	ز دست از رفتن رنگ حنا آواز پا خیزد	شوکت بخاری
خاستن	خیزد ز در هر نفس آوازهٔ دولت	از	کاوس شد و زمزمهٔ کوس همانست	حزین اصفهانی
خراشیدن ۵۱	از همدمیم بیتو بزندان غم هجر		آواز خراشیده ز بنجیر گرفته است	شاپور طهرانی
خوردن	شب که در بزم طرب قانون حیرت ساز بود	برهم	اضطراب رنگ برهم خوردن آواز بود	بیدل عظیم آبادی
دادن ۵۲	رسید وقت که فریاد آن رسی صدرا	از †	که جان ز غصه بداد و نمیدهد آواز	کمال اصفهانی
دادن	عاشق دلشده هر چند که آواز دهد	از ††	کوه تمکین تو مشکل که صدا باز دهد	صائب اصفهانی
داشتن ۵۳	دل بیهده افغان ز تو ناساز ندارد		چون شیشه که تا نشکند آواز ندارد	کلیم همدانی
دزدیدن	دل با نگه دزدیها کند کش نشنوی فریاد من	به	از ناله هم غیرت برم دزدم بدل آواز را	خسرو دهلوی
دیدن ۵۴	هران گرد کاواز گوپال او		به بیند برد بازو و یال او	فردوسی طوسی

مصطلح

۵۱ آواز خراشیدن و آواز خراشیده صوت حزین که از بسیار فریاد کردن بلند نتوانده شده ۱۲ بهار عجم ۵۲ آواز دادن و کردن و کشیدن بمعنی دنیز طلب کردن ۱۲ بهار ۵۳ آواز داشتن آواز دادن و صاحب آواز بودن ۱۲ بهار عجم ۵۴ آواز دیدن بمعنی آواز شنیدن ۱۲ صهبائی دهلوی

† آواز داد کوس سلامت زبام من ۱۲ ظهوری †† یکے هاتف از غیبش آواز داد ۱۲ سعدی شیرازی

مصدر		صله		شاعر
رسانیدن	شوند از سر کینه راه آزمای	بر	رسانند بر چرخ آواز پای	قاسمی گونابادی
رسانیدن	شمشیر تو آوازه رساند به فغفور	به	حالی بمسلمانیش انگشت نما کرد	سلمان ساوجی
رسیدن	یعقوب را دو دیده ز حسرت سفید شد	از- به	آوازه ز مصر به کنعان نمیرسد	حافظ شیرازی
رسیدن	می رسد در گوشم آوازی ندانم از کجاست	در	ترک من گو یا بعزم صید بلبل باز بست	فغانی شیرازی
رفتن	خروش ستوران و آواز زنگ	از	ز اقصای چین رفته تا روم و زنگ	قاسمی گونابادی
رفتن	بعرش خس برین رفته آوازه اش	به		قاسمی گونابادی
زدن	گر آواز بر پیل سرکش زدی	بر	زدی آتش از خود بر آتش زدی	نظامی گنجوی
شکستن	در زیر لب آوازه شکستیم فغان را	در	گوغی بنما تا بکشائیم زبان را	حزین اصفهانی
شنیدن	نگسلد پیوند روحانی ز دست انداز مرگ	از	می توان از خم شنید آواز افلاطون هنوز	صائب اصفهانی
شناختن	خواه از لب مسیحا خواه از زبان ناقوس	از	صاحبدلان شناسند آواز آشنا را	حزین اصفهانی
فرسودن	نفس در سینه ام گر نیست داد از دست دل دادم		که از بیهوده نالیهای خود فرسود آوازم	حزین اصفهانی
کردن	خضر در بادیه شوق ز همراهی من		آنقدر دور نماندست که آواز کنم	صائب اصفهانی
کردن	بدشمن برازخشم آوازه کرد	به- از	تو گفتی کمر بند آغازه کرد	رودکی سمرقندی
کردن [۱]	بانگ خضر از برای گمراهی تست		گر گوش تو آواز کند گوش مکن	سلیم طهرانی

مصطلح

[۱] آواز کردن گوش مرضی ست که در گوش خود بخود آواز آید ۱۲ چراغ هدایت.

مصدر		صله		شاعر
کشیدن	صبر تا کی نالہ را آواز می باید کشید	را	پردۂ شرم از رخ این راز می باید کشید	شفائی مشهدی
گرفتن ۵۱	بہ گلشن دام زلف و سرمہ چشمش ز صیادے	از	یکے بلبل گرفت و دیگرے آواز بلبل را	سلیم طهرانی
گرفتن	خروش نیل سر شک مرا علاجی نیست	از	ز سنگ سرمہ کے آواز آب میگیرد	سلیم طهرانی
گرفتن	بوے تو چون شنید ز گل عندلیب مست		چندان کشید نالہ کہ آواز او گرفت	کمال خجندے
نشستن ۵۲	سخنوری در آمد چون شد از گفتار می ماند		کہ چون آواز بنشیند زبان از کار می ماند	مخلص کاشی
بافتن	چون ز وجودش عدم آوازہ یافت	از	تختۂ ہستی رقم تازہ یافت	خسرو دہلوی

آواز و آوازہ - شہرہ - و آمین ۱۲ بہار عجم

آمدن ۵۳	دوشش از بخت شنیدم خبر وصل ترا	از	من دعا کردم و از شش جہت آواز آمد	علی خراسانی
افتادن	آوازہ از ین سخن اندر جہان فتاد	اندر	تا از حجاب غیب شدا مروز آشکار	ظهیر فاریابی
افگندن	ابر نیسان کز کرم آوازہ در عالم فگند	از - در	آن ہمہ آوازہای ابر نیسانی نشست	خسرو دہلوی
برآمدن	اکنون توئی جمیل جہان گرچہ پیش ازین	از	آوازۂ جمال ز کنعان برآمدہ	فغانی شیرازی
رسیدن	آوازۂ عشق ما بہر خانہ رسید	بہ	در رد دل ما بخویش و بیگانہ رسید	شرف عراقی
شکستن ۵۴	در ز آرزو کشادم آوازۂ ہفتخوان شکستم			خاقانی شروانی

مصطلح

۵۱ آواز گرفتن خراشیدہ شدن و بند شدن و بند کردن آواز ۱۲ بہار عجم ۵۲ آواز نشستن بند شدن آن ۱۲ بہار عجم

۵۳ آواز آمدن آمین شدن ۱۲ بہار عجم ۵۴ آواز چیزے شکستن و شستن و نشستن و نشاندن محو شدن و ناپدید کردن آنرا ۱۲ بہار عجم

مصدر		صله		شاعر
شنیدن	آوازهٔ نل شنید یکچند		کشش دل بدمن گرفت پیوند	فیضی اکبرآبادی
گردیدن	اگر نومید ازین دربار گردم	به	بزشتی در جهان آوازه گردم	فخر گرگانی
نشاندن	خوناب جگر سرشک کردیم		آوازهٔ ارغوان نشاندیم	ظهوری ترشیزی
نشستن	خط دمید از رخ و آوازه خوبیت نشست		گشت مودار چو چینی زصدا می افتد	اشرف مازندرانی

فصل ها

آه - از اصوات ست ۱۲ بهار عجم

آمدن	زسینه هر نفسم آه جانگداز آید	از	چو آتشیکه نشیند دمی و باز آید	انسی خاوری
افگندن[۱]	از روش جاوهٔ آه بآه افگنم	از	در خلش غمزهٔ خون بچکیدن دهم	ظهوری ترشیزی
انداختن[۱]	آه اگر سوختگان آه بآه اندازند	به	آورندت زنهم چرخ و بجاه اندازند	باقر کاشی
بالیدن	بیاد قامت او گر چنین بالد حزین آهم	به	فرامش میکند شمشاد رسم خودنمائی را	حزین اصفهانی
برآمدن	کوته بود از دامن رعنائی آن سرو	به	گر آه جگرسوز بافلاک برآید	صائب اصفهانی
برآوردن	هر آه که عاشق زدل تنگ برآورد	از	چون شاخ گل از یاد رخش رنگ برآورد	عالی شیرازی
برخاستن	بیش ازین تیغ نفس بادم تاثیر نبود	از †	آه برخاست دروغم ازستان گشت درست	ظهوری ترشیزی

مصطلح

[۱] آه بآه افگندن و انداختن بیاپے آه زدن ۱۲ بهار عجم

† بآن دل که برخیزد آهی از دو ۱۲ ظهوری

مصدر		صله		شاعر
برداشتن	باهی که برداشت بی توشه	از	فرو ریخت از منظرش گوشه	نظامی گنجوی
برومیدن ۵۱	چون برومم زروزن دل آه آتشین	از	تمثال از دهانگریبان برآورم	طالب آملی
بودن ۵۲	آن پیر گسنه† را که نبود آه در جگر	در	آرد غ استلازند اکنون بخوان شکر	کمال اصفهانی
پیچیدن ۵۳	آه خود را در دل تنگ خود از شرم قریب	در-از	چند پیچم پیش ازین نتوان گره بر باد بست	شانی مشهدی
دادن	یارب دل وجان آگاهم ده		آه شب وگریه سحرگاهم ده	ملا جامی
داشتن	آه در جگر نداشتن	در		بهار عجم
داشتن	در آتش عشق تو بلبب آه ندارم	به-در	کاول دل بیطاقت من سوخته دم را	حزین اصفهانی
درگرفتن	آه درگرفتن باچیزی	با		بهار عجم
دیدن	چون ابر دیدا شک من از شرم آب شد		چون برق دید آه من از انفعال جست	هلالی استرابادی
زدن	زدم شاپور آهی سرد و در از گلشن کویش		که باغ و بوستان دهر را آفت رسید از من	شاپور طهرانی
شدن	باد دامان دلم بال سمندر میسوخت		آه حسرت شدم از سینه سوزان رفتم	حزین اصفهانی
شکستن ۵۴	در سینه شکستن آه پر مشکل نیست	در	بیچاره کسیکه گریه در دیده شکست	ظهوری ترشیزی
شکستن ۵۴	شد ست سینه من همچو تیغ جوهردار	در	زبسکه آه شکست ست در جگر مارا	صائب اصفهانی

مصطلح

۵۱ آه بردمیدن وزدن وکشادن وکشیدن بمعنی ۱۲ بهار عجم ۵۲ آه در جگر بودن ودواشتن بانون نافیه کنایه از کمال شکست وافلاس ۱۲ بهار عجم

۵۳ آه پیچیدن در چیزی وآه درگرفتن باچیزی بیک معنی ۱۲ بهار عجم ۵۴ آه در سینه شکستن ودر جگر شکستن ضبط کردن آه ۱۲ بهار عجم

† گسنه مخفف گرسنه ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
شکستن	صد جا شکن طرهٔ آشفته دلبهاست	بر	آهی که مرا بر لب اظهار شکسته	حزین اصفهانی
شنیدن	هرکه بشنید آه سردم در دلش یکان نشست		وانکه دید آن چشم خونبارم ز جانش ناله خاست	فغانی شیرازی
کردن	از گریه سوختیم و تو آهے نمیکنی	از †	در آب و آتشیم و نگاهے نمیکنی	فغانی شیرازی
کشادن	حذر از شکایت من که بود تمام آتش	از- به	ز دل گرفته آهے که به نیم شب کشایم	فغانی شیرازی
کشیدن	رخصت نالیدنم دادند خواهم گوشهٔ	از- بر † از- در	تا بکام سینه آهی از دل شیدا کشم	شفائی اصفهانی
گذشتن	اگرچه چرخ ننالد ز درد هجر ولی	از	ز چرخ میگذرد بیتو آه و زاری ما	علمی کاشی
گسستن ۵۱	نیرطبع از کسوف فسق در بیت الشرف		زین خجالت آهم از لب گسلد چون هیم ماه	واله هروی
گسستن ۵۲	نگسلد آه چه در خواب چه در بیداری		کرده پیوند با نده رگ و ریشهٔ ما	ظهوری ترشیزی
نگریستن	عشق آشنا شد شمع من طبع هوا خواهش نگر		دارد سری با سوختن انشکش ببین آهش نگر	حزین اصفهانی
نشاندن	آهِ درد نه تاب ظهوری فرو نشاند		کز جوش سینه بخت هوسهای خام من	ظهوری ترشیزی

آهستگی نرم خوئی و تحمل ۱۲ بهار عجم

کردن	به عقل از نه آهستگی کردمی		بگفتار خصمت بیازردمی	سعدی شیرازی

آهن

مصطلح

۵۱ آه از لب گسستن آه از لب جدا شدن ۱۲ بهار ۵۲ آه گسستن معروف ۱۲ بهار عجم

† پیش کسی زدست تو آهے نمیکنم ۱۲ جاهای صفاهان ‡ بر تهی آغوشے خود آه حسرت میکشم ۱۲ صائب ‡ کشیدم از غم لف تو در چین آهے ۱۲ فغانی

مصدر		صله		شاعر
افتادن ۵۱	آهن بدکیش افتاده			بهار عجم
انداختن ۵۲	زپا و زسر آهن انداختش	از	زمنسوج زر خلعتی ساختش	نظامی گنجوی
پوشیدن ۵۳	در شخص من نخواهی چون تار پرنیان	در	آهن میوشش در برچون پرنیان خویش	معزی نیشاپوری
خائیدن ۵۴	آهن خای			بهار عجم
دادن ۵۵	دل بآن لعل شکر آسا دده	به	آهن کهنه را بجلوه دده	طاهر کاشی
کوفتن ۵۶	آهن افسرده مے کوبد که جهد		باقضاے آسمانی میکند	سعدی شیرازی
آهنگ بقصد و آواز یکه خواننده در اول خوانندگی کشد و نام مقام سرود ۱۲ بهار عجم				
آوردن	بیا تا سوے دشت آریم آهنگ	به - از †	که دل تنگیم و دیده تنگ و جا تنگ	زلالی خوانساری
باختن	از نگهش باخته گل رنگ خویش	از	بلبل دل سوخته آهنگ خویش	وحید قزوینی

مصطلح

۵۱ آهن بدکیش افتاده در مجمع التماثیل آورده که چون کسے را مهمانش بتاگاه رسد و او ملطائف الحیل از خساست خواهد که از پیش او برگردد آنجا این مثل زنند و مراد آن باشند که خسیس و فرومایه است ۱۲ بهار عجم ۵۲ آهن انداختن بصله از کنایه از دور انداختن بند و زنجیر بود و بصله در کنایه از نهادن آن ۱۲ بهار عجم ۵۳ آهن پوشیدن کنایه از سلاح پوشیدن ۱۲ بهار عجم ۵۴ آهن خائیدن آهن خاے بیخاے معجمه کنایه از اسپ توانا و پرزور ۱۲ بهار عجم آهن کهنه بجلوه دهندا ے آهن کهنه را میدهند و در عوض حلوا میگیرند ۱۲ بهار ۵۶ آهن مسرد کوفتن و آهن افسرده کوفتن کنایه از حرکت لغو و کار بیفائده کردن ۱۲ بهار عجم

† کاورد آهنگ بمعنی شنیدن از بهریز ۱۲ خسرو و هلوے

مصدر		صله		شاعر
برآوردن	دو دار جگرم زمزمهٔ چنگ برآورد	به	این نغمه ندانم بچه آهنگ بنود ست	فغانی شیرازی
بودن	آنم که بیزم کسم آهنگ نبود ست	به	در پهلوی من جای کسی تنگ نبود ست	فغانی شیرازی
خاستن	چو دل را بمدح تو آهنگ خیزد	به	ز خاطر سخن پُر ز نیرنگ خیزد	مختاری غزنوی
دادن	چو نوروز را نغمه آهنگ داد	را	غم کهنه شد از سرودش ببا د	طغرای مشهدی
داشتن	کسی کز بیم من در صحبت ا دلال بود اکنون		زبان کردست پیدا دارد آهنگ نصیحت هم	محتشم کاشی
داشتن	درین گلشن که بوے از وفا نیست		بنفشه بو ندارد بلبل آهنگ	مالک یزدی
رستن	بشهری مرغ دلها راست آهنگ	از	که از بام و در ش سیرد ید آهنگ	ظهوری ترشیزی
ساختن	یارما چون سازد آهنگ سماع		قبسیان عرش دست افشان شوند	حافظ شیرازی
سرودن	اگر آهنگ صیادی سراید		قفس جای گل ارنگلبن برآید	ناظم هراتی
شناختن	گر گوش تو آهنگ شناسست درین باغ	در	هر آبکشش† برگ گلی رشته ساز ست	مالک یزدی
فرمودن	فلان روز ا منظر فرمود آهنگ	به	فرود آمد ز گالگون در فلان رنگ	وحشی بافقی
کردن	دی نغمه سرایان چمن بادف و چنگ	با	این قول عزیز کرده بودند آهنگ	ملای گازرونی
کردن	گردیده و دلم کند آهنگ دیگرے	در‡ به‡ از	آتش زنم دران ول و دیده برآرمت	حافظ شیرازی
کشیدن	بخت غنوده را سر خواب ست همچنان		شاهی چه تیز مے کشی آهنگ ناله را	شاهی سبزواری
گرفتن	گیرم ز نوا ے هندی آهنگ	از	در پهلوی دوری و نم چنگ	فیضی اکبرآبادی

† آبکش برگ اوراق نباتات ۱۲ ‡ آهنگ در کشیدن او کرده از کنار ۱۲ اظهیر + چون بخون ریختن کند آهنگ ۱۲ اغیرتی شیرازی

مصدر		صله		شاعر
نمودن	هرفرماندهی که آهنگ آنسوئی نموده است			خسرو دهلوی
نمودن	آهنگ حجاز مے نمودم من زار	به†	کامد سحری بگوشم این گفتار	بهار آملی
نواختن	رامشگر عدل تو صد آهنگ مخالف		بنوازد و نے زیر کند کوک بم را	عرفی شیرازی
هشتن	بهل آهنگ سلطانی درین کاخ	در	سر آور با پریشانی درین کاخ	حزین اصفهانی

آهو معروف وعیب ۱۲ بهار عجم

کردن	خود از یک کلک آهو پای چندان نافه وا کرد	بر	که بر یک نافه صد آهو کند هر ناف آهو	حسن دهلوی
گذشتن ۵۱	سر خوش آن وحشی غزالم دی چو از پهلو گذشت		از پیش رفتم تبسم کرد و گفت آهو گذشت	شاپور طهرانی
گرفتن ۵۲	بود مصاف تو ای چرخ با شکسته دلان		همیشه شیر تو آهوے لنگ می گیرد	صائب اصفهانی
گرفتن	چو اندازه ز خیشم خویش گیرد	بر	ز آهوے صد آهو بیش گیرد	نظامی گنجوی
نهادن	اے همایون بنائے آهو پائے*	در	آهوے در تو نا نهاده خدائے	ابو الفرج رونی

فصل یا

آیه نشان و پاره از کلام الهی ۱۲ بهار عجم

آموختن	ایکه از دفتر عقل آیه عشق آموزی	از	ترسم این نکته به تحقیق ندانی دانست	حافظ شیرازی

مصطلح

۵۱ آهو گذشت وقت نماند و فرصت گذشت ۱۲ بهار و چراغ ۵۲ آهوی لنگ گرفتن بے انصافی و عاجز کشی کردن ۱۲ بهار عجم

† با این بے پر و بال هوائے بام توحید و میکه آهنگ اهتزاز نماید ۱۲ علوی مؤلف خ آبادی ‡ آهو پائے تیز دو ۱۲ بهار عجم * خانهٔ شش پهلو ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
خاستن	از حرفهای تیغت آیات فتح خیزد	از	تالیف آیه آری هست از حروف معجم	انوری ابیوردی
خواندن	درشان قدرش بهار در باغ	از- در	خواند از سرو آیه بلندی	واله هروی
سرودن	کبک از دری بلافد دلیل زهلوی		کلکم سراید آیه اسرار معنوی	حزین اصفهانی
شنیدن	سپیده دم چو شدم محرم سرای سرور	از	شنیدم آیه توبوا الی الله از لب حور	ظهیر فاریابی
شنیدن	حزین جان داد و نشنید آیتی از لعل خاموشت	از	نپرسیدی چرا دیر آشنا حال خرابش را	حزین اصفهانی
فرو هشتن	خامه فرو هشته بود آیه تنزیل را		باز دمیدن گرفت صور سرافیل را	حزین اصفهانی
گماشتن	گشتی بسان ابن یمین فارغ از جهان	بر	بر لوح خود چو آیه حرمان گماشتی	ابن یمین فریومدی

آئین زیب و زینت و رسم و عادت و طرز و روش ۱۲ بهار عجم و برهان قاطع

آمدن	آئین موشگافی از طبع کج نیاید	از	شمشیر را نسازد کس تیغ موتراشی	تاثیر اصفهانی
آموختن	عنان از عرصه صورت بگردان کاندرین وادی	از	ز زاغ آموزد آئین روش کبک خرامانش	عرفی شیرازی
برافتادن	گشتگان خویش را در چشم مردم جلوه ده	را	تا شهیدان ترا آئین ماتم برفتد	آذری طوسی
برانداختن	چو لشکست از هیر بدپشت را		برانداخت آئین زرتشت را	نظامی گنجوی
برداشتن	کمر بسته در کینه خواهی سپهر		تو بگذارد و بردارد آئین مهر	قاسمی گوناباد
بستن	چون عصبیت کمر کین به بست	از- در- به †	جمله ز پرداختن آئین به بست	نظامی گنجوی

مصطلح

۱ آئین بستن مقابل آئین کشادن ۱۲ غوامض صهبای دهلوی

† رفتم که ز آفتاب و برین - در دیده و دل به بندم آئین ۱۲ فیضی اکبرابادی † ز خون بدیده تر بسته اند آئین را فقیر دهلوی * آنانکه بهاشای مجلس بیت آئین آئین نگاه و سماع نه بسته اند ۱۲ ظهوری ترشیزی * بر حسن ز عشق بسته آئین ۱۲ فیضی اکبرابادی

مصدر		صله		شاعر
بودن	گفتگو آئین درویشی نبود		د: با تو ما را حرفها داشتیم	حافظ شیرازی
پرستیدن	عروسانه بر کرسی زر نشست	را	شهنشاه را گشت آئین پرست	نظامی گنجوی
دادن	به مرغابی آئین میخانه داد	به	ز منقار لعلش بپیمانه داد	طغرای مشهدی
داشتن	مرنج از من اگر سر میکشم گاهی ز دشمنان		نمک پروردهٔ ناز تو ام آئین او دارم	فوقی لرستانی
دانستن	نه هر که طرف کلاه کج نهاد و تند نشست		کلاه داری و آئین خسروی داند	حافظ شیرازی
دیدن	خرد آئین کف راد ش دید		مایهٔ رزق جهان گفت امنیت	ابوالفرج رونی
رساندن	شعار تقوی و آئین اسلام	به	بناچیس و چلیپا مے رسانم	حزین اصفهانی
رفتن	افسوس ازین حیات که برباد میرود	بر	کاین مانه بر روش دادمیرود	خسرو دهلوی
ساختن	چو آئین آن برنگه ساختند		نکاح مه ز زهره پرداختند	هاتفی جامی
کردن	آمد آن مه سینه را از داغها رنگین کنید	را	بادشاه حسن آمد شهر را آئین کنید	عصری ترکه
کشادن	شاهنشه گل کشاده آئین		در هم زده لشکر ریاحین	فیضی کبرابادی
گرفتن	بهار آمد و باغ آئین گرفت		خزان هیئت مرغ زرین گرفت	طغرای مشهدی
گزیدن	هوا بر سیرت ضحاک ظالم	بر	گزید آئین نوشروان عادل	ابوالفرج رونی
ماندن	اگر آئین هندوی سر زلفت چنین ماند		عجب گر یک مسلمان ز همه روی زمین ماند	بیانی کرمانی

مصطلح

۱ آئین پرست مطیع و تابع، آئین پرستی خدمت کردن بانرد تنی ۲ بر همان قاطع

مصدر		صله		شاعر
نهادن	نهد کار پرداز این داوری	به	بدینگونه آئین کین آوری	هاتفی جامی
درزیدن	از بادهٔ وصالت گر جرعه بنوشم		تا زنده ام نورزم آئین هوشیاری	حافظ شیرازی
آئینه - بدو تخانی مرکب از آئین بوزن و معنی آهن زیرا که در اصل از آهن ساخته اند ۱۲ بهار عجم				
آوردن	آوردپئے زینت رخسارهٔ حشمت		مشاطهٔ حسن آئینه دار آئینه دان ها	آصفی شیرازی
آوردن ۵۱	من بمردن ساقی از ضعف خمار افتاده ام		باید آوردن زجام آئینه در پیش دم	کلیم همدانی
آویختن ۵۲	همچو آئینه که بر شارع عام آویزند		عمر من صرف پریشان نظری میگردد	صائب اصفهانی
افتادن	از حیرت جمال تو هنگام عرض حسن	از	افتد ز دست یوسف پیغمبر آئینه	شانی مشهدی
افروختن	آئینه افروز			بهار عجم
برداشتن	پرده ز رخ برگیر تا نشوی خود پرست		آئینه را بردار تا نشوی خویش بین	سلمان ساوجی
بردن	منشین بشباهد آب رخ پارسا ببر	به	آئینه صفا بدم بی صفا مبر	نظیری نیشاپوری
بستن ۵۳	کدام آئینه رو احرام این میخانه می بندد	بر	که می آئینه بر پیشانی پیمانه مے بندد	صائب اصفهانی
بودن	تا تن بجاست جوهر جان را صفا مجو	در	آئینه در غبار بود زنگبار را	حزین اصفهانی

مصطلح

۵۱ آئینه در پیش دم آوردن چون آدمی سکوت یا قریب بمرگ می گردد آئینه در پیش نفس وے میگذارند پس اگر عکس مرئی شده سکوت ست والا نیست ۱۲ بهار عجم ۵۲ آئینه آویختن معروف ۱۲ بهار ۵۳ آئینه بر پیشانی بستن رسم خواتین ولایت ست که در حالت ولادت آئینه بر پیشانی می بندند ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
پرداختن ۵۱	دشمنی هاست که در کشور من معشوق ست		اخگرم گر دنفس آئینه پرداز من ست	علی سرمندی
پرداختن ۵۲	تا نسوزد آرزو در دل نگردد سینه صاف	به	ما باین خاکستر این آئینه را پرداختیم	صائب اصفهانی
پیراستن ۵۲	پیشت دل اگر آئینه پیراست که خالیست		در دیدهٔ بادام تماشاست که خالی ست	آرزو اکبرآبادی
جستن	من آئینه از رخ تو جویم	از	تو تیغ کشیده روبرویم	فیضی اکبرآبادی
دادن	از چهره نقاب گل کشاده	به	آئینه بدست باغ داده	فیضی اکبرآبادی
داشتن ۵۳	در ریغ آمدم تربیت ستوران	در	دآئینه داری در محلت کوران	سعدی شیرازی
داشتن	آئینه دار روی تو شرم و حیا بس ست		پهلونشین سرو تو بند قبا بس ست	صائب اصفهانی
داشتن ۵۴	دیده چون محتاج عینک گشت فکر خویش کن		بر نفس دارند روزا پسین آئینه را	اشرف مازندرانی
داشتن	حیرت حسن تو از هوش چمن را برد ست	به	شبنم آئینه به پیش نفس گل دارد	اشرف مازندرانی
زدودن ۵۵	عالمی چهره بما گشت حزین		عبث آئینه زدودیم عبث	حزین اصفهانی

مصطلح

۵۱ آئینه افروز آئینه پرداز آئینه پیرا صیقل گر ۱۲ برهان و جهانگیری و بهار ۵۲ آئینه پرداختن بنجا کستر صاف کردن آئینه به خاکستر ۱۲ بهار عجم ۵۳ آئینه دار کسیکه آئینه پیش روگذارد ۱۲ بهار عجم - و حجام ۱۲ برهان قاطع ۵۴ آئینه به پیش نفس داشتن و آئینه به پیش و در پیش و بر نفس داشتن معنی آئینه در پیش دم آوردن که گذشت ۱۲ بهار عجم ۵۵ آئینه زدای معنی آئینه افروز صیقل گر ۱۲ برهان قاطع و جهانگیری

† بغیر از گریه دل آئینه برداری نمیدارد ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
ساختن	نه هرکه چهره برافروخت دلبری داند	از†	نه هرکه آئینه سازد سکندری داند	حافظ شیرازی
سپردن	خواست آئینه تحقیق بما بسپارد	به	قفل کوری بدل و دیدهٔ نامحرم زد	نظیری نیشاپوری
شدن	آئینه شود وصال پری طلعتان طلب		اول بروب خانه دگر میهمان طلب	صائب اصفهانی
شکستن	هر پارهٔ دلم چمنی از نگاه اوست		آئینه چون شکسته شد آئینه خانه است	سنبش کشمیری
کردن	بی انتظار دامن خرشید را گرفت		چون شبنم آنکه آئینهٔ بی غبار کرد	صائب اصفهانی
کشیدن ۵۱	پر پروانه سازم سینهٔ خویش	به	بخاکستر کشم آئینهٔ خویش	راسخ سرهندی
گداختن	آئینه گداز دیده بازان		پیغام ده خیال سازان	فیضی اکبرآبادی
گرفتن	صافدل ترک حق از بهر خوشامد نکند	به	زشت رو بهیده آئینه بزر میگرد	کلیم همدانی
گرفتن	آئینه پیش لب گرفتن			بهار عجم
گرفتن	آئینه پیش نفس گرفتن			بهار عجم
ماندن	نمی بینم کسی باز آشنا در دیار بجا ماند	به	درین غربت همین آئینه زانو بما مانده	حزین اصفهانی
نشاندن ۵۲	می نماید عارضش از حلقهٔ زلف سیاه		یا نشاندست بر انگشتری آئینه را	جویا کشمیری

مصطلح

۵۱ آئینه کشیدن بخاکستر روشن کردن آئینه بخاکستر ۱۲ بهار عجم ۵۲ آئینه نشاندن بر انگشتر زنان هند آئینه مختصر را بر انگشتری نشانند و انگشت نربوشند شاید در ولایت هم رواج داشته باشد ۱۲ بهار عجم

† زلعلش گر آئینه سازد خیال ۱۲ صبوحی خوانساری

مصدر		صلہ		شاعر
نمودن	شکوہ بشکرِ نظیری عکس کین و مہر تست		آئینہ معنا کہ ملوطی نشکند قندی دگر	نظیری نیشاپوری
نمودن ۱؎	ہر کشتہ بصد خروغ جا دید		آئینہ نمائے روئے خورشید	فیضی اکبر آبادی
نہادن	تاب می آری کہ از کف می نہی کہ آئینہ را	از	از جمال تو ندیدم جز تو آخر سندی دگر	نظیری نیشاپوری

باب الف مقصورہ

فصل باے موحدہ

ابا۔ بالکسر بمعنی انکار و سر باز زدن از چیزے ۱۲ بہار عجم

داشتن	گل از غیر خود لیسکہ دارد ما با	از	بدماز لیش غنچہ گرد صبا	طغرائی مشہدی
کردن	گل خیری ز شرارت لبسرم چون ندرد	از - در	کہ ز حیرت خود کردہ ابا در کشمیر	طغرائی مشہدی
نمودن	سلطان بہرام شاہ غزنوی خواست تا ہمشیرہ خود		را بنکاح شیخ در آرد ابا نمودہ	دولتشاہ سمرقندی

ابتدا۔ شروع ۱۲ بہار عجم

کردن	گفتم کہ ابتدا کنم از بوسہ گفت نی	از	بگذار تا کہ ماہ ز عقرب بدر شود	حافظ شیرازی

ابتر۔ پراگندہ و ضائع ۱۲

داشتن	ورق چون داغ شد ابتر نہ کردہ		چو داغم کردہ ای ابتر چہ داری	خسرو دہلوی

مصطلح

۱؎ آئینہ نما کسیکہ آئینہ در پیش روگذارد ۱۲ بہار عجم

مصدر		صله		شاعر
شدن	اجزای وجود من که ابتر شده بود	از †	عمریست که در شکنجهٔ غم دارد	فیضی اکبرابادی
کردن	بهمان بنا باشرحی زحال من بشنو		که نظم حال مرا چرخ سفله ابتر کرد	مجد یزدی
گردیدن	ورق چون داغ شد ابتر نگردد		چو داغم کرده ابتر چه داری	خسرو دهلوی
نمودن	جباد و ابلوغیث مست مدرار و مطر باران		که طغیان کرد و حال و مال مردم را نمود ابتر	عالی شیرازی
ابجد علم معروف ۱۲ بهار عجم				
آموختن	ابجد اموز			بهار عجم
خواندن	ابجد خوان			بهار عجم
شستن	روی در عشق حقیقی از مجاز آورده ام	از	شسته ام از لوح خاطر ابجد طفلانه را	صائب اصفهانی
نوشتن ۱	ابجد بتجرید نوشتن			بهار عجم
نهادن	معلم قواعد ز هجدانی مانند سوسن	بر	ابجدی بر زبانش نهاده	علوی سرخ ابادی
ابر معروف				
آمدن	تند دیر بشورد سیه مست ز کهسار آمد		میکشان مژده که ابر آمد و بسیار آمد	آذر زردا کبرابادی
باریدن	گر ابر سر تیغ تو بر کوه ببارد	بر-به †	آبستنی ندارد هامور کان را	انوری ابیوردی

مصطلح

۱ ابجد بتجرید نوشتن نزک آزردکردن ۱۲ بهار از حجت ساطع

† حسن بی شرم از نگاه بوالهوس ابتر شود ۱۲ بیدل † تا ابر بباردت به بالا ۱۲ فیضی

مصدر		صله		شاعر
برآمدن	نل سوخته گشت برق اندوده	از	چون ابر سیه برآمد از کوه	فیضی اکبرآبادی
برخاستن	بخود چون مارمی پیچم ز رشک زلف کے باشد	از	که این ابر سیه از دامن گلزار برخیزد	صائب اصفهانی

ابرام - استوار کردن و بستوه آوردن ۱۲ بهار عجم

آوردن	ابرام آوردن			بهار عجم
برآمدن	نتوان عرق از سنگ گرفتن بفشردن	به	ابرام محال ست باسباک برآید	صائب اصفهانی
دادن	درنجبت صنم برهمنان را	به	ابرام باعتقاد دادیم	ظهوری ترشیزی
داشتن	ز گلهای نظاره چون نمے گریزم		اسیرم من ابرام بلبل ندارم	اسیر شهرستانی
دانستن	کیست حرف بوسه بر رویش تواند فاش گفت		دیدن دزدیده را ابرام میباید هنوز	صائب اصفهانی
کردن	گر این ابرام گستاخانه کردم		نه بهر گنج این ویرانه کردم	ناظم هروی
کشیدن	ابرام کم شیدن			

ابرو معروف ۱۲

جنبانیدن ۵۱	نه تمکین ست گر جانان بابرو بجنباند	به	که نتواند کشیدن ناز آن زور کمانش را	وحید قزوینی
جهیدن ۵۲	می جهد ابروے موج وهی بر دو چشم حباب	به	نیست خیرای دل دگر دیده طوفان میشود	کلیم همدانی

مصطلح

۵۱ ابرو جنبانیدن اشاره بابرو کردن ۱۲ بهار عجم ۵۲ ابرو جهیدن نوعی از تفاؤل ست ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
زدن ۵۱	چشم تو به بخشیدن صد گنج گهر	به	ابرو زند و گره با برو نزند	شمس سیستانی
کشادن ۵۲	شه کاروان مجلس نو نهاد		سران را طلب کرد و ابرو کشاد	نظامی گنجوی
کشیدن ۵۳	بر چهره آسمان بدخو	بر- از	از قوس قزح کشیدی ابرد	داله هروی
نمودن ۵۴	بلالی شد تنم زین غم که با طغرای مشکینش	از- با	چه باشد سر که ننماید ز طاق آسمان ابرد	حافظ شیرازی
نمودن	ابرو نما که جان دهم جان		بے بسمله بسمل مگردان	داله هروی

ابلاغ رساندن ۱۲ رشیدی

کردن	با هزاران جانبازی ابلاغ میکند	با		خسرو دهلوی
نمودن	مشافهةً نیز مضمون آنرا ابلاغ نمود			عالی شیرازی

فصل تا رفوقانی

اُتاقه بضم اول و قاف، جیغه و کلغی که از پرهای بعضی مرغان سازند ۱۲ بهار و غیر آن

افتادن	اتاقه سرکشان را از سر افتد	از	چو بلبل از درخت گل در افتد	زلالی خوانساری
داشتن	از درد جگر بعرش تازم		صد آه اتاقه دار تا روز	طالب آملی
زدن	اتاقه زد بکله گوشه لم دمیدن مهر	به	کلاه خراج ستان یکه شاه آفاق	زلالی خوانساری

مصطلح

۵۱ ابرو زدن اشاره با برو کردن و رضا دادن ۱۲ بهار عجم ۵۲ ابرو کشادن خوش خلقی ۱۲ بهار عجم ۵۳ ابرو کشیدن نقش کردن ابرو ۱۲ بهار ۵۴ ابرو نمودن نمودار شدن و اشاره کردن با برد ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
اتحاد بالکسر و تشدید تا یکی شدن و یگانگی داشتن ۱۲ رشیدی				
افتادن	حافظ گم شده را با غمت ای جان عزیز	در - با	اتحادی هست که در عهد قدیم افتاد است	حافظ شیرازی
انصاف موصوف شدن بچیزی				
داشتن	لعل و فطرت و ذکا انصاف داشته	به		حزین اصفهانی
اتصال پیوسته شدن				
افتادن	بزحمت اتصال افتد چو پیوندی بریده از هم	به	بفرصت قطره دریا میشود چون قطره شد دریا	نظیری نیشاپوری
بودن	بیا ساقی آن کشتی چون هلال	با	که با آفتابش بود اتصال	قاسمی گونابادی
جستن	تا در سال هزار و یکصد و سی و پنج	به	کلار اعلی اتصال جست	حزین اصفهانی
دادن	بجامی ترد ما غم کن چو لاله	به	بماهے اتصالم ده چو هاله	ناظم هروی
داشتن	بار اقسم این مقال سالها	با	انس و اتصال داشت	حزین اصفهانی
یافتن	در همان دیار برحمت کردگار	به	اتصال یافت	حزین اصفهانی
اتفاق موافقت کردن و واقع شدن کار ۱۲ بهار عجم				
افتادن	ببارگاه تو چون باد ابنا شد راه	به	کی اتفاق نجال سلام ما افتد	حافظ شیرازی
بودن	خراسان بود رشک خلد برین	بر	بود اتفاق خلائق برین	قاسمی گونابادی
ساختن	همه روز اتفاق مے سازم		که بشب با خدائے پردازم	سعدی شیرازی
کردن	زمانه وصل ترا صد سبب مهیا کرد		ولی چه سود که اقبالم اتفاق نکرد	وحشی بافقی

مصدر		صله		شاعر
نمودن	صدر مصراع نامش با نام صدر نشین	با	اصطفا اتفاق نموده	نصیر همدانی

اتمام - تمام کردن ۱۲ رشیدی

دادن	نامیه چون چمن سبزه دهد اتمامش		ناقص از کارگه آرند بباغ ارخمل	عرفی شیرازی
یافتن	بحمد الله مساعد گشت ایام	به - در	سوم جزاز کتابم یافت اتمام	غیاث هروی

اُتو بضم اول و ثانی مشدد و مخفف آرایش معروف که بر جامه ها کنند و در اصل نام

اوزاری ست که بدان عمل مذکور صورت گیرد ۱۲ بهار عجم و چراغ هدایت

زدن	غمزه را معجر زرنگ باده گلناری کنند	بر - از	بر قبای ناز از چین جبین اتو زنند	علوی مورخ آبادی
کردن	باز جا رفتگان اتو کردند	را	دلق بید رز ربیع سکون را	واله هروی
کشیدن[1]	چو سگ گرد آن کوی بو میکشم		بیاد اتو کش اتو می کشم	وحید قزوینی

فصل ثانی مثلثه

اثبات بالکسر قرار دادن ۱۲ رشیدی

آمدن	هر چند که خلق نفی توحید کنند		از بهر خداشناس اثبات آمد	سحابی استرابادی
کردن	هر که نفس را کند اثبات جان	را - بر - به - از	جز سخن خوش نبود جان آن	ملا جامی

مصطلح

[1] **اتو کشیدن** معروف و غمیازه کشیدن و زبان برآورده دم لابه کردن سگ را نیز گفته اند ۱۲ بهار عجم و چراغ هدایت

† رزبان دولت او این بنا اتمام یافت سلیم طهرانی ‡ زبان برآورده دم کردن ۱۲ بهار * بر من عمل تباه اثبات کن ۱۲ سحابی استرابادی ** اثبات بخود کردم از نفی خود الا را ۱۲ خرمن

مصدر		صله		شاعر
شدن	چند بیت ازان که بخاطر فاتر		مانده اثبات می شود	حزین اصفهانی
نمودن	قامت سرو الف استقامت ز غلاله لا الا آل	به - در	بصورت نفی ماسوا اثبات معنی توحیدش نمود	ظهیر تفرشی
یافتن	در قصائد و غزلیات و قطعات مضامین خوب		ابیات مرغوب دارد و این چند ابیات اثبات یافت	حزین اصفهانی

اثر بوزن شر رشان ۱۲ بهار عجم و رشیدی

افتادن	خاک زگردون نبود تا بناک	به	تا اثر مهر نیفتد بخاک	ملا جامی
بخشیدن	اثر تاثیر اگر واژدن نبخشد کوشش بیجا	به	چرا از جزو ناری کار مردم خام میگیرد	تاثیر اصفهانی
برداشتن	صد فکر اثر ز طاعتم بردارد	از	صد سهو سر از عبادتم بردارد	تاثیر اصفهانی
بردن	اثر عتاب برون زدل هم اندک اندک	از	ببد به آفریدن به بهانه ساز کردن	نظیری نیشاپوری
برگردیدن	تمام در دم در سم که چون تو برگردی	از	اثر ز عشق دا جابت زآه برگردد	شفائی اصفهانی
بستن	دل ست اینکه از گریه ریزد شرر	بر	دل ست اینکه بر نالهٔ بند داثر	ظهوری ترشیزی
بودن	چون بود اصل جوهری قابل	در - از - را	تربیت را در و اثر باشد	سعدی شیرازی
پذیرفتن	از فیض تو گردید محمد گل آدم	از	معلول پذیرد اثر از علت اولی	حزین اصفهانی
جستن	سوخت یاکم آنچنان هجران عاجز مسوز تو	از	کز تنم آنکو اثر می جست خاکستر ندید	وحشی بافقی
دادن	آن ولی کز دین اثرش داده اند	از - در	زانسوی عالم خبرش داده اند	نظامی گنجوی

اثبات نمود ذات حق را بیقا ۱۲ انبیوا دهلوی بهر کس دولت دنیا بایمنی اثر بخشد ۱۲ رضای یزدی زدولت بود طاعت را اثر ۱۲ قاسمی گونابادی مرهم چه اثر دهد درین داغ ۱۲ فیضی اکبرآبادی

مصدر		صله		شاعر
داشتن	اگر مقبول اگر مردود حرف ما اثر دارد	بر- در- از	توان تعویذ بازو کرد حرف باطل ما را	نظیری نیشاپوری
دانستن	ناقص شد ازین طارم فیروزه فغانی		مسکین اثر طالع فیروز ندانست	فغانی شیرازی
دیدن	ز اقبال آفتاب کمالی به بد رباد	از	کز نقص روز گار نه بیند دگر اثر	بدر جاجی
رفتن	جگرم خون شد و از دیده برون رفت و نرفت	از	اثر داغ فراق تو هنوز از جگرم	سلمان ساوجی
رسیدن	دعایش گر نگردد با اثر رام	از	اثر از دم نرسد چون دعتی از دام	ظهوری ترشیزی
طلبیدن	بهر ترانه چو طالب نمی کشایم گوش	از	اثر ز زمزمهٔ عاشقانه می طلبم	طالب آملی
فرستادن	اثر زندگی به گور فرستد	به	عذر پیدا کن بهانه مجو	نظیری نیشاپوری
کردن	مجمتی که اثر در دل کسے نکند	در- به*	هزار بار بگردد سه بوس گردد	سیری جرباد قانی
کشیدن	از مربع چار چمن فیضها دیده ام	از- در	دار مثلث سه برگ اثرها دا کشیده	طغرای مشهدی
گذاشتن	ز آب تیغ اثر در گلوی ما بگذار	از- در	ازین شراب نمی در سبوی ما بگذار	صائب اصفهانی
گرفتن	از بوی تو ربوده نشان مشک ختا لیه	از	وز روی تو گرفته اثر ماه و آفتاب	انوری ابیوردی
ماندن	عاقبت هم بکند ناله سلمان اثرے	از- بر- عه در- به	کی کند کی مگر آندم که نماند اثرم	سلمان ساوجی
نمودن	چنان نمود در طوبت اثر بشاخ نهال	به- در- صه	که ترسند جوانان بسایه اشجار	نظام استرابادی

† بر قمر انفالیه داری از ۱۲ معزی نیشاپوری † اثر در مغز دارد نالهٔ کز استخوان خیزد ۱۲ اسیر ۱۴ فانی زر سے خبر دہم نے بدل اثر کنم ۱۲ نظیری

عه تا نماند اثر از ہستی مو ہوہم بجا ۱۲ احزین صه بر صفحهٔ زمانه اثر ماند از فقیر ۱۲ فقیر دہلوی طلعه چندان گریستم که دران هم اثر نماند ۱۲ افگاری

استقرائی صه بنمود در دل عدو خلقش آن اثر ۱۲ انوری

مصدر		صله		شاعر
نهفتن	می نوش که آزوزکه شد تو به اجابت	از	ذوق واثر از نغمهٔ داؤد نهفتند	نظیری نیشاپوری
هشتن	پیمانهٔ نگاه تو از ما اثر نه هشت	از	این طرفه مجلسی ست که ما را شراب خورد	حزین اصفهانی
یافتن	بسکه در دیافت لطافت اثر	در - اثر †	نادره حقیقت او در نظر	خسرو دهلوی

فصل جیم تازی

اجابت بالکسر قبول نمودن وجواب دادن ۱۲

نمودن	بی محبت نمودند اجابت هرچند	را †	بانگ تسبیح ملک بر فلک اعظم زد	نظیری نیشاپوری

اجاره بکسر در ای مهمله مزد بمزدور دادن و مزد گرفتن ۱۲ بهار عجم

کردن	اجاره کرد دماغم گلابخانهٔ وصل		نسیم در ره من شرمسار می آید	سنجر کاشی
کردن	منت بخلایق نهی آنسان که مگر	از - به *	رزاقی را اجاره کرده از حق	واله هروی

اجازت بکسر وزای معجمه دستوری دادن ۱۲ بهار عجم

آوردن	اجازت قدم او بیارتا بدهم		که هست منت ازین تو تیا بدیدهٔ حور	عرفی شیرازی
خواستن	تا با کنون نخواستم چیزی	از	از تو اکنون اجازه می خواهم	سلمان ساوجی
دادن	نمی دهند اجازت مرا بسیر وسفر	به	نسیم باد مصلا و آب رکنا باد	حافظ شیرازی
گرفتن	اگرچه خوش نبود سیر بوستان تنها	از	گرفته ایم اجازت ز باغبان تنها	صائب اصفهانی
یافتن	یافت اجازت که ز اقلیم راز		را حله را ند بحریم مجاز	ملا جامی

† از نامی توان اثرے یافتن نفیر ۱۲ فقیر دهلوی † داعی حق را اجابت نمودند ۱۲ حزین اصفهانی * این حجره بیک بوسه اجاره کن ۱۲ نظیری نیشاپوری

مصدر		صله		شاعر
اجتناب دور شدن و پرهیز کردن ۱۲ بهار عجم				
داشتن	تو اجتناب ز غیر از نگاه من داری	از	من اضطراب ببزم از برای این دارم	محتشم کاشی
کردن	ما تو به بهر دو دست گیریم	از	وز ما کند اجتناب توبه	عرفی شیرازی
گرفتن	با دا خباب حضرت تو مرجع حیات	از	بگرفته حادثه ز خباب تو اجتناب	انوری ابیوردی
نمودن	همتش کز جیفهٔ دنیا نماید اجتناب	از	بشمر دلوح طلسم گنج از لوح مزار	اشرف مازندرانی
اجتماع - فراهم آوردن و سازگاری نمودن ۱۲ رشیدی				
پذیرفتن	اگر همه لشکر انجم بر شکل انجمن ثریا	بر	اجتماع پذیرد	خسرو دهلوی
کردن	قمری و بلبل زده راه سماع	به	مستمعان کرد بوجد اجتماع	ملا جامی
اجر مزد دادن و مزد ۱۲ بهار عجم				
اندوختن	اندوزد از عبادت یزدان عدوی او	از	اجر یکه برهمن برد از طاعت صنم	عرفی شیرازی
بردن	اندوزد از عبادت یزدان عدوی او	از	اجر یکه برهمن برد از طاعت صنم	عرفی شیرازی
دادن	حاکم روی زمین اجر ده هفت اقلیم	در †	خسرو تخته کل ممالک سلطان	بدر چاچی
داشتن	خوشم به تلخی هجران که زندگانی من		جدا ز وصل تو اجر شهادتی دارد	راقم مشهدی
اجل بالتحریک - مرگ ۱۲ بهار عجم				
آمدن	ایدل اگر آید اجلت بر سر آنکو	بر	تو زنده بمان بنده بجای تو بمیرم	کاتبی نیشاپوری

† خدا ابری دهد در کشتن ما قاتل ما را ۱۲ اسیر شهر ستانی

مصدر		صله		شاعر
پرهیزیدن	تیغست که اجل زبیم پرهیزد ازو	از	گره یابد زمانه نگریزد ازو	کمال اصفهانی
ربودن	افتاد دل چو از نظر او اجل ربود		گر باز بازمانده بصیاد میرسد	سنجر کاشی
رسیدن[1]	شب هجر عاشقی را که اجل رسیده باشد	را	بچه درد مرده باشد که تراندیده باشد	رشکی همدانی
گردیدن	ملک از گفته دلبر خجل شد		اجل گردیده تقصیرش بجل شد	زلالی خوانساری

فصل حا حطی

احاطه گرد فرو گرفتن ۱۲ بهار عجم

کردن	احاطه کرد خط آن آفتاب تابان را	را	گرفت خیل پری در میان سلیمان را	صائب اصفهانی
نمودن	چو داغ لاله بهر جانبی که می نگرم	را	مرا احاطه نمود ست آتشین رویی	صائب اصفهانی

احتراز پرهیز کردن ۱۲ بهار عجم

داشتن	ده که دامن میکشد آن سرو ناز از من هنوز	از	ریخت خونم را و دارد احتراز از من هنوز	وحشی بافقی
کردن	تو بخویشتن چه کردی که بما کنی نظیری	از	بخدا که واجب آمد ز تو احتراز کردن	نظیری نیشاپوری
گرفتن	نمود شکل من از فکرت احتراب سهیل	از	گرفت طبع من از غربتا حتراز غراب	ابوالفرج رونی

احترام حرمت داشتن ۱۲ بهار عجم

کردن	مخالف چو از شعبگی یافت نام		چو اهل حجاز ش کنند احترام	طغرای مشهدی

مصطلح

[1] اجل رسیده و اجل گردیده هر دو مشهور ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
ماندن	ایشانرا آن عزت و احترام نماند	را		حزین اصفهانی
نمودن	آن والامقام اورا احترام نمود	را	در پهلوے خود جاے داد	حزین اصفهانی

احتساب نهی کردن ۱۲ بهار عجم

گرفتن	زاغ باز آمد بباغ و احتساب اندر گرفت		عندلیب از بیم او بیهم همی سازد تریر	معزی نیشاپوری

احتشام خداوند خدم و حشم شدن ۱۲ بهار عجم

یافتن	گر مهتران بدینا یابند احتشام	به	دینا بدین و دانش او احتشام یافت	معزی نیشاپوری

احتمال برداشتن ۱۲ رشیدی

داشتن	اظهار حالات خود به تفصیل چه احتمال دارد	به		نصیر همدانی

احتیاج نیازمندی ۱۲ بهار عجم

آوردن	ای صاحب بضاعت صباحت لطافتی	به	کاورده عاجزے بدرت احتیاج خویش	وحشی بافقی
افتادن	بضربتش زواسط چو گیرند باج	به	نیفتد بقط قلم احتیاج	طغرای مشهدی
بودن	چنان کشوری آمدش رنگین	به	بنود احتیاجش بشمشیر کین	قاسمی گوناباد
دادن	به خلقش حق نداده احتیاجی	به	دهد مارا بهی ما روا ہے	ظهوری ترشیزی
داشتن	اگر بسایه بید احتیاج خواهی داشت	به - در	در آنجهان سلم آه برفراز اینجا	صائب اصفهانی
ماندن	چو از تیر پهلوے گردان بسے	به	بترکش نماند احتیاج کسے	قاسمی گوناباد

احرام بر خود لباس دوخته و خوشبو و اصلاح ریش و مجامعت و غیر آن حرام گردانیدن حاجیان ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
بستن	چه آسانست بابی برگے احرام سفر بستن	با	که هم مرکب بود هم توشه دامن بر کمر بستن	صائب اصفهانے
داشتن	احرام تماشاے گلستان که داری		اے دیدهٔ حیران مژه بر زده باز	بیدل عظیم آبادے
گرفتن	کرده یعقوب صفت بانه نظارهٔ سفید	به	چشم نرگس بتماشاے تو احرام گرفت	صائب اصفهانے

احسان نکوی کردن ۱۲ بهار عجم

جستن	زچرخ جفا پیشه احسان مجوے	از	مروت ندارد بدستان بگوے	ظهوری ترشیزے
کردن	چه احسانها که من با خویش کردم	با - به † - در †	که آخر خویش را درویش کردم	اسحق یزدے

احسنت آفرین ۱۲ بهار عجم

برخاستن	چون جرعه فشان شوم بر ایام	از	احسنت برآید از مے و جام	فیضی اکبرآبادے
خاستن	قلم را چنان در سخن کن علم	از	که احسنت خیزد ز لوح و قلم	قاسمی گونابادے
زدن	همی زنند نثار استارگان احسنت	را	همی کنند دعا را فرشتگان آمین	معزی نیشاپورے
گفتن	اگرچه شعر مرا گفته اند بسے احسنت	را	وگرچه در حق من کرده بسے احسان	معزی نیشاپورے

احوال جمع حال و بجاے مفرد نیز مستعمل ست ۱۲ بهار عجم

بودن	تو بر گل میخرامی هر دم بروے چه مے آید		که احوال تهیدستان یاد از گل چه میباشد	نقی کره
پرسیدن	از من احوال نگارنده این خانه بپرس	از	که چو صورت جزم نیست ز صور نگر خویش	عارف تبریزے
خواندن	میتوان خواند از جبین خاک احوال مرا	از	بسکه پیش یار حرفم بر زمین افتاده است	صائب اصفهانے

† در حقیقت بهمه روی زمین احسان کرد ۱۲ صائب † اگرچه در حق من کرده بسے احسان ۱۲ معزی

مصدر		صله		شاعر
دانستن	یار بهتر ز من احوال مرا میداند		من چسان عیب خود از آئینه پنهان دارم	فارسی
دیدن	مارا چه حال گرچه پریشان نگه تری		آری ترا که گفت که احوال ما ببین	ظهوری ترشیزی
شدن	هیچ میگوی اسیری داشتم حالش چه شد		خستهٔ من نمیجانی داشت احوالش چه شد	محتشم کاشی
فهمیدن	می توان از ضعف تن فهمید احوال مرا	از	میکشد این خامه موصورت حال مرا	تنها شهرستانی
گذشتن	بی تو از بسکه بسختی گذرد احوالم	به	سنگ بر سینه زند آئینه از تمثالم	قاسم مشهدی
گرفتن[۱]	تو خود ای آفت دلها چه بگویم بگو	از	روز محشر اگر احوال دل از ما گیرند	خالص صفاهانی
گفتن	پیش او احوال جان مبتلا ناگفته ماند	در	حال ما از بی زبانیهای ما ناگفته ماند	نقی کمره
ماندن	مارا کدام وقت و چه احوال مانده است		جان رفت پیش و چشم بره دنبال مانده است	مسیح کاشی

احیا بکسر اول زنده کردن ۱۲ بهار عجم

آموختن	عقل از روش رای تو آموخته قانون	از	روح از اثر لطف تو آموخته احیا	سلمان ساوجی
دادن	ای کرده بنوک خامه انشای عظام	به - ا	دمی داده بنطق نامه احیای کلام	امیدی رازی
کردن	چون زمین مردهٔ کزا برگردد تازه رو	از - به	از عرق رو تو احیا میکند آئینه را	صائب اصفهانی
نمودن	اکثر لیالی را بعبادت احیا می نمود	به		حزین اصفهانی

مصطلح

[۱] احوال کسے گرفتن، استفسار احوال کردن و به تیمار و ارسیدن ۱۲ بهار عجم

† این زبان تشنه را یکبار احیای بده ۱۲ فغانی شیرازی † یکره بدم احیا کن اعجاز مسیحا را ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر

فصل خا معجمه

اخبار بالکسر خبر دادن ۱۲

کردن	خود ببینداز م از بنفل گر به	از	کنم از ما جرائے ہوش اخبار	کمال اصفہانی

اختر معروف

افروختن	بلند اخترت عالم افروختہ		زوال اختر دشمنت سوختہ	سعدی شیرازی
سوختن	بلند اخترت عالم افروختہ		زوال اختر دشمنت سوختہ	سعدی شیرازی
شمردن	شب ہجران زبس اختر شمردم		سر شک از چشم تر بر دین برآورد	ظہوری ترشیزی
شمردن	اختر شمر			بہار عجم
شناختن	اختر شناس			بہار عجم

اختراع چیز نو پدید آوردن ۱۲ بہار عجم

فرمودن	تاریخی ست کہ از شکل اصابع	از	اختراع فرمودہ و حقا کہ بدیعا نمودہ	آزاد بلگرامی

اختصار کوتاہ کردن سخن در راہ کوتاہ رفتن ۱۲ بہار عجم

رفتن	تیمنا و تبرکا بذکر مجملے از انہا اختصار میرود	بہ		منشی اصفہانی
کردن	چو نتو بسیاری توانست آفرید اندر جہان	بر- بہ †	چون تو بس بودی ہمانا بر یکی کرد اختصار	معزی نیشاپوری

مصطلح

۵۱ اختر شمردن بیدار بودن ۱۲ بہار عجم ۵۲ اختر شمر اختر شمار اختر شناس مہندس و منجم ۱۲ بہار عجم

† چون لالہ اختصار بیک جام کردہ ایم ۱۲ صائب

مصدر		صله		شاعر
نمودن	لیکن چون بشورید گی حال رباعی را	به	مناسبتی تمام بود بذکر آن اختصاص نمود	ابوالفضل اکبرآبادی

اختصاص ۱۲

داشتن	باوالد مرحوم اختصاص تمام داشت	با - به		حزین اصفهانی
دادن	وخودرا در پرده حیا مستور داشته	به	بعین عنایت اختصاص دادیم	خسرو دهلوی

اختلاط آمیختن ۱۲ بهار

افتادن	باجاهلان مجویم افتاده اختلاط	با	تحسین کنم بظاهر و پنهان خورم دریغ	نظیری نیشاپوری
افتادن[۱]	راه گرداند بهرجا بینم مخلص زدور	با	اختلاط من چنین باو براه افتاده است	مخلص کاشی
خواستن	اختلاط خواستن			بهار عجم
شدن	بعداز انکه باخلقم اختلاط شد	با		خسرو دهلوی
کردن	فریب عشوهٔ حسن ازجهان پیر مخور	به - با	که هرکه کرد باو اختلاط ناشاد ست	حافظ شیرازی

اختلاف

برخاستن	اختلاف صور از نوع بشر برخیزد	از	خامه معدلت او شود ار چهره کشای	عرفی شیرازی
ماندن	تا به نحت اختلاف خلق نماند		زین موافق نموده جز بجباه	ابوالفرج رونی

مصحح

[۱] اختلاط براه افتادن موافق افتادن اختلاط ۱۲ بهار عجم

+ سالها بشرف تقریب و ترحیب ما اختصاص داشته ۱۲ خسرو دهلوی ‡ خارگوی اختلاطی کرد با دامان ما ۱۲ ظهوری

مصدر		صله		شاعر
اختیار برگزیدن و مختار و غلبه و قدرت و تصرف ۱۲ بهار عجم				
آمدن	یکے را از دوستان گفتم امتناع سخن	به	گفتنم بعلت آن اختیار آمده است	سعدی شیرازی
افتادن	سیاه گوش را گفتند ترا	به	ملازمت شیر بچه وجهه اختیار افتاد	سعدی شیرازی
بردن	بیاضِ گردنِ او دست را ز کار برد	از	بیاضِ خوش قلم از دست اختیار برد	صائب اصفهانی
بخشیدن	دورِ نشاط نقطهٔ پرکار بسته است	به	مردانه اختیار سرِ خود بدار بخش	صائب اصفهانی
بودن	ز آستانِ شریفِ تو گر فتادم دور	در	گمان مبر که درین کارم اختیارے بود	جلال شروانی
دادن	دل بر غبت می سپارد جان بچشم مست یار	به	گرچه هشیاران ندادند اختیارِ خود بکس	حافظ شیرازی
داشتن	بارے خیالِ یار ز پیشِ نظر مشو	بر در[۱]	چون بر وصالِ یار ندارم اختیار	حافظ شیرازی
رفتن	ما را ز کف اختیار رفته	از	جز باد بدست باد زن نیست	کلیم همدانی
فرمودن	بدار القرار و جوار رحمت آفریدگار	به	مقام اختیار فرمود	حزین اصفهانی
کردن	در خود گمان منزلتے هر که را که هست		بر صدر اختیار کند آستانه را	صائب اصفهانی
گذاشتن	دشمنِ خانگی از خصمِ برونی بتر ست	به	اختیارِ سرِ خود را بزبان نگذاری	صائب اصفهانی
گرفتن	هوش از نظر به نرگسِ مستم گرفته اند	از	چون ساغر اختیار ز دستم گرفته اند	صائب اصفهانی
ماندن	نماند همچو حنا هیچ اختیار مرا		سپرد بسته بدستِ تو روزگار مرا	آرزو اکبرآبادی
نمودن	به عشق و عافیت شاپور مختارم چو کرد ایزد		نمودم اختیارِ عاشقی بے اختیارِ خود	شاپور طهرانی

[۱] در گریه اختیار ندارم که دیده ام، فغانی شیرازی

مصدر		صله		شاعر
هشتن	هرگز اسیر یکقدم از دل نمانده ایم	به	تا اختیار خود به غم دوست هشته ایم	اسیر شهرستانی

اخراج برآوردن ۱۲ بهار عجم

شدن	تا ب یک افغان ندارد از نزاکت گوش گل	از - از	زین چمن صد بلبل از بهر همین اخراج شد	سلیم طهرانی
کردن	داشت بردی دل در حرف و حکایتش	از	اخراج حرف غیر ز کام و زبان کنم	ظهوری ترشیزی

فصل دال مهمله

ادا رسانیدن و بیان کردن و گزاردن و رمز و اشاره ۱۲ بهار عجم

دادن	آنکه صد شیوه بآن چشم سخنگو داد دست	به	چه ادا ها که بآن گوشه ابرو داد دست	صائب اصفهانی
دانستن	هرچه در خاطر عاشق گذرد میدانی		خوش ادایاب ادا فهم و ادا دان شده	صائب اصفهانی
دیدن	چه ادا ها که ندیدم چه ادا ها که نکرد		بنده اش من که عجب بنده نواز آمده بود	وحشی بافقی
ساختن	ادا ساز و نجا موشی لب و گفتگویش را	به	نیارد در گریبان غنچه پنهان کرد بویش را	حزین اصفهانی
شدن	ز بسکه در دل من محبت آمیز ست	به	بطرز شکر ادا می شود شکایت تو	دلی دشتی بیاضی
شدن	نشد از من ادا یکبار فرض و سنتی ادا	از	قضا هرگز نکردم اشک و آه صبحگاهی را	حزین اصفهانی
فهمیدن	هرچه در خاطر عاشق گذرد میدانی		خوش ادایاب ادا فهم و ادا دان شده	صائب اصفهانی
کردن	سر هر مو بر اندامش ز مستی در سماع آمد	در	چو طالب پیش هر کس فقره شوقی ادا کردم	طالب آملی
کردن	از دهانش شمه کردم او بخندید و گفت	از	شانی مارفته رفته نکته دانی میشود	شانی مشهدی
کردن	سه بوسه کرد و لبش کرده وظیفه من		اگر او انکنی قرضدار من باشی	حافظ شیرازی

مصدر		صله		شاعر
کردن	یک ادای نمکین در همه عمر نکرد	در	یارب این نخبت مرا همت شوری که نهاد	صائب اصفهانی
نمودن	حضرت ظل سبحانی خلیفة الرحمانی بر		سجاده بودند که محراب نمایان شد سجده شکر ادا کردند	عالی شیرازی
یافتن	هرچه در خاطر عاشق گذرد میدانی		خوش دایاب ادا فهم و ادا دان شده	صائب اصفهانی

ادب نگاه داشتن حد هر چیز و طور پسندیده ۱۲ بهار عجم

آموختن	همین نفس ادب آموز قدسیان جبریل		در حریم حرم قدس را بدیده کشاد	عرفی شیرازی
بودن	با آنکه بر شکستی چون زلف خویش مارا		گفتن ادب نباشد پیمان شکن نگارا	همام تبریزی
پروردن	ادب پرورده عشقم نیاید خیرگی از من		نسوزد آتش بی پرده شرم و حجابم را	صائب اصفهانی
خوردن[۵۱]	ایکه نخوردی ادب روزگار		صحبت یاران به غنیمت شمار	خسرو دهلوی
دادن[۵۲]	ادب کسی میدهم از دست در حرفی که من گویم	از	زمین بوسم بزنگ خامه اول چون سخن گویم	مظهر دهلوی
دادن	زن که خدایش ادب نفس داد		سر دهد و تن ندهد در فساد	خسرو دهلوی
داشتن	هزار عقل و ادب داشتم من ایخواجه		کنونکه مست و خرابم صلای بی ادبی ست	حافظ شیرازی
دانستن	با آواز بلند اظهار دردی میکنم طالب		چو ابر دی بتان آداب سرگوشی نمیدانم	طالب آملی
سنجیدن	ولیکن ادب سنج بازار کوی		بجای انا الحق انا العبد گوی	طغرای مشهدی
شناختن	ادب شناس ترا زمن کسی نباشد لیک		غرور بند گیم ساخته بادگستاخ	جناب اصفهانی

مصطلح

[۵۱] ادب خوردن از عالم گوش مال خوردن ۱۲ بهار عجم [۵۲] ادب از دست دادن ماخذ از همان دست دادن چیزی و شله از کف دادن ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
طرازیدن[۱]	یک چند ادب طراز دیرین		انگیخت حدیث تلخ و شیرین	فیضی اکبرآبادی
کردن	بهمواری ادب کن خصم سرکش را که خاکستر	به	بزمی زیر دست خویش میگرداند آتش را	صائب اصفهانی
ورزیدن	حافظا علم و ادب ورزکه در مجلس شاه		هرکرا نیست ادب لایق صحبت نبود	حافظ شیرازی

ادراک دریافتن و دیدن ۱۲ بهار عجم

رسیدن	نه ادراک درکنه ذاتش رسد	در	نه فکرت بغور صفاتش رسد	سعدی شیرازی
کردن	چشم از ان حسن جهانگیر چه ادراک کند	از	در حبابی چه قدر جلوه کند دریائی	صائب اصفهانی
نمودن	ادراک صحبت بسیاری از علما و		موحدان نموده	حزین اصفهانی

فصل ذال معجمه

اذن معروف ۱۲

دادن	پاسخ چو داد مش خردم اذن داد و گفت		میدان زتست گوی سخن زن باقتدار	حزین اصفهانی

فصل راء مهمله

ارتفاع بغایت بلند شدن و بلندی و محصول جاگیر و مقدار بلندی کوکب از افق تا سمت الراس ۱۲ بهار

گرفتن	ز آفتاب قدح ارتفاع عیش بگیر		چرا که طالع وقت آنچنان نمی بینم	حافظ شیرازی

مصطلح

[۱] ادب طراز استاد و معلم ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
یافتن	درحسابِ طالعِ توکفِ میزان یاد شد		کارتفاعِ آن رصدِ بالائے اختر یافتند	ظهیر فاریابی
ارتحال بجائے رفتن ۱۲ منتخب اللغات				
فرمودن	بعدازساعتے چند بعالمِ بقا	به	ارتحال فرمودند	حزین اصفهانی
نمودن	مدتے ست که بعالمِ بقا ارتحال نمود	به		〃
ارزان انچه از قیمت اصلی کم شده باشد ۱۲ بهار عجم				
دادن	بوے کزان عنبر لرزان دهی		گر بدو عالم دهی ارزان دهی	نظامی گنجوی
فروختن	ولیکن توبستان که صاحب خرد		زارزان فروشان بآسمان خرد	〃
ارزانی لایق وسزاوار وبرقرار ومسلم ۱۲ بهار عجم				
بودن	صاف ساغر باد ارزانی بنازک مشربان	به	منکه محنت پرورم دردِ ایاغم آرزوست	طالب آملی
داشتن	عشق راشکر کنم تا ابد وممنونم	به	گرغم ودرد جهانے بمن ارزانی داشت	کلامی اصفهانی
شدن	حضرت صاحبقرانی را خلفے	را	ارزانی شده	جلال دوانی
کردن	محمد آن شهِ دین زبدهٔ آلِ رسول الله	به	که علمِ اولین راحق باو کرد ست ارزانی	علی خراسانی
ارسال فرستادن ۱۲ بهار عجم				
داشتن	نیاز قدوم نصرت لزوم بعد دهر مرتبه که جهت پورش		پائے شریف تشریف آورده بودند جداگانه ارسال میدارم	عالی شیرازی
فرمودن	امید آنکه متواتر بدست آحاد وشهور		هرماهه وهرروزه ارسال فرماید	خسرو دهلوی
اُفتادن	حالی یک کمان وده چوبه تیر کلک خطا	به[1]	پیشکش بندگان دولت ارسال اُفتاد	خسرو دهلوی

[1] این سید الصحائف بخدمت اظهر السادات ارسال اُفتاد ۱۲ خسرو دهلوی

مصدر		صله		شاعر
کردن	نهفته بوسه به پیغام میکند ارسال	از	نگینش را حجرالاسود ازره تعظیم	سنجر کاشی
گردانیدن	باری بشنوند و بشنوانند		و غزل نوشته خود ارسال گردانند	نصیرای همدانی
نمودن	یاران این طرف تسلیمات وافره		ارسال نمودند	خسرو دهلوی
یافتن	این عریضه در شهر خدای ارسال یافت	در		خسرو دهلوی

ارشاد بکسر اول راه بحق نمودن ۱۲ بهار عجم

بردن	چه زاهد و چه برهمن بردز من ارشاد	از	بهر دو پیشه خرد کرد پیر کار مرا	طالب آملی
دادن	خدایا چون مرا در عاشقی ارشاد میدادی	در [†] - را	چه میشد اندکم گر بیوفائی یاد میدادی	سلیم طهرانی
داشتن	از خلق تو دارد مگر ارشاد بهاران	از	نشمرده کند گره غنچه درم را	حزین اصفهانی
کردن	نیست غیر از عشق خضری در بیابان وجود	به	هر کجا گم گشته بینی عشق ارشاد کن	صائب اصفهانی
گرفتن	چو هندو کز برهمن ساحری ارشاد میگیرد	از	ز زلف خال مشکین دلربائی یاد میگیرد	نجات اصفهانی

ارمغان بفتح اول و ضم میم، هدیه ۱۲ بهار عجم

آوردن	ما شریف کعبه عشقیم و دائم برهمن	از بهر [†] بهر	ارمغان از بهر ما ناقوس و زنار آورد	سالک یزدی
بردن	از همین اسے نسیم گر سوی قفس کنی گذر	را	برگ گل ارمغان ببر بلبل بینوای را	حزین اصفهانی
دادن	کیمیم بخواه از شب هجران که تا بکی	به	گیرد زدیده خواب بے بخت ارمغان دهد	حزین اصفهانی
دیدن	کسی کز ملک معنی در رسد خود را بوی جائے		که گرمس و انمائی کیمیا را ارمغان بینی	عرفی شیرازی
فرستادن	بسے ارمغانی ز تاراج زنگ	به	بهر سو فرستاد بی وزن و سنگ	نظامی گنجوی

† او برا عشق و فلاشی مرا ارشاد داد ۱۲ سیری لاهیجی † بهر من ارمغان همه پشم تر آورد ۱۲ ظهوری ترشیزی

مصدر		صله		شاعر
ارّه بروزن ذره نام آله ر رودگران ۱۲ بهار عجم				
کشیدن	چو از جام شد پنجهٔ جم جدا	به	بفرقش کشید ارّه دست بلا	ظهوری ترشیزی
گذاشتن	گر احتیاج ارّه گذارد بتارکش	به	غیرت کجا بهم چو خودی التجا برد	صائب اصفهانی
نهادن	سرو اگر جلوه کند پیش قد رعنایش	بر	قمری از شهپر خود ارّه نهد بر پایش	صائب اصفهانی

فصل زا معجمه

ازار بالکسر شلوار و ازار پای بسکون مهمله و ایزار پای مثله ۱۲ بهار عجم

بستن	تا چرخ برکشاد گریبان نو بهار	از	از لاله بست دامن کهسار ازار	سنائی غزنوی
کردن	یکره بگو بآن لب کم التفات خویش	به	تا کی کنی ازار تغافل بپای باج	قوتی یزدی
کشیدن	چون کبک آنکه موزه ندارد هر آئینه	در	در پای میکشد چو کبوتر ازار پای	کمال اصفهانی
ازاله دور گردانیدن				
کردن	ازالهٔ خطاب کرده متعینه صوبه بنگاله		نمودند	عالی شیرازی
ازبر حفظ و یاد ۱۲ بهار عجم				
خواندن	اگر خود هفت سبع ازبر بخوانی		چو آشفتی الف با تا ندانی	سعدی شیرازی
دانستن	من چه دانستم که دلبر خط بخونم آورد		سر نوشت خویش را هرگز کسی ازبر نکرد	الهی همدانی
کردن	تمام روز دارد داغ از شوخی معلم را		تمام شب نشیند گوشه واز برکند بازی	صائب اصفهانی

فصل سین مهمله

مصدر		صله		شاعر
اساس بالفتح بنیاد و عمارت ۱۲ بهار عجم				
افگندن	شاه گفته که آن هنر پیوند	به	نه به تنها اساس کار فگند	خسرو دهلوی
انداختن	بکوی کس رخ زردی نمی بریم که فقر	از	اساس کلبهٔ ما از کهربا انداخت	واله هروی
برآوردن	زموجے جهان را بابا فم پلاس	از به	ز خشتے بکیوان برآرم اساس	ظهوری ترشیزی
برکشیدن	لیک اساسیکه نوش برکشند		از لقب خاص بزیور کشند	خسرو دهلوی
بستن	زمینے که دارد برو بوم سست	بر	اساسے برو بست نتوان درست	نظامی گنجوی
داشتن	اساسے گرنداری کوه بنیاد		غم خود خور که کاهی در ره باد	وحشی بافقی
ساختن	اساس مدحت تو روز و شب همی سازم		لباس خدمت تو روز و شب همی پوشم	جبلی غرجستانی
کردن	سهل بود تا که ز روے قیاس	از	ز آب و گل من چه توان کرد اساس	خسرو دهلوی
گستردن	بر سم نصیحت بگستر د اساس		او اکرد در صورت التباس	هاتفی جامی
نهادن	اے برادر زادهٔ صدر یکه دولت را اساس	از بر ۵	از زمین کاشعر تا بحر قسطنطنس نهاد	معزی نیشاپوری
اسباب خت و اثاثه ۱۲ بهار عجم				
بردن	در بدر خوان بدنبال خریداران دوید		خوب شد اسباب ما را یکقلم سیلاب برد	کلیم همدانی
برساختن	بود هر یکے را قدر مایه پیش		کزان بیش برساز د اسباب خویش	نظامی گنجوی

۵ معمار روزگار بتدریج می نهد * از خشت مهر قصر جلال ترا اساس ۱۲ علی خراسانی ۵ اساس آنهمه بر زر نهادند ۱۲ خسرو دهلوی ۵ در هر زمین نهاد قوی پنجه کلک من * در مدحت استوار تر از آسمان اساس ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
بستن	بسته بیخود آفتاب عمر اسباب سفر		میدود چون سایه در پی بخت نا سازم هنوز	بیخود جامی
چیدن	اے معارض مبش ازین در هم مچین اسباب بحث		دم مزن کان خاطر نازک نمد اروتاب بحث	باقر کاشی
دادن	هر چه اسباب طرب هست به بیدردان ده	به	وانچه در دست بجان من رنجور گذار	شانی مشهدے
دیدن	بحسرت هر دم آن خال و خط و زلف و قد و بینم	به	بچشم آرزو اسباب مرگ خویشتن بینم	شانی مشهدے
ساختن	برای وصل او هر دم اگر صد حیله انگیزم		فلک یکیک برای دور یم اسباب میسازد	یحیی لاهیجی
سوختن	آزادگان غلام در خانه تو اند		اسباب عقل سوخته دیوانه تو اند	شفائی اصفهانی
کشیدن	توشهٔ ما پارهٔ دل بار بار خاطرست	در	نا توان موری درین ره می کشد اسباب ما	دانش مشهدے
گذاشتن	گه رحیل که بگذاشتم همی اسباب		ز آب دیده همی گشت گرد من گرداب	ابو الفرج رونی
گنجیدن	اسباب صنم پرستی ما	در	در هیچ کلیسیا نگنجد	شانی مشهدے
نمودن	تا خجل از تنگدستی سازدم در بزم خویش		منماید غیر اسبابیکه میسوزد مرا	میلی هروی
نهادن	با دیر و کعبه اش که مقابل نهاده ام	در	اسباب کفر و دین همه در دل نهاده ام	آزر واکبر آبادے

استادگی بالکسر ثبات قدم و توقف و اهمال ۱۲ بهار عجم

رفتن	با همه روانی طبع درین فقره	در	استادگی رفت	علوی مؤلف آنندراج
کردن	گر کند استادگی ابر بهاری باغبان		آبروی مے پرستان را بزیر تاک ریز	غنی کشمیری

استبعاد دور داشتن ۱۲ بهار

نمودن	چه وقتیکه میگفت ما را امیر آتش		میکنند هم استبعاد می نمودیم	عالی شیرازی

† اسباب رزم و بزم برابر نهادهٔ ۱۲ نسخهٔ تیشاپوری

مصدر		صله		شاعر
استحضار یادداشتن ۱۲				
داشتن	باب مهر تو شستم گناه نامه خویش		چه غم که کاتب اعمال دارد استحضار	عرفی شیرازی
پذیرفتن	رگ و ریشه آن در ارض	در	بلیات استحکام پذیرفت	عالی شیرازی
دادن	در هر دو فرسنگ دکتر	در	از جوانب مکانی استحکام داده	حزین اصفهانی
استحکام - استوار شدن ۱۲ منتخب اللغات				
گرفتن	بتجدید یاد فرستادن مکتوب محبت اسلوب	به - از	ضوابط و داد و قواعد اتحاد استحکام گرفت	ابوالفضل اکبرآبادی
یافتن	عهد محبت و وفاق در میان	در	استحکام تمام یافته بود	حزین اصفهانی
استخاره بهتری خواستن از خدا و فارسیان بمعنی مطلق فال استعمال نمایند ۱۲ بهار				
کردن	بروی غیر تو گر قصد یک نظاره کنم	به	همان بمصحف رو تو استخاره کنم	تاثیر اصفهانی
نمودن	هزار شکر که هنگام رفتن از در تو	به	چو استخاره نمودم با شک راه نداد	تاثیر اصفهانی
استخراج برآوردن ۱۲				
فرمودن	از روی تقویم سینه ها استخراج احکام	از	نیست دلها تا نتانند فرمود	نصیر همدانی
استخوان معروف و تخم خرما و مانند آن ۱۲ بهار عجم				
افشاندن[۱]	خاصگان مریم از نخل کهن خرماے تر		خورده اند و بر جهودان استخوان افشانده اند	خاقانی شروانی
انداختن[۱]	جهان استخوانیست بے مغز صائب		به پیش سگ انداز این استخوان را	صائب اصفهانی

مصطلح

[۱] استخوان افشاندن ریخته شدن استخوان و نخین تخم خرما و غیر آن در زمین برای کاشتن ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
بالیدن ۵۱	استخوان بالیدن			بهار عجم
بردن ۵۱	توان به حلق فرو بردن استخوان درست	به	ولے شکم بدرد چون بگیرد اندر ناف	سعدی شیرازی
بستن ۵۲	ز استخوان من که از سنگ خاره صد جاست شکست	از	استخوان قصهٔ فرهاد و مجنون بسته اند	آصفی شیرازی
بستن ۵۲	بے قناعت نتوان شد ز سعادتمندان	به	استخوان بندی دولت به همایون بست	صائب اصفهانی
بستن ۵۳	خوبی نرفتگان را به جانشین نگردد	به	چون استخوان که بندند مردم بجای دندان	تاثیر اصفهانی
پوسیدن	استخوان پوسیدن			بهار عجم
خائیدن ۵۱	استخوان خائیدن			بهار عجم
خوردن ۵۱	همای بر سر مرغان ازان شرف دارد		که استخوان خورد طائر بے نیازارد	سعدی شیرازی
داشتن	چنان ناسازگاری عام شد در روزگار من	از - در	که طفل از شیر مادر استخوان زیر گلو دارد	صائب اصفهانی
داشتن	تمام راحت و لطف است اهل دل را صائب		که میوهای بهشت استخوان نمیدارد	صائب اصفهانی
ربودن ۵۱	استخوان ربودن			بهار عجم
ریختن ۵۱	استخوان ریختن			بهار عجم
سودن	دل بخوان چرخ مهان کش نخ بندی ز مهار	در	[illegible] کمندان کواکب استخوانها سوده است	علی سرهندی

مصطلح

۵۱ استخوان بالیدن و بردن بحلق و خائیدن و خوردن و ربودن و ریختن هر کدام معروف ۱۲ بهار ۵۲ استخوان بستن و استخوان چیزے بستن درست کردن آن کار و بستن ترکیب الفاظ و عبارت و بند و بست اعضا و غیر آن ۱۲ بهار ۵۳ استخوان بجائے دندان بستن و دندان از استخوان درست کردن و بتاسیه و غیر آن بستن ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
شکستن ۵۱	استخوانها که شکستیم بدرگاه تو ما	به	گر سگ خویش نخوانی چه بگویم ترا	نجات اصفهانی
شکستن ۵۱	بذوق مهر تو پرورده مغز هستی من		خوش آن هما که پس از مرگم استخوان نشکند	شانی مشهدی
شکستن ۵۲	کلکم که نی بناخن شکرستان شکست	در - از	در کام طوطیان ز شکر استخوان شکست	صائب اصفهانی
شکستن	ز استخوان من کاز سنگ جنون صد جا شکست	از	استخوان قصهٔ فرهاد و مجنون بسته اند	آصفی شیرازی
فرو خفتن ۵۳	استخوان فروشی			بهار عجم
گرفتن	توان بحلق فرو بردن استخوان درست	اندر	ولی شکم بدرد چون بگیرد اندر ناف	سعدی شیرازی
گرفتن ۵۴	استخوان در ناف و گلو گرفتن	در		بهار عجم
یکیدن	استخوان یکیدن			بهار عجم
استسقا نام مرضی ۱۲ بهار عجم				
گرفتن ۵۵	ز باد صولت او خاک خواهد استغفار	از	ز تف هیبت او آب گیرد استسقا	انوری ابیوردی
استشمام بوئیدن ۱۲				
نمودن	ز بوی پیرهن دنگمت جیب	از	این شاهد استشمام نمودم	نصیر همدانی

مصطلح

۵۱ استخوان شکستن کمال محنت کشیدن و نیز استخوان خوردن ۱۲ بهار ۵۲ استخوان در کام شکستن و استخوان زیر گلو داشتن یک معنی است ۱۲ بهار ۵۳ استخوان فروشی ستایش آباء و اجداد و این از اهل زبان بتحقیق پیوسته ۱۲ بهار ۵۴ استخوان در ناف و گلو گرفتن بند شدن استخوان در ناف و گلو ۱۲ بهار عجم و محنت کشیدن ۱۲ منه ۵۵ استسقا گرفتن مبتلا شدن بمرض مذکور ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
استظهار یاری خواستن ۱۲ منتخب اللغات				
آوردن	پس از دعای فراوان که کردمش گفتم	به	که ای بذات تو آورده آدم استظهار	آذری سمرقندی
استعانت یاری خواستن ۱۲ بهار				
بردن	هر آنکه استعانت بدو دلیش برد	به	اگر بر فریدون زد از پیش برد	سعدی شیرازی
جستن	زدلهای ضعیفان استعانت جو چو دریابی	از	که شیر برق چنگال از نیستان میشود پیدا	صائب اصفهانی
نمودن	یادگار سلطان شاملو را		فرستاده استعانت نمود	ابوالفضل اکبرآبادی
استعفا عفو خواستن ۱۲				
نمودن	اگر نامرادی که از عمل شنیع اعلام تائب	از	شده باشد از تکلیف برخود کشیدن استعفا نماید	محسن تهمتی
استعمال طلب کاری کردن ۱۲ منتخب اللغات				
کردن	ب را بطریق جمل استعمال باید کرد	به		خسرو دهلوی
استغفار آمرزش خواستن ۱۲ بهار عجم				
برخاستن	زدین ناقصم از سبحه استغفار برخیزد	از- از	ز ننگ کفر من مومرتن زنار برخیزد	صائب اصفهانی
توانستن	زخجلت سر بپیش افگنده ام نه عجز و نه عذری		گناه من اگر عذر ست استغفار نتوانم	حزین اصفهانی
چیدن	لب برچیده ساقی تا دگر توبه ام خندد	در	چه در کام و زبان بیهوده استغفار می چینم	ظهوری ترشیزی
خواستن	زباد صولت او خاک خواهد استغفار	از	ز تف هیبت او آب گیرد استسقا	انوری ابیوردی
داشتن	دیدی آن میخواره عارف که روز باز خواست	از	هر کسی از جرم داد از توبه استغفار داشت	بنانی هروی

مصدر		صله		شاعر
شنیدن	مشو استغفار من کز اهل ایمان نیستم		خرقه از مصحف اگر سازم مسلمان نیستم	حزین اصفهانی
کردن	عاصیان از گناه توبه کنند	از	عارفان از عبادت استغفار	سعدی شیرازی

استغنا بی نیاز شدن ۱۲ بهار عجم

بالیدن	خاک شد گردون زبس بالید استغنای ما		زاسمان بگذشت دستی کز جهان برداشتیم	شوکت بخاری
بودن	بسکه مغرور بود و بی پروا	از	از دو عالمش بود استغنا	شفائی اصفهانی
داشتن	سرگران روز ازانم که زبزم تو جدا		باده حسن تو شب مستی و استغنا داشت	صفی شیرازی
دیدن	چه استغناست کز چشم میست تو می بینم	از	بخونم تشنه گردان تیغ مژگان ستمگر را	حزین اصفهانی
زدن	کشیدم دوش افضل ساغری از دست بدمستی	بر- از	که استغنا ازان بر حوض کوثر میتوانم زد	افضل اصفهانی
کردن	اندک استغنای او عشاق را دل خون کند	به	گر لقمه رحسن استغنا کند کس چون کند	شاری تبریزی

استفاده فائده گرفتن ۱۲ منتخب اللغات

کردن	در مدرس او جمعی کثیر از افاضل	در- از †	استفاده میکردند	حزین اصفهانی
نمودن	بعض مراتب علمیه را از ایشان	از	استفاده نموده	حزین اصفهانی

استفاضه فیض گرفتن و فیض خواستن ۱۲ منتخب اللغات

نمودن	استفاضه انوار آثار آن منتخب		مجموعه لیل و نهار مے نماید	نصیر همدانی

استفسار پرسیدن ۱۲ منتخب اللغات

† کند زرای زرین تو هر کسب ضیا - چنانکه ماه زخورشید استفادهٔ نور ۱۲ منه

مصدر		صله		شاعر
فرمودن	از کیفیت خان بهادر فیروز جنگ	از	استفسار فرمودند	عالی شیرازی
کردن	ازین مقوله چه استفسار میکنی	از	که از ما سخن فیه نیست	عالی شیرازی
نمودن	بلکه جلال را به عظمت و جلال ایزد		بے همال قسم داده استفسار نمایند	عالی شیرازی

استقامت راست شدن ۱۲ منتخب اللغات

طلبیدن	استقامت از خدامی طلبم	از		علوی مؤلف فرح آباد
فرمودن	ای ماه دو هفته یکره این سوی گرای		عکس همه بین و استقامت فرمائے	خسرو دہلوی
گرفتن	سخن چون گرفت استقامت بمن	به	اقامت کند تا قیامت بمن	نظامی گنجوی
ورزیدن	در و امن کوهے مانند سنگی با کمال	در	پائداری استقامت ورزیده	عالی شیرازی

استقبال به پیشواز رفتن ۱۲ بهار عجم

کردن	میروم از شهر اما بسکه رویم در قفاست		می توان هنگام رفتن کرد استقبال من	سعید قمی

استقرار آرام گرفتن و ثابت شدن ۱۲ منتخب اللغات

پذیرفتن	در بوا طن قدسیه فرمانروایان والا شکوه	در	عبار اکفا و همسران انطباع و استقرار نمی پذیرد	ابوالفضل مؤلف آئین اکبری
ورزیدن	غازیان منصور جای مذکور را بدست		آورده استقرار ورزیدند	عالی شیرازی
یافتن	شجرهٔ اصالتش از ورطه قلعه و استیصال	به	بقاعده اثمار اجبار استقرار یافته	خسرو دہلوی

استماع گوش فرا داشتن ۱۲ بهار عجم

افتادن	استماع افتادن			

مصدر		صله		شاعر
کردن	زاهد نوای عشق تو چون استماع کرد		برخاست همچو شعله طرح سماع کرد	علی خراسانی
نمودن	از بعضی غازیان که دران جنگ گاه	از	حاضر بودند استماع نموده	منشی اصفهانی

استمداد مدد خواستن ۱۲ بهار عجم

کردن	این غزل را پیش ازین هرچند انشا کرده بود	از	صائب از روح غنانی دیگر استمداد کرد	صائب اصفهانی
نمودن	هرچند عرائض فرستاده استمداد نمود		توجه نفرمودیم	ابوالفضل اکبرآبادی

استناد پشت بچیزے دادن و پناه بکسے بردن ۱۲ منتخب اللغات

کردن	بعد ازان شکسته چند را که استناد بدان حکومت	به	کرده اند بصلابت عدل مظاهرت فرموده	خسرو دهلوی

استنباط بیرون آوردن چیزے را از چیزے ۱۲ منتخب

کردن	بر صفحهٔ ضمیر دقیقه پذیر که از اصطراب جسمیت	از	استنباط سرگذشت هر کس تواند کرد	نصیر همدانی
نمودن	بوساطت ملاحظه امر کن بآبای اعداد تا سه	به	که ارشد اولاد ندا استنباط تواند نمود	نصیر همدانی

استوار محکم ۱۲ بهار عجم

آمدن	هر آن فریب که از عشوه بست در بارم	از	مرا زساده دلے استوار می آید	کمال اصفهانی
افتادن	سرای کهربایت را زگردون صفقه در باد		که بنیاد طرب آباد ملکت استوار افتاد	بدر چاچی
بودن	حصاری دران ملک بود استوار	در	که ز دطعنه برطاق نیلی حصار	قاسمی گنابادی
داشتن	خسرو گرت غیال بپرستش امان دهد		زنهار استوار نداری که یار اوست	خسرو دهلوی
دیدن	گمان داشت این نکته را شهریار	به	زنان را بمردے ندید استوار	نظامی گنجوی

+ اسکندر منشی صاحب تاریخ عالم آرا ۱۲

مصدر		صله		شاعر
ساختن	محرمانِ کعبهٔ مقصود کمنده‌ها چون حبل المتین		رشتهٔ اعتقاد استوار ساخته	عالی شیرازی
شدن	شد بفراغت ز غم روزگار	به	قاعده صحبت شان استوار	ملا جامی
کردن	بهر کشتی آسمان سفله با افتادگان	با ـ به ـ در	کرد پا را درمیان داری چو پرگار استوار	اثر شیرازی
گرفتن	ز شهید کردهاے نگهش کراست طاقت	به ـ به	که بحشر دامن او بکف استوار گیرد	فیضی اکبرابادی
گشتن	پای ملک استوار گشت کنون		که رکاب تو استوار گرفت	ظهیر سمرقندی
ماندن	نیست عشق لایزالی را در آمدل هیچ کار	در	کو هنوز اندر صفات خویش ماند استوار	سنائی غزنوی

استواری محکمی ۱۲ بهار عجم

دادن	بزنهار خویش استواریش داد	به	ز جاه و کشان رستگاریش داد	نظامی گنجوی
داشتن	بوقت گل خدا را توبه بشکن		که عهد گل ندارد استواری	نظامی گنجوی
گرفتن	که اندیشه جاه و نگاری گرفت		بناے سخن استواری گرفت	حزین اصفهانی
نمودن	سرانجام کا قبال یاری نمود	بر	بر آن عهد شاه استواری نمود	نظامی گنجوی

استیلا غالب شدن و دست یافتن ۱۲ منتخب اللغات

دادن	چهره را زردی زبون خویش سازد روز حشر	بر	مهر آلت را اگر بر داغ استیلا دهند	ظهوری ترشیزی
داشتن	افغان مذکور بران قلعه استیلا داشت	بر		حزین اصفهانی
یافتن	بران قلعه استیلا یافته خزائن موفور	بر	بدست آورده	حزین اصفهانی

تا فرش خاک بر سر آب استوار کرد ۱۲ سعدی ✝ پاے مرا بقید وفا استوار کن ۱۲ جامی

مصدر		صله		شاعر
اسراف از حد در گذشتن و در خرج ۱۲ از منتخب اللغات				
رفتن	گرنه اسراف تو میرفت ظهوری در جدّ	در	صرف امسال شاهی طاقت پارینه ما	ظهوری ترشیزی
کردن	در عبادت قانع ست اینجا کفایت میکند	در	گر در آب غسل اسرافی کند زهد ریا	حکیم همدانی
اسلام مسلمان شدن ۱۲ بهار عجم				
آوردن	چو آن کافر که اسلام آورد از بی نوائیها	از	ره دین میرود زاهد که دنیا نیست در دستش	حزین اصفهانی
اسناد نسبت کردن حدیث بکسی و پناه بکسی بردن و پشت دادن بچیزی ۱۲ بهار عجم				
آوردن	آنی که ز گفتار تو آرد گهر اسناد	از	آنی که ز گفتار تو سازد دهن امثال	ابو الفرج رونی
دادن	مدار با کرمش بیم از گنه مخلص	به	رود گر بخویشتن اسناد این گناه مدد	مخلص کاشی
کردن	کرده ام در نظر خویش ز استقبالش		پستی فطرت و همت بفقیری اسناد	واله هروی
اسیر بندی ۱۲ بهار عجم				
افتادن	دل که در چاه زنخدانت اسیر افتاده است	در	تاری از زلف تو گر دستم دهی بالا کشم	ثنائی اصفهانی
بودن	بوده ام در گنج تنهائی بدرد دل اسیر	در - به	تا نه بندی که بیدردانه صحبت کرده ام	لسانی شیرازی
داشتن	تا دگر زلف پریشانش کرا دارد اسیر	را	دور از ان صیادی مبنم پریشان خوابها	شاپور طهرانی
دیدن	حزین حلقه در گوشم غلامی از غلامانت	در	بعزت همسوی خود خوان چون اسیرم در رهوا بینی	حزین اصفهانی
ساختن	بغم سازد مرا غرقش بالا سیر	به	نباشد گر بخشش دستگیر	ظهوری ترشیزی

مصدر		صله		شاعر
شدن	اگر فرشته بکویش گذر کند شاید	از - در	اسیر قامت آن سرو سایه رست شود	شانی تسترے
کردن	سبز خطی بخط سبز مرا کرد اسیر	به	دام همرنگ زمین بود گرفتار شدم	غنی کشمیرے
گردیدن	اسیر عارض خورشید پروری گردم		که تو به داد ز عشق سهیل شعری را	نصیر همدانے
گرفتن	نکو نام را کس نگیرد اسیر	را	بترس از خدا ے و مترس از امیر	سعدی شیرازے
گشتن	دل اسیر خردسالی گشت این چرخ کبود		پیر میسازد مرا چون او جوانی مے شود	فغانی شیرازے
ماندن	مانده پیاپے به کشاکش اسیر	به	وآمده از کشمکش اندر نفیر	خسرو دہلوے

فصل شین معجمه

اشارت رمز و فرمان، و این مخصوص ست به سر و لب و چشم و ابرو و مژه و غمزه و انگشت، و میرزا صائب بمیان نیز بسته اند و این غریب ست ۱۲ بهار عجم

آمدن	اشارت چنان آمد از شهریار	از	که پیغام خاقان چه داری بیار	نظامی گنجوے
بودن	بسحر خامه به بندم زبان طعن مخالف		اگر اشارت ابروی عشوه ساز تو باشد	فغانی شیرازے
پرسیدن	سخن از خاطرم یک عقد نکشود		اشارات خموشان مے پرستم	حزین اصفهانے
دادن	در همه ملک اشارتش داده	در	دستگاه وزارتش داده	خسرو دہلوے
دانستن	آنکس ست اهل اشارت که اشارت داند		نکته ها هست بسی محرم اسرار کجاست	حافظ شیرازے
دیدن	هر که زابروش یک اشارت دید	از	پیش چوگان او چو گوے دوید	خسرو دہلوے

† لبسکه از دل شده ام در غم لیلیٰ اسیر ۱۲ حزین اصفهانے ‡ به بیغوله مختم کن اسیر ۱۲ ظهوری ترشیزی

مصدر		صله		شاعر
رسیدن	این ده ویران چو اشارت رسید		از تو دو آدم به عمارت رسید	نظامی گنجوی
رفتن	بمذاق اقلام و مزال اقدام اصحاب	به	این سیاق اشارت رفت	نصیری همدانی
شدن	می جستم از زمین جز صدق لب بلب	از - به	از غیب اشاره ام بدم صبحگاه شد	صائب اصفهانی
فرمودن	فرما اشارتی که دو چشم امیدوار	به †	بپیوسته در کرشمه ابرو نهاده ایم	حافظ شیرازی
فهمیدن	بدشمن یاری دقتیل خویش از یار می فهمم		اشارتها که هست از طرف ابرو کار می فهمم	محتشم کاشی
کردن	مشکل حکایتی ست که هر ذره عین اوست	به	اما نمی توان[۵۱] که اشارت باو کنند	فغانی شیرازی
کردن	مژه سیاهت ار کرد بر خون ما اشارت	بر - به †	تو از زین چه سود داری که نمی کنی مدارا	حافظ شیرازی
نمودن	بسر اشاره نمودم بیار خود که بیا	به - به *	اشاره ایست که روی تو سجده گاه من ست	وحید قزوینی

اشتباه مانند شدن چیزی بچیزی و پوشیده شدن ۱۲ منتخب

افتادن	ز بس رخنه کز نیزه در تن بود	در	نفس را فتد در گلو اشتباه	کمال اصفهانی
داشتن	در هستی دهان تو داریم اشتباه	در	چیزی بگو که قطع شود اشتباه ما	یقینی هروی
ورزیدن	بسکه دست رحمت آرایش هر چه بیشتر کرد	به	عشق می ورزد بحسن یار ما اینجا اشتباه	عرفی شیرازی

اشتعال افروخته شدن آتش ۱۲ منتخب اللغات

پذیرفتن	دیگر بارهٔ نائره حقد و حسد کهن کانون		درون میرزا جهانشاه بود اشتعال پذیرفته	نشئی اصفهانی

† والد مرحوم مرا اشاره بمطالعه کتب اخلاق میفرمود ۱۲ حزین اصفهانی † نمی ارزد بدان خونم که تو ساعد بیارائی - تو تنها بین و اشارت کن بچشمی یا ابرویی ۱۲ سلمان ساوجی * والد مرحوم اشاره بتعلیم نمود ۱۲ حزین [۵۱] نمی توان بمعنی نمی توانند ۱۲ منه

مصدر		صله		شاعر
داشتن	تا هنگام عصر هنگامهٔ قتال همین روش	به	گرم بود و آتش جدال بدینگونه اشتعال داشت	نصیر همدانی
کردن	در موکب همایون صف قتال آراسته	از	از جانبین آتش حرب اشتعال کرده	منشی اصفهانی
نمودن	بدین سبب هر که پیش او صفت حائم کردی		آتش غضبش اشتعال نموده بایادی مشغول گشتی	کاشفی هروی

اشتغال به کاری درشدن ۱۲ منتخب اللغات

داشتن	تا در زمان سلطان سلیمان الصفوی برحسب	به	استقلال بوزارت اعظم رسید باین شغل خطیر اشتغال داشت	حزین اصفهانی
نمودن	همان روز به تهیهٔ اسباب جدال	به	اشتغال نمود	نصیر همدانی
درزدن	از افراط آتشبازی و چراغ و مشتعل در تماشای	به	اشتعال نواهب بلاعب اشتعال درزدند	عالی شیرازی

اشتلم بضم اول و سوم و چهارم غلبه تعدی و زور ۱۲ بهار عجم

آوردن	نیارد گر بموج غم اشتلم		فتد رخت عقل از بگرداب خم	ظهوری ترشیزی
داشتن	حاکم و سپاه در ما یحتاج یومیه	در	عنف و اشتلم داشتند	حزین اصفهانی
کردن	سخن چیست سرچشمهٔ این بهفت خم	از	کزدهٔ هوشیاران کنند اشتلم	ظهوری ترشیزی
کردن	اندیشه متاع صبر گم کرد	بر- با	غم بر دل دو دیده اشتلم کرد	خسرو دهلوی
کردن	الهی از خودم بستان دگم کن	بر	بنور پاک بر من اشتلم کن	ناظم هروی
کشیدن	ازان باده در ساغرم کن ز خم	از	که قلزم ز رشکش کشد اشتلم	ظهوری ترشیزی

اشتها آرزوی طعام ۱۲ بهار عجم

† که آهو کند اشتلم با غضنفر ۱۲ رجائی اصفهانی ‡ جمع درد و حروف صله به یک معنی ۱۲ منه عفی عنه

مصدر		صله		شاعر
آوردن	حریص کرد مرا تیغ او بخوردن زخم		برنده بود بلی آب اشتها آورد	طالب آملی
خواستن	کس بے حاجت نمیتوان بودن		درویش غذا شه اشتها میخواهد	سحابی استرآبادے
داشتن	زبانم سیر بود از گفتگو لیک	در	لبم در بوسه خوردن اشتها داشت	طالب آملی
سوختن	اشتها چون سوخت دارد لذتے مرغ کباب		خون مارا مرغ بریان گر نباشد گو مباش	صائب اصفهانے

اشتهار شهرت یافتن و شهرت دادن ۱۲ منتخب اللغات

داشتن	و نضر پسرش بقرلیش اشتهار داشت	به		منشی اصفهانے
یافتن	بدین جهت آن طبقه علی السنه بقر لباس اشتهار یافتند	به		منشی اصفهانے

اشک قطرهٔ آب عموماً و قطرهٔ آب چشم خصوصاً ۱۲ بهار عجم

آمدن	آبے اے زخم تشنه بردار		اشکے دریا نوالم آمد	حزین اصفهانے
آلودن	نظیری را بمجلس بردم امروز غلط کردم		مرا رسوائے عالم کرد چشم اشک آلودش	نظیری نیشاپورے
افتادن	آنستی دارم که گر بر خاک افتد اشک من	بر	همچو خون گرم خاک مرده می آرد بجوش	شفائی اصفهانے
باریدن ۵۱	نا امیدی برد بهر اشکے که میباریم ما		رزق قارون میشود تحقیقه می کاریم ما	صائب اصفهانے
رستن	شب چو برخاست بے رفتن دامان اشکست	از	اشکم از دیده چنان جست که مژگان اشکست	ابو القاسم گازرونے
چکیدن ۵۱	اشک اختر همه از دیده گردون بچکید	از	مصلحت نیست که دودی بکند محرم ما	کلیم همدانے
چکیدن	چکید اشک کباب ۵۲ و نعمه نسرکرد		لب خشکی بخون دیده تر کرد	زلالی خوانساری

۵۱ اشک باریدن و چکیدن - ۱۲ مصدوف ۵۲ اشک کباب رطوبتی که از کباب بر سر آتش بریزد ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
چیدن[۵۱]	میکند با آستین جوهر زروی تیغ پاک	به - از	آنکه می چیند بداس انگ از مژگان من	صائب اصفهانی
خاستن	ندانم گرچه خیزد این همه اشک	از	که چندین اشک در دریا نگنجد	مجیر بیلقانی
خوردن[۵۲]	چون صدف تا چند پیش ابر بستا فرا نشستن		اشک حسرت[۵۳] را فرو خوردن گهر پیدا نشستن	صائب اصفهانی
دمیدن	تا چشم تو آراسته سرمه ناز است	از	از دیده عشاق دمد اشک[۵۴] پیازی	علی خراسانی
دواندن	کو خضر که از معجزت اشکے بدواند	از	از تشنه لبان چشمه حیوان گله دارد	ظهوری ترشیزی
دویدن	میدود اشک یتیمی بسکه بر رخسارهام	بر	سینه چون کشتی بدریا میزند گهوارهام	صائب اصفهانی
دیدن	عشق آشنا شد شمع من طبع هوا خواهش نگر		دارد سری با سوختن اشکش ببین آتش نگر	حزین اصفهانی
رستن	ز چشم شمع اشک[۵۵] گرم رو مه	از	که آتش از پر پروانه شوید	زلالی خوانساری
رسیدن	چنان اشکم بخشک در رسیده	به	که چو بم مے نسوزد آذر امروز	نظیری نیشاپوری
رفتن	اشکے که مرا از چشم نم دیده برفت	از	لخت دل من بود که غلطیده برفت	فطرت قمی
ریختن[۵۷]	دل از خیال لبت ریخت اشک گلگون[۵۶] را	از	خطا بود که نمک بند میکند خون را	نظام شیرازی
ریختن	کسی گوید من حرف عبثی شنیدم یاران		گویند ما هم بشنویم و اشکے بریزیم	از بهار عجم

مصطلح

[۵۱] اشک چیدن اشک پاک کردن ۱۲ بهار عجم [۵۲] اشک فرو خوردن ضبط کردن گریه ۱۲ بهار عجم [۵۳] اشک حسرت و اشک گرم معروف ۱۲ بهار عجم [۵۴] اشک پیازی اشک سرخ بهار عجم [۵۵] اشک یتیمی اشک بیکسی ۱۲ بهار عجم [۵۶] اشک گلگون اشک سرخ ۱۲ بهار عجم

[۵۷] اشک ریختن معروف یعنی محفوظ شدن نسز آنیه ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
شدن	دل در پریدن ست چو شبنم ز رد تو	از - به	خون اشک میشود به رگ گل ز بوی تو	حزین اصفهانی
شکستن[۵۱]	رفتی و شکست از دور ے تو	از - در	در دیده ام اشک در سینه ام آه	باقر کاشی
شناختن	اشک را در چشم از بخت جگر توان شناخت	از	طفل خود سر بود رنگ همنشینان برگرفت	کلیم همدانی
فشاندن[۵۲]	اشکی که راز عشق بگوید فشاندنی ست		طفلیکه خوش محاوره افتد نماندنی ست	اشرف مازندرانی
فشاندن	شمع روشن شد چو اشک از دیده بینا فشاند		خوشه برداشت هر کس دانه اینجا فشاند	صائب اصفهانی
کشادن	ز اشک دمادم که نرگس کشاد		برون رفتش از دیده تر سواد	قاسمی گونابادی
کشیدن	اشک عقیق از بن مژگان همیکشیم	از	تا پنجه به پنجه مرجان در افگنم	ظهوری ترشیزی
گردیدن	چنان محوم که اشک تلخ[۵۳] در چشمم نمی گردد	در	قیامت گر بمکدان بشکند در چشم حیرانم	صائب اصفهانی
گرفتن	بامان اشک گرم از دیده حسرت فرو گیرم	به - از	برای غم بسان غمگساران آستین نالم	شفائی اصفهانی
گنجیدن	ندانم کز چه خیزد این همه اشک		که چندین اشک در دریا نگنجد	مجیر بیلقانی

فصل صاد مهمله

اصرار تنها کردن کاری مستعد شدن و بازداشتن ۱۲ غیاث اللغات و منتخب اللغات

کردن	کند در ره نوشتن ها چو اصرار	در	سمش آب سیاه آرد قلم دار	اشرف مازندرانی
نمودن	مجال صبر کجا ماندم چو در حق من	در - بر	زمانه بر سر باطل نماید این اصرار	ظهیر فاریابی

مصطلح

[۵۱] اشک ترد یده نگستن بند شدن اشک ۱۲ دیده ۱۲ بهار [۵۲] اشک فشاندن معروف ۱۲ بهار [۵۳] اشک تلخ اشکے کہ از گریۂ غم بریزد ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
اصغا گوش نهادن ۱۲ مدارالافاضل				
کردن	قصهٔ غصهٔ بی آبی من اصغا کن		تا مگر دست دهد از کرمت روی بهی	نصیر همدانی
اصلاح نیکو کردن و ستردن موی ۱۲ بهار عجم				
پذیرفتن	از سخن حال خرابم نشد اصلاح پذیر	از	همچو ویرانه که از گنج خود آباد نشد	کلیم همدانی
دیدن	ورق هستیم از هم بدرانید که من		دیده ام آنقدر اصلاح که باطل شده ام	شاپور طهرانی
کردن	مکن رقم زدهٔ کلک صنع را اصلاح	را	که خط ساخته بی بهره باشد از تحسین	اثر شیرازی
کردن	بدفع سرکشی آتش آب می باید	از - را - به	کجاست باده که اصلاح این مزاج کنم	سلیم طهرانی
کوشیدن	چون بازنیابد زبت دبتکدهٔ خسرو		اصلاح مزاج سگ یوانه چه کوشم	خسرو دهلوی
یافتن	گر چنین اصلاح خواهد یافت خط عارضش		نالهٔ مقراض در گوشش نواخواهد شد ان	موجی اصفهانی

فصل ضاد معجمه

اضطراب پریشان شدن حال و جنبیدن و لرزیدن و طپیدن ۱۲ بهار عجم

افتادن	بود تسکین دلها لحظه لحظه برق دیدارت	از - در - به	ز هر برق تجلی در دل من اضطراب افتد	آصفی شیرازی
افگندن	خط برآوردی و افگندی بجانم اضطراب	به	ملک معمور از برات بی محل گردد خراب	ناصر بخاری
انداختن	کو مغنی که اضطراب دلم	در	همه در نبض مرمر اندازد	عرفی شیرازی

† از نصیحت چند اصلاح دل سخت کنم ۱۲ سلیم طهرانی ‡ مشکل ست اصلاح کردن خاطر رنجیده را ۱۲ سلیم طهرانی * اصلاح دماغی بمی نمی کنیم ۱۲ طالب آملی ‡ نمی فتد بدان زمحشر اضطراب مرا ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
باریدن	چنان کزان لب خامش عتاب می بارد	از	زآرمیدن ما اضطراب می مارد	صائب اصفهانی
بودن	ز صبر بود بحر را اضطراب	از	گره بر رگ جان ز موج و حباب	قاسمی گوناباد
دادن	شکیبم اضطرابی داد دریای شهادت را		که چون موج از سر شوریدنم افتراک می لرزد	اسیر شهرستانی
داشتن	دم مردن نه چندان اضطرابی بهر جان دارم	در - از	تو بر بالین نه این اضطرابی بهر آن دارم	شهیدی قمی
دریافتن	دریافت چو مار اضطرابش		بگشاد زبان پی جوابش	فیضی اکبرآبادی
ریختن	کنون کز مو بمویم اضطراب تازه می ریزد	از	نسیمی گر وزد اوراقم از شیرازه می ریزد	طالب آملی
شدن	معلوم شد ز جوش سرشک سبکعنان		صبر یکه داشتیم تمام اضطراب شد	حاجی گیلانی
کردن	درین محیط که طوفان نوح ابجد اوست	به - در	بهر نسیم چو موج اضطراب نتوان کرد	صائب اصفهانی
کشیدن	غالب شریک حاصل عمر آفت ست ازان	از	بیهوده اضطراب تلف می کشیم ما	تنها شهرستانی
نمودن	در تمنای آن طلعت اضطراب بدرجه	در	مینماید که دقیقه ازان در کلک تیز نگنجد	خسرو دهلوی

فصل طا مهمله

اطفا کشتن آتش و چراغ و فرو شدن آن ۱۲ بهار عجم

کردن	مرگ اطفای حرارت نکند عاشق را	را	سنگ آتش بهمان آتش خود در ریاست	واله هروی

اطلاع دیده ور شدن ۱۲ بهار عجم

بودن	واعظانا دان چه گوید از جمال روی دوست	به	چون بستر این سخن هرگز نبودش اطلاع	اسیری لاهیجی

† صرصر چه دخل بی ما اضطراب داشت ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
دادن	ممنون کرد که مرا بر صحت طبع گرامی	بر	اطلاع داد	علوی مؤفرخ ابادی
داشتن	ز حال بلبل مسکین ندارید اطلاع اما	از	بپای گلبنی دیدیم مشت استخوانی را	مخلص لاهوری
یافتن	توان زیر تو آن یافت بی صفا ضمیر	بر-به-از	بچشم اهل هوس اطلاع بر اسرار	واله هروی

اطناب دراز کردن سخن و بسیار گفتن ۱۲ بهار عجم

آوردن	بدین عمر یکه تا نگشوده لب بایدت بستن	در	که جز طول امل در گفتگو اطناب می آرد	واله هروی
دادن	هر خطبه را ای خطیب بیجا وجب دیده		امروز در رویش نگر اطناب ده تحمید را	حسن دهلوی

فصل ظاهر مجمه

اظهار واقف گردانیدن و پیدا گردانیدن ۱۲ بهار عجم

توانستن	بوصل از خوی او نظارهٔ دیدار نتوانم		نگاهم گرد دل میگرد و اظهار نتوانم	حزین اصفهانی
ساختن	هنرهای که دارم نیست غیر از عیب در واقع		نسازم گر همه اظهار عیب خویش می پوشم	آرزو اکبرابادی
کردن	بآواز بلند اظهار دردی میکنم طالب	به-با-از	چو بردی بتان آداب هر گوشی نمیدانم	طالب آملی
گردیدن	مهر یکه دلم دارد در سینه نهان از تو	بر	بر خلق جهان گردد هر صبحدم اظهارش	بدر چاچی
نمودن	براست دور دغ خواهش دل	به	دشوق خاطر اظهار نمایم	نصیر همدانی

† باهر که حرف دوستی اظهار میکنم ۱۲ شعیب خوانساری ‡ به تلخ رو کمن اظهار نگذ دستی خویش ۱۲ صائب اصفهانی * کوه از صدا همین سخن اظهار میکند ۱۲ کلیم همدانی

مصدر		صله		شاعر

فصل عین مهمله

اعادت بازگردانیدن ۱۲ بهارعجم

کردن	بالتفات تو با من توان مشاهده کردن	به	که چون کند بعظام رمیم روح اعادت	سلمان ساوجی
شدن	نشنیدند ز عادت خود هیچ برنگشت		هرچند مدعاے ظهوری اعاده شد	ظهوری ترشیزی

اعانت یاری دادن ۱۲ منتخب اللغات

کردن	مکن اعانت ظالم بخیر و شر تاثیر	به	که رنج بهله ز بالاے دست صیاد ست	تاثیر اصفهانی

اعتبار چیزے را نیک نگاه داشتن و نیکو شمردن و عبرت گرفتن و لبعبرت نگاه کردن ۱۲ بهارعجم

افتادن	ازین مطلع که در شبیه کلکش در خط آوردم	بر	برابنای زمانم تا قیامت اعتبار افتاد	بدر چاچی
بخشیدن	بسنگی نبخشد آنسان اعتبارے	به	که بر تاجش نشاند تا جدارے	وحشی بافقی
بردن	صورت پرستی از خلق برد اعتبار معنی	از	هرچند کعبه سنگ ست تسکین برهمن کو	بیدل عظیم آبادی
برخاستن	اعتبار از میان چو برخیزد	از	بسینهٔ مور مهرهٔ مار ست	صائب اصفهانی
بودن	بناشد مرا گرچه آن اعتبار	را	که عفو ترا جرم آید بکار	ظهوری ترشیزی
داشتن	عارضت مستغنی از خال ست در اظهار حسن	بر †	پیش دانا حظ زیاد از مهر دارد اعتبار	اثر شیرازی
رفتن	ز رنگ گریهٔ من رفت اعتبار بهار	از	فگند لاله اشکم گره بکار بهار	مفید بلخی
شکستن	آن نکهت از کجاست نفسهاے تیره را		تا اعتبار نافهٔ تاتار بشکند	حزین اصفهانی

† از بالاے فلان یعنی از پیش فلان ۱۲ بهار † سخنگویان اعتباری نداشت ۱۲ نظامی گنجوی

مصدر		صله		شاعر
کردن	بیکدل بود محتاج آن خم زلف از پریشانی	به	من از دل باین طرار کردم اعتبار دل	اثر شیرازی
گرفتن	بگناه عشقبازی بکشم که هر که چون من	از	ز تو چشم مهر دارد ز من اعتبار گیرد	شفائی اصفهانی
گرفتن	ملک بر بادشاه قرار گرفت		روزگار آخر اعتبار گرفت	ظهیر سمرقندی
ماندن	ز بسکه داشتی ای گل همیشه خوار مرا	در	نماند پیش کسان هیچ اعتبار مرا	فغانی شیرازی
یافتن	حریم گلشن کویت نشد نشیمن ما		نیافتیم در ریغ اعتبار خار و خسی	اوجی نطنزی

اعتدال راست شدن ۱۲ منتخب اللغات

گرفتن	چون بر جمنیش گذشت سالی		نخلش بگرفت اعتدالی	فیضی اکبرآبادی

اعتراض عیب کردن کسی را و مانع شدن ۱۲ منتخب اللغات

رفتن	آسوده اند مرده دلان از سوال حشر	با	این اعتراض با دل بیمار میرود	صائب اصفهانی
کردن	مرا بر رندی و عشق آن فضول عیب کند	بر	که اعتراض بر اسرار علم غیب کند	حافظ شیرازی
نمودن	این ملتقط را با آن حالت قیاس نموده اگر		اعتراض نماید بانصاف نزدیک خواهد بود	ابوالفضل اکبرآبادی

اعتراف اقرار کردن بگناه و جز آن ۱۲ بهار عجم

آوردن	بعجز عیسی و خضر اعتراف آری اگر بینی	به	دمی در خاطرم آئی و غمهای نهان بینی	واله هروی
داشتن	ز آئینه جمال تو دیدم هر انچه بود	به	عارف بود هر انکه بدین دارد اعتراف	اسیری لاهیجی
کردن	دام حافظ بگو که باز دهد		کرده اعتراف و ما گوهیم	حافظ شیرازی
نمودن	اسپ چوبین قلم طی این بادیه نیارد نمود	به - از	همان بهتر که از ان بعجز اعتراف نمایم	نصیر همدانی

مصدر		صله		شاعر
اعتصام چنگ درزدن درچیزے ۱۲ بهار عجم				
آوردن	گرنا ورد بذیل تولایش اعتصام	به	درکارگاه صنع نیاید بکار دست	حزین اصفهانی
کردن	وردین چو اعتصام بحبل المتین کنند	در - به	آن به که مطلع سخن از رکن دین کنند	انوری ابیوردی
نمودن	التجا و اعتصام بعروه وثقاے	به	عاطفت مانموده	ابوالفضل اکبرابادی
اعتقاد دردل گرفتن وقرارادن ۱۲ بهار عجم				
افزودن	که هر روز افزاید این اعتقاد		که کس نیست درمهرت ازمن زیاد	ظهوری ترشیزی
بودن	زقتل ما چه محابا کنند خوبان را	به	چو اعتقاد بروز جزا نمی باشد	سنجر کاشی
داشتن	مریدم به پیر خرابات مخلص	به - را †	چو طفل اعتقادے به ملا ندارم	مخلص کاشی
دیدن	درعشق بت کجاست برهمن بصدق دل		زنار بسته است مگر اعتقاد بین	ظهوری ترشیزی
رسیدن	بعد دیوان خاقانی انوری وکمال اسمعیل شاعر یکه	به	روز بروز باد اعتقاد بهم رسد ابوالفتح رونی ست	ابوالفتح گیلانی
کردن	نه جیب عشق چنان چاک کرده ام که ببرلش	به	قباے مصحف اگر پوشم اعتقاد کند کس	شانی مشهدی
اعتماد تکیه کردن برچیزے ۱۲ بهار عجم				
بودن	نبود اعتمادش دران مرز بوم	در	که هست ایمن آباد رومی بردم	نظامی گنجوی
داشتن	داشت چون اعتماد بشعرا	به † - بر †	صله بیش از مدیح گفتن داد	فیضی اکبرابادی

† طائفه اخری اگر بنی را اعتقاد دارند متکلمین خوانند ۱۲ ابوالفضل اکبرابادی † ازبس وفا بوعده او اعتماد داشت ۱۲ حزین اصفهانی

* برجنون دارد اعتماد چه غم ۱۲ ظهوری ترشیزی

مصدر		صله		شاعر
دیدن	صد بار گشت گشته زبیداد خود خجل		یکره نگفته معذرتے اعتماد بین	ظهوری ترشیزی
کردن	بجان دوست که غم پرده بر شما ندرد	بر- به	گر اعتماد بر الطاف کارساز کنید	حافظ شیرازی
ماندن	هرچند موافق رضاے خاطر اشرف نبود اما		بی اختیار رو بداده دیگر اعتماد انجماعت نماند	منشی اصفهانی
نمودن	اعتمادے بنما و بگذر بهر خدا ے		تا نه بینی که درین خرقه چه نادرویشم	حافظ شیرازی

اعجاز خرق عادت که از انبیا ظاهر شود و عاجز ساختن ۱۲ منتخب اللغات

آموختن	بادای سخنم گوش نگهدار حزین	به	چشم جادو نگه آموخته اعجاز بمن	حزین اصفهانی
داشتن	دم شمشیر تو اعجاز مسیحا دارد		خضر گر کشته تیغ تو شود جا دارد	صادق شیرازی
دیدن	اعجاز عشق بین که چراغ دلم نمرد		هرچند تند باد غم تو بران نهاد	صدقی استرابادی
نمودن	مجردی چو مسیحا کجا که از سر وقت	به	هر نفس که برآرد نماید اعجازی	ابن یمین فریومدی

اعراض روی از چیزے گردانیدن ۱۱ منتخب اللغات

کردن	باد سرخ آورد روے خاک از گلگون او	از	بسکه کرد اعراض از رشک سپهر چنبر	سلیم تهرانی
نمودن	عقل در کوی تو اعراض نمود از فردوس	در- از	طبع بارو بتو بیزار شد از جور العین	انوری ابیوردی

اعزاز گرامی داشتن و قوی کردن ۱۲ منتخب اللغات

دادن	گر داغ غلامی تو بر جبهه نمی داشت		کس اینهمه اعزاز نمی داد درم را	سنجر کاشی
کردن	کرا کردند این اعزاز و اکرام	را	همین بس امتش را مژده کام	ناظم هراتی

† بجسن ساخته زنهار اعتماد مکن ۱۲ صائب اصفهانی ‡ نام مرضی ست ۱۲ بهار

مصدر		صله		شاعر
یافتن	هرکه زی او برد تصدق و نیاز		یابد او نیز همچو او اعزاز	شفائی اصفهانی

اعلام آگاه گردانیدن ۱۲ بهار عجم

بخشیدن	دانچه در هر باب بخاطر رسد اعلام بخشند			ابوالفضل اکبرآبادی
دادن	شیخ را اعلام دادند از درون	از	کامد آن دختر ز ترسائی برون	عطار نیشابوری
فرمودن	قاضی عالم علما را اعلام فرمود		تا در مجلس علم حاضر شوند	خسرو دهلوی
کردن	جای آنست که بر حال منش رحم آید	به	حالت من بخیالش اگر اعلام کنند	سلمان ساوجی

اعلان ظاهر و آشکارا کردن ۱۲ کنز و صراح

یافتن	هر ستایش که اعلان یافته به		سجل قاضی القضاة مستجل	نصیر همدانی

فصل غین معجمه

اغماض چشم پوشیدن و آسان گرفتن در معامله ۱۲ منتخب اللغات

نمودن	از زلات اقدام او اغماض نمایند	از		ابوالفضل اکبرآبادی

فصل فا

افتخار نازیدن بچیزی ۱۲ بهار عجم

داشتن	همیشه گوز ببالای پارم زنم از عقل	به - بر †	چو این خران بزر و سیم افتخار ندارم	فوقی یزدی
زیبیدن	ابنای روزگار عیال منند و من	به	می زیبدم بغیرت مردانه افتخار	حزین اصفهانی

† بر چرخ زمین افتخار دارد ۱۲ مسعود سلمان همدانی

مصدر		صله		شاعر
کردن	درعدل جز بدو نکند عالم افتخار	در	درجود جز بدو نزند ملک داستان	معزی نیشاپوری
گرفتن	ملکا خسروا خداوندا	از	این سه نام از تو افتخار گرفت	ظهیر سمرقندی

افترا دروغ گفتن برکسے ۱۲ منتخب اللغات

انگیختن	درحق آن بزرگ افترا ہاے چہار یار	در	چون مسئلہ چہار قولی می انگیزد	خسرو دہلوی

افزون و فزون معروف ۱۲

آمدن	جز حق حکمے کہ حکم را شاید نیست	از	حکمے کہ فزون ز حکم حق آید نیست	افضل کاشی
بودن	مدامت چہرہ گلگون از شراب لالہ گون بادا	از[ع]	ترا خوبی و ما را گرمی مہرت فزون بادا	فغانی شیرازی
بودن	افعی نرم نماد شمن جان ست جزین	از	حذر افزون بود از مردم ہموار مرا	حزین اصفہانی
ساختن	دیوانہ کہ افسون سازد جنونش افزون		دیوانہ کہ مجنون شاگرد او ست حاصل	امیدی رازی
شدن	جنون افزون شود دیوانہ را در ہر سر ماہی	در از[ع]	مرا سی روز دارد بیخبر یارب چہ ماہ ست این	اہلی شیرازی
کردن	چو شمع نیم سوزم خاک بر لب خشترا ے ہمدم		مسوزانم کہ افزون میکنی سوز و گدازم را	شاپور طہرانی
گردیدن	غمم افزون شود چون دیگران گریند بر حالم	از[ع]	بلے دریا فزون میگردد از باران سا حلہا	صبوحی سمرقندی
گشتن	کشیدند بر ہفت فرسنگ رنج	از	فزون گشتہ مردم ز مور و ملخ	اسدی طوسی
نمودن	میکشانز اساقی نو خط کند مدہوش تر	در	خواب را افزون نماید بوے ریحان در بہار	متین اصفہانی

افسانہ و فسانہ حکایات گذشتہ و مشہور و چیز بے اصل غیر واقعی ۱۲ بہار عجم

[ع] افزون بود ز حوصلہ سینہ راز تو ۱۲ حزین [ع] از مدح من فزون نشود کبریاے تو ۱۲ رفیع ہبری [ع] کہ گرمی از لباس گرم سوت افزون نمی گردد ۱۲ بہار

مصدر		صله		شاعر
افگندن	تا طره ات بخواب نه بیند دگر شکست		افسانهٔ درستی پیمان در افگنم	ظهوری ترشیزی
انگاشتن	داستانِ موعظت را افسانه انگاشته			ابو الفضل اکبرآبادی
بردن	بگرفت خواب دیدهٔ بخت و امید را	از	از بس ز وعده ها یتو افسانه برده ایم	نظیری نیشاپوری
بستن[۱]	برگ کاهی نیست کوهِ بی ستون پیشِ غمم		من کجا بودم که دهر افسانهٔ فرهاد بست	سنجر کاشی
پرداختن	از خواندنِ این فسانهٔ راز	از[۲]	کش خواند بمن فسانه پرداز	فیضی اکبرآبادی
پرسیدن	زند چون تکیه بر بالین زمن افسانه می پرسد	از	باین تقریب احوالِ دلِ دیوانه می پرسد	شفائی اصفهانی
پزیرفتن	مجنونِ تو افسانهٔ و افسون نه پزیرد		با بیخردی پند فلاطون نه پزیرد	طالبِ آملی
پنداشتن	چو با تو درد دل گویم مرا دیوانه پنداری		وگر پیشِ تو شرحِ دل کنم افسانه پنداری	حیرانی همدانی
برتافتن	خاموش حزین که بر نتابد	را	افسانهٔ عشق را زبانها	حزین اصفهانی
جستن	نکردی گوش بر گفتِ کسے اکنونکه شد عاشق	از	پے خواب از فغانی هر شبے افسانه میجوید	فغانی شیرازی
خواندن	زلیخا چون شنید آن مهربانی	بر[۳] به[۴]	فسون پردازی و افسانه خوانی	جامی
خواندن	برو فسانه مخوان و فسون مدم حافظ		کزین فسانه و افسون بسے مرا یاد ست	حافظ شیرازی

مصطلح

[۱] افسانه بستن ترتیب دادن ۱۲ بهار عجم

[۲] کنند از قصهٔ زلفت مگر افسانه پردازی ۱۲ حزین

[۳] ناصح افسانه مخوان بر منِ دیوانه دگر ۱۲ فهمی کاشی

[۴] اگر خوانم بگوشِ داغ دل افسانهٔ خود را ۱۲ حزین

مصدر		صله		شاعر
رسیدن	ازو بسته نقشے بهر خانهٔ	به	رسیده بهر کشور افسانهٔ	نظامی گنجوی
رفتن	افسانه نرفت در علاجش	در	افسون نگرفت در مزاجش	فیضی اکبرآبادی
ساختن	گر ساخت کوهکن را افسانهٔ عشق شیرین		پیدا کنیم ما هم افسانه ساز دیگر	آصفی شیرازی
ساختن	افسون پندگویان افسانه ساخت ما را		با آن پری بگوئید تا در برابر آید	فغانی شیرازی
سگالیدن	باز جستند از و حکایت حال	از	او شد از راز خود فسانه سگال	خسرو دهلوی
سنجیدن	افسانه سنج نیست لب خونچکان ما	از[۵]	صد جان گزنده حرف چکد از زبان ما	طالب آملی
شدن	گفتم از پر گوئی ناصح مگر آیم بخود		حرف او خود از برائے راحتم افسانه شد	اشرف مازندرانی
شدن	با مردمی و مردیت افسانه شد بدهر	با	آثار جود حاتم و اخبار زال و سام	سیف اسفرنگی
شنیدن	ز من باید شنید افسانهٔ عشق	از	که خوردم از ازل پیمانهٔ عشق	باقر کاشی
فروختن	همچون جرس افسانه فروش ست خروشم		بیتابی دل آه مرا از اثر انداخت	حزین اصفهانی
فهمیدن	نمی فهمد کسے افسانهٔ ما را درین محفل	در	من و شمعیم داغ از دولت آتش زبانیها	حزین اصفهانی
کردن[۱]	ما را به تشنیع افسانه کردند	به	پیران جاهل شیخان گمراه	حافظ شیرازی
کردن	حزین افسانه کرد آخر بهر محفل غم دل را	به		حزین اصفهانی

مصطلح

[۱] افسانه کردن افسانه گفتن ۱۲ بهار عجم

[۵] افسانهٔ لبسنج زیاران بیوفا ۱۲ حزین

مصدر		صله		شاعر
کردن	نامِ تو گفتن نیارم لیک مقصودم توئی		گر حدیثِ سرو و یا افسانهٔ گل میکنم	ملا جامی
کشادن	اے دل افسانهٔ دلبر بکشا		قفل گنجینهٔ گوهر بکشا	طالب آملی
گشتن	چنان ز عشقِ تو افسانهٔ جهان گشتم	از	که شد حکایتِ من نقلِ محفلِ همه کس	شفائی اصفهانی
گفتن	با آن لبِ جان بخش اسیری که تو دانی	با به از[ع۵]	افسانهٔ افسون مسیحا نتوان گفت	اسیری لاهیجی

افسر تاج ۱۲ بهار عجم

آراستن	سر از تاج دولت برآراسته	از	ز پر همای افسر آراسته	قاسمی گونابادی
افتادن	فتاد افسر از فرق هر سرفراز	از	نگونسار شد چون جرس طبل ساز	قاسمی گونابادی
افراختن	فرازندهٔ افسر خسروی		پناهِ ضعیفان به بختِ قوی	ظهوری ترشیزی
افگندن	خزان بسکه بر لاله بیداد کرد	از	فگند از سرش افسر و داد کرد	قاسمی گونابادی
انداختن	چون باین مژده آفتاب انداخت	به بر	افسرِ خویش بر هوا چو حباب	کلیم همدانی
بردن	سرافرازئ باید اندر سری	از	که از خاک پایت برد افسری	ظهوری ترشیزی
بودن	نکو گفت دانا که دختر مباد		جو باشد بجز خاکش افسر مباد	فردوسی طوسی
دادن	زمانه افسر رندی نداد جز به کسے	به	که سرفرازی عالم درین کله دانست	حافظ شیرازی
ربودن	آمدنم نه از پے این کار بود		کافسر و اقلیم توانم ربود	خسرو دهلوی

ع۵ بهر کس گفت از بیطاقتی افسانهٔ خود را ۱۲ شاپور طهرانی

مصدر		صله		شاعر
زدن	افسر عقل چو بر تارکِ فرزانه زدند	بر	گل داغے عوضش بر سرِ دیوانه زدند	عالی شیرازی
کردن	فدائے پائے او سر میتوان کرد	از	ز خاکِ پاش افسر میتوان کرد	صوفی مازندرانی
کشیدن	یک خلف از دُر نسبی سر کشد	بر	بر سرِ صد هیچکس افسر کشد	خسرو دهلوی
گذاشتن	مباد کم ز سرت سایهٔ کلاه نمد	بر	بپوش و بر سرِ شاهان گذار افسر را	سلیم طهرانی
گرفتن	شاه چین را داد حکم آسمانی گوشمال	بر	تا چرا بے حکمِ تو بر سر همی افسر گرفت	مغربی نیشاپوری
نشستن	مهرِ سپهر ملک بما ناد کز فلک	بر	بر فرقِ فرقدا فسرِ احسان تو نشست	خاقانی شروانی
نهادن	کسے را که دل دست بر سر نهد	بر[ع۵] از[ع۵] به	فلک را ز نعلین افسر نهد	ظهوری ترشیزی
یافتن	تواند شد که فرقم افسرِ نقشِ قدم یابد		اگر گامے فرود از اوج استغنا نهی پا را	حزین اصفهانی

افسردگی پژمردگی ۱۲ بهار عجم

بودن	پس از کشتن ز عشق افسردگی نبود شهید ازرا	از	که این آتش بآب خنجرِ جلاد ننشیند	رسمی یزدی
داشتن	دلم گر شعلهٔ دوزخ بود افسردگی دارد		گلِ بختم گر از جنت بود پژمردگی دارد	نطقی تبریزی
دیدن	کاے آفتاب راے چرا دل فسردهٔ	در	افسردگی ندید کسے در جهان صبح	حزین اصفهانی
کشیدن	همچو نرگس تازه دارد رنگ مخموری مرا		می کشم افسردگی هر گه خمار آخر شود	مفید بلخی

مصطلح

افسر زدن بر تارک و کشیدن بر سر و گذاشتن بر سر و گرفتن بر سر و نهادن بر سر بمعنیٔ ۱۲ بهار

ع۵ نهاده گرانی بسر افسرش ۱۲ قاسمی ع۵ زر و نق بود مایهٔ افسرش ✤ که سلطانِ دین می نهد بر سرش ۱۲ طغرائے مشهدی

مصدر		صله		شاعر
یافتن	از استیلاء هموم آن شوق و شغفے که	از	بعلم و تحریر و تقریر معارف بود افسردگی یافت	حزین اصفهانی

افسرده پژمرده ۱۲

بودن	افسرده بود بسکه بساط چمن حزین		ایام گل گذشت و بهاران ندید کس	حزین اصفهانی
شدن	جهان افسرده شد ای عشق خون آشام اشارت کن		که این دل مردگان را در رگ جان نشتر اندازم	〃

افسوس حسرت و دریغ، و کلمه ایست که در وقت حسرت و دریغ گویند ۱۲ بهار عجم

خاستن	آن ساز نما که چون زنی کوس	از	خیزد ز جهان هزار افسوس	فیضی اکبرآبادی
خوردن	نے همین دانا زاوضاع جهان افسوس خورد	از	هر که شد بر خوان هستی میهمان افسوس خورد	اثر شیرازی
داشتن	خوش افسوسی ز قتلم آن بت خونخوار میدارد	از	که انگشتے بخون آلوده دائم در دهان دارد	〃
ریختن	و گر کنم طلب نیم بوسه صد افسوس	از	ز حقهٔ دهنش چون شکر فرو ریزد	حافظ شیرازی
کردن	نرگسش عربده جوے و لبش افسوس کنان		نیم شب دوش ببالین من آمد بنشست	〃

افسون و فسون سحر و عزیمت و مکر و حیله ۱۲ بهار عجم

آموختن	نمیدانم بهار آموخت طفلان را چه افسونے		که در هر خانه می بینم زنجیرے و مجنونے	مظهر دهلوی
آوردن	آه ازان جادو که چون می آورد در لب فسون	در	نکته می گوید ازان با لبے که می سوزد مرا	فغانی شیرازی
بستن	از ره مهر و محبت در دل ما جا نه کرد	به از	این همه افسون بدلها از ره نیرنگ بست	علی خراسانی
پرداختن	زلیخا چون شنید آن مهربانی		فسون پردازی و افسانه خوانی	ملا جامی
پذیرفتن	مجنون تو افسانه و افسون نه پذیرد		با بیخردی پند فلاطون نه پذیرد	طالب آملی

مصدر		صله		شاعر
خواندن	که خاموشی فسون بر مطربان خواند	بر	نفس چون مار در سوراخ نے ماند	ناظم هراتی
خوردن[۵۱]	زن بروز دبانگ کاے ناموس کیش		من فسونِ تو نخواهم خورد بیش	مولوی روم
داشتن	آنکه در دین مسیحا شود از هیبت او		نبرد جان اگر افسونِ مسیحا[۵۲] دارد	ظهیر فاریابی
دانستن	اگر خود عشق هیچ افسون نداند		نه از سودای عشقت وا رهاند	نظامی گنجوی
دمیدن	لب روزگار از غایت صدق	بر از	افسون مهر بر رویش دمیده	نصیر همدانی
دمیدن	دم تیغ را ساحری شد پدید	از	فسونِ جدائی ز اعضا دمید	کلیم همدانی

مصطلح

افسون[۵۱] خوردن فریب خوردن ۱۲ ابهار افسون[۵۲] مسیحا بجاے معجز مسیحا مستعمل، وشاید که عبارت از بالا رفتن مسیحا باشد بر آسمان گویا این افسون ایشانست که از دست یهود خلاص یافتند بهر کیف نسبت افسون بحضرت عیسی غایت سوء ادب ست ۱۲ صهبائی دهلوی مؤلف گوید کاش ساقی بادهٔ پیماے سخن صهبائی جادو فن از صاف بادهٔ تاویلی که در ساغر حال حزین ریخته جرعهٔ در جام ظهیر هم می فشاند و خمار تلخی سوء ادب از مغز گفتارش می نشاند، دور گردانی بادهٔ زلال مرحمتش در بزمستان اعلاء الحق دیدنی ست وخمیازهٔ حسرت ظهیر بر سرور سیهٔ مستی حزین کشیدنی وهو هذا حزین گشتند ز حسن تو تسلی به تجلی * کوته نظران مهر گرفتند سهارا آرزو کوته نظران سوء ادب ست هر چند شطحیات شعرا بیش از انست که گفته شود لیکن این قسم از شیخ بعید ست صهبائی قولِ سوء ادب از حسد معترض خبر میدهد چه پیر تا جوان و از دانا تا نادان آگاه است که شعرا بے لحاظ سوء ادب و بے ملاحظه کفر و شرک هر چه می خواهند گپ می زنند اگر شیخ خلاف شعرا از عالم تحقیق حرف می زده باشد البته این معنی از و نیز بعید باشد وگرنه انچه رسم و قرارداد شعراست ازان چه گزیر خواجه شیراز علیه الرحمة که بزعم ثقات هم از اولیا و هم مقتداے شعراست می فرماید ؎ پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت * آفرین بر نظر پاک خطا پوشش باد * انتهی ۱۲ عبد الغنی عفی عنه

مصدر		صله		شاعر
دیدن	دلم چندین فسون از چشم خوبان خطا دیده	از	فریبم کے دہد نرگس کہ چشمم چشمہا دیدہ	شریف تبریزی
ساختن	نازر دکردۂ اندازِ فسون[1] سازِ تو بود	در	یوسف آن غمزہ کہ در کار زلیخا می کرد	علوی مؤ فرخ آبادی
شنیدن	مشنو فسونِ زہد کہ در تیرہ خاک ہند		ہر کس نیافت دولتِ دنیا فقیر شد	حزین اصفہانی
کردن	دل حافظ کہ ز افسون لبت ایمن بود	بر[2]	چشم جادوے تو اش بارد گر افسون کرد	حافظ شیرازی
گرفتن	افسانہ نہ رفت در علاجش	در	افسون نہ گرفت در مزاجش	فیضی اکبر آبادی
نمودن	بیک فسون کہ نمودی در آمدی بدلم		کنون ز دل بصد افسون نمیشوی چہ کنم	خسرو دہلوی

افشا بکسر ظاہر و آشکارا کردن ۱۲ بہار عجم

دادن	سرّ ازل و راز ابد بے مدد وحی	در	چون طنطنۂ عدل تو ہر جا دہد افشا	سنجر کاشی
شدن	قمارے در محبت باغمی می باختم پنہان		رخے آمد برون از پردہ و این راز شد افشا	تاثیر اصفہانی
کردن	من نیز ہر انچہ سرّ و اخفا		دل داشت بر تو کردم افشا	والہ ہروی

افشان انچہ بر کاغذ و جز آن از طلا و نقرہ محلول کنند و نیز کاغذ و انچہ بدان ماند کہ بران افشان کردہ باشند ۱۲ بہار عجم و چراغ ہدایت

داشتن	صفحۂ رنگین خوان خود سلیمان جلوہ داد	از	از سر شکِ عاجزان افشان چشم مور داشت	سلیم طہرانی
ساختن	چو حرف دانۂ خالش قلم مذکور میسازد		ورق را گر یہ ام افشان چشم مور میسازد	تاثیر اصفہانی
کردن	گل گل عرق کہ بر رخِ پر خال کردۂ	بر	افشان نقرہ بر ورقِ آل کردۂ	فکری اصفہانی

مصطلح:- افشان چشم مور و افشان سر مورے از انواع افشان کاغذست ۱۲ بہار

[1] چشمہ فسون سازِ تراصد کافرستان در بغل ۱۲ حشمت اصفہانی [2] بر و کند چو پری شاے عندلیب افسون ۱۲ رودکی سمرقندی

مصدر		صله		شاعر
گشتن	افشانِ داغ چون دمِ طاؤس گشته ام		داغم ازینکه غیر مکرر نمی شود	طغرائے مشهدی

افطار روزه کشادن ۱۲ بهار عجم

کردن	غم روزه بر من بسے بار کرد	به	چو ساغر به مے باید افطار کرد	طغرائے مشهدی
نمودن	در دو سه روز یکبار بلب نانے	به	اکتفا و افطار نمودے	حزین اصفهانی

افیون عصارهٔ خشخاش ۱۲ بهار عجم

دادن	درخور قسمت درین محفل رسد هر خشک و تر		ساقی آردی بما و شیخ را افیون دهد	آرزو اکبرآبادے
ریختن	تا هر که باشد یار تو بیخود شود در کار تو	در	اے زیر لب گفتار تو در بادهٔ افیون ریخته	خسرو دهلوی
زدن	این تنگنا نه موقع خوابست سر برآر		افیون زدست حارس و مست ست پاسبان	خسرو دهلوی
کردن	ساقی اندر قدحم باز مے گلگون کرد	در	درمے کهنهٔ دیرینهٔ ما افیون کرد	حافظ شیرازے

فصل قاف

اقامت ایستادن و برپا داشتن و در جائے بودن و تمکین گرفتن و طعام ضیافت و تکبیر جماعت گفتن ۱۲ بهار و چراغ

دادن	قامتِ خود کرد مؤذن دراز	به	داد اقامت بستونِ نماز	خسرو دهلوی
داشتن	و دران شهر اقامت داشت	در بر[ه]		حزین اصفهانی
طلبیدن	آنکه از عمر سبک سیر و فامی طلبد	از	لنگر از سیل و اقامت ز هوامی طلبد	صائب اصفهانی

مصطلح ۔ افیون در بادہ ریختن و درمے کردن پشت دادن شراب را تا مستی گذارہ آرد ۱۲ بهار

[ه] بر آستانه صلح کل اقامت دارد ۱۲ ابوالفضل

مصدر		صله		شاعر
فرستادن	شب از مهتاب بامش باج میداد	به	بهر منزل اقامت می فرستاد	اشرف مازندرانی
کردن	سخن چون گرفت استقامت بمن	بر[ع۵] به	اقامت کند تا قیامت بمن	نظامی گنجوی
کشیدن	مؤذنش آنجا که اقامت کشید		قامتِ موزون نتواند رسید	خسرو دهلوی
نمودن	بسجدهٔ شکر حضرت عزت جل وعلا	به	بخلوص عقیدت اقامت نمودیم	〃
نمودن	بالجمله از دو سال افزون دران	در بر[ع۵]	ولایت اقامت نمود	حزین اصفهانی

اقبال دولت وقوت طالع وروبچیزے آوردن وسعادتمند شدن ۱۲

ایستادن	درهاے طرب بروکشاده	به	اقبال بهر در ایستاده	فیضی اکبرآبادی
خواستن	مکش دامن زبختِ تیره گر اقبال میخواهی		که اقبالِ سیاهی می نشاند نقشِ خاتم را	حسن مشهدی
نمودن	فتح ونصرت بطریق استعجال اقبال نمود			ابوالفضل اکبرآبادی

اقتباس علم آموختن وفائده برداشتن ۱۲ بهارعجم

کردن	اے مرقدیکه عرش کند اقتباس ازو	از	چون چشم اعمی که بود در پے ضیا	علی خراسانی
نمودن	از باطن فیض مواطن جد بزرگوار خویش		وسائر روشندلان آن سرزمین اقتباس	
	نور بختیاری والتماسِ فتوحات غیبی	از	نمودند	نصیر همدانی

اقتدا پیروی کردن ۱۲ بهارعجم

ع۵ بر درِ میکده یک ماه اقامت کردم ۱۲ اشرف ۵ در پله وطن چه اقامت کند کسے ۱۲ صائب اصفهانی

بر۵ بلند دماغیکه اگر شوق جلوه به گلزارش برد بر لب حوضے اقامت ننماید تا خود را در آب افتاده نه بیند ۱۲ علوی

مصدر		صله		شاعر
داشتن	آموخت کبک مست بدشت از تو قهقهه	در	در باغ بلبلان تبود ارند اقتدا	حزین اصفهانی
کردن	جست قضا داوری از پئے کار جهان	به بر صه را	عقل بدو اقتدا کرد که این کار راست	سلمان ساوجی
نمودن	او نیز اقتدا بسنن سنیهٔ اجداد	به	عالی نژاد نموده	منشی اصفهانی

اقتران نزدیک شدن ۱۲ غیاث اللغات

دادن	لطفت میان معجز و سحر امتزاج داد	در	لعلت میان آتش و آب اقتران دهد	حزین اصفهانی
یافتن	هر دعائیکه از درگاه رب العزت مسئلت	به	می نمود بشرف اجابت اقتران می یافت	منشی اصفهانی

اقتصار کوتاهی کردن و بریک چیز ایستادن ۱۲ منتخب اللغات

کردن	اما بسا باشد که بدو بیت و کمتر ازان	به	اقتصار کند	حزین اصفهانی
نمودن	بتحریر اندک از بسیار و یکے از هزار	به	اقتصار می نماید	〃

اقتضا خواستن ۱۲

فرمودن	بلکه نیر اعظم بامداد بهروزی	به	چنان اقتضا فرمود	خسرو دهلوی
کردن	کرم جبلی اقتضائے آن کرد			منشی اصفهانی
نمودن	از مرکز دولت بهر طرف رائے		شریفش اقتضا نماید سفر گزیند	حزین اصفهانی
یافتن	از سوانح وقت و خواطف زمان		انچه در هر مقام اقتضا یافت بران افزود	نصیر همدانی

اقرار بگفت خود ثابت شدن، و ثابت کردن چیزے را ۱۲ بهار عجم

صه بر شاه محمد اقتدا کرد ۱۲ والہ هروی — صه تا در نماز خویش مرا اقتدا کند ۱۲ جامی

مصدر		صله		شاعر
آوردن	درخود به ازین کمال ندارم	به	که به بے هنرهاے خود اقرار آرم	نصیر همدانی
بودن	چون نیستی تو محض اقرار بود	با ع۱	هستیٔ تو سرمایهٔ انکار بود	افضل کاشی
دادن	تا بتو اقرار خدائی دهند	به	بر عدم خویش گواهی دهند	نظامی گنجوی
داشتن	اگر عشق کفرست از منکرانم		وگر کفر دینست اقرار دارم	طالب آملی
کردن	نیکی او بین و برو کار کن	بر به ع۲ را ع۳	بر بدی خویشتن اقرار کن	نظامی گنجوی
کشیدن	تا نگوید راز دل در پیش هر کس برملا	از	از زبان خویشتن اقرار می باید کشید	علی خراسانی
گرفتن	دل بدر دامروز نبود آشنا بگرفته اند	از	حسن پیش از عشق و عشق از پیش حسن اقرار او	واله هروی
نمودن	من چون بسگی نمودم اقرار	به	تو شیری خویش را نگهدار	خسرو دهلوی

فصل کاف تازی

اکتفا بسنده کردن و بس کردن ۱۲ بهار و کشف اللغات، و بس شدن ۱۲ منتخب اللغات

پذیرفتن	عزائم غزوات که در مستقبل ایام مصمم	با	خواهد شد بابشارت فتح و فیروزی اکتفا پذیرد	خسرو دهلوی
فرمودن	کرم جبلی اقتضاے آن کرد که از خون او	به	در گذرد لاجرم بهمان قدر اکتفا فرمود	منشی اصفهانی
کردن	حوض میباید ده و در ده بهنگام وضو	از به بر	میکنی از پنجوقت اما یک وقت اکتفا	کلیم همدانی
نمودن	تکلف نمی کند و بوظیفه وقت	به	اکتفا مینماید	نصیر همدانی

ع۱ باخدا گر بود اقرارش چرا انکار داشت ۱۲ ابنای هروی ع۲ بنادانی کند اقرار هر کس هست داناتر ۱۲ صائب

ع۳ اقرار کنیم عجز خود را ۱۲ خسرو

مصدر		صله		شاعر
اکتساب حاصل کردن چیزے بسعی خود ۱۲ منتخب اللغات				
کردن	سال و مه دامن بگستر دست کوه و ره نشین		تا کند از فیض جودش خورده زر اکتساب	کمال اصفهانی
نمودن	مراتب متداوله علمیه را اکتساب نموده	را		حزین اصفهانی
اکرام گرامی کردن، و بزرگ داشتن ۱۲ بهار عجم				
کردن	بندگان در خدمت او چون خداوندان شوند	با را[۱]	از بس اکرام خداوندی که با ایشان کند	مغربی نیشاپوری
نمودن	شیخ بهاؤالدین ذکریا همواره		مراقب حال عراقی بودے و اکرام نمودے	دولتشاه سمرقندی
اکراه کراهت و سماجت ۱۲ بهار عجم				
داشتن	زبوے پیرهن اکراه دارد	از	هواے شسته گاذرگاه دارد	ناظم هراتی
کردن	چنان زعدل تو باهم مخالفان صافند	از	که داغ سینه زمرهم نمی کند اکراه	قدسی مشهدی
اکسیر بالکسر کیمیا ۱۲ بهار عجم و سروری و کشف اللغات				
دادن	تقدیر پے کاهش اجزاے وجودش		اکسیر فنا داد گدازش گر غم را	عرفی شیرازی
ریختن	انتظار ساغر از ساقی مکش دیگر کلیم	به	فکر خود کن کس نمی ریزد بخاک اکسیر را	کلیم همدانی
زدن	تربیت سودے نمی بخشد چو استعداد نیست	بر را[۲]	بر مس تابیده میباید زدن اکسیر را	اثر شیرازی
ساختن	گر اکسیر سرور و سور سازند	از	ز خاک پاک بیجا پور سازند	ظهوری ترشیزی
شدن	چون برآئیم زشکر عمت اے عشق که ما	به از[۳]	خاک بودیم و باصلاح تو اکسیر شدیم	شانی مشهدی

[۱] کسے نکرد چو ما اهل درد را اکرام ۱۲ مفید بلخی

[۲] قلب ما را نزد اکسیر چو بگداخت دریغ ۱۲ نظیری

[۳] از گداز غم غبار خاطرم اکسیر شد ۱۲ متین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
کردن	جز قلبِ تیره هیچ نشد حاصل و هنوز		غافل درین خیال که اکسیر میکنند	حافظ شیرازی

فصل لام

الامان کلمه ایست که وقت نزول حوادث گویند و معنی آن امان خواستن و فریاد کردن بود ۱۲ بهار عجم .

برخاستن	زرفتار الامان از عالمِ ایجاد برخیزد	از	بجاے گرد از بنیاد هستی داد برخیزد	صائب اصفهانی
برداشتن	ملامت از دلِ بیباک من فغان برداشت	از	ز سخت جانی من سنگ الامان برداشت	〃
خاستن	جائیکه ریزد از خم تیغ تو برق کین	از	روزیکه خیزد از صف خصم تو الامان	حزین اصفهانی
زدن	تیرا ز تنم بر آورد انگشت زینهار	از	از خونِ گرم من لبِ تیغ الامان زند	صائب اصفهانی
کردن	الامان اینجا کنند از الامان	از	الامان اینجا کنند از الحذر	رضی ارتیمانی
گفتن	بکمندے درم که ممکن نیست		رستگاری به الامان گفتن	سعدی شیرازی

التجا پناه گرفتن و پناه آوردن ۱۲ بهار عجم و منتخب اللغات

آوردن	رساند رایتِ منصور بر فلک حافظ	به	چو التجا بجنابِ شهنشهی آورد	حافظ شیرازی
بردن	گر احتیاج ازه گذارد بتارکش	به	غیرت کجا به همچو خودی التجا برد	صائب اصفهانی
کردن	گر چتر همتت فگند سایه بر زمین	به	دیگر بآسمان نکند خاک التجا	سلمان ساوجی
گرفتن	از بیم غمزه دل بدعا التجا گرفت	به از	زین فتنه خویش را به پناهِ خدا گرفت	شاپور طهرانی
نمودن	التجا نمودن طهمورث خان بدرگاه جهانپناه	به	بوساطت داؤد خان ولد اسد وردیخان	منشی اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
التزام برخود لازم کردن ۱۲ منتخب اللغات				
نمودن	التزام نمودن			بهار
یافتن	در یکے نسبت متنوع التزام یافته	در	دوم به نسبت خاصه شرفا مشرف گشته	خسرو دهلوی
التفات بگوشه چشم نگریستن ۱۲ بهار عجم				
بودن	مرا بکار جهان هرگز التفات نبود	به	رخ تو در نظرم آنچنین خوشش آراست	حافظ شیرازی
داشتن	چه التفات بخار و خس چمن داری	به	که عار و ننگ نسرین و نسترن داری	رضی ارتیمانی
فرمودن	هم مگر خود التفات فرمایند و این	به	نیم بسمل هجران را چاره سازند	نصیر همدانی
کردن	از آب زندگی بشراب التفات کن	از	از طول عمر صلح بعرض حیات کن	صائب اصفهانی
نمودن	اگر بر بندز روے تو نسخه به بهشت	به	کے التفات نماید کسے بصورت حور	میر کرمانی
التماس درخواستن و کاغذیکه خردان به بزرگان متضمن احوال خود دهند ۱۲ بهار عجم				
افتادن	مردمان چون باغ ازانجا گل بدامن می برند	بر	التماس عاشقان افتاده هر جا بر زمین	وحید قزوینی

ع باسنش گاه التفاتے بود اگر گاهے نبود ۱۲ صادق شیرازی ع چون التفات از تو تمامی نداشتم ۱۲ فغانی ع چون به نظم فارسی التفات فرموده ۱۲ حزین ع زنخوت برو التفاتے نکرد ۱۲ سعدی ع بامن کن التفات هوسناک شوخ من ۱۲ آرزو ع عاشق گر التفات کند مال وجاه را ۱۲ نظیری ع در اصلاح و تزکیه نفس ناقص چندان التفات مبالغه می نمود ۱۲ حزین

عرض حیات همان پهنای عمر که عبارت از لذت عمر است و بخوبی و خوشی گذشتن ایام زندگی، از شیخ بوعلی نقل می کنند که در حرص جماع با او گفتند ترک جماع عمر می افزاید او گفت من عرض حیات میخواهم نه طول عمر ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
بودن	همین قدر که نمک برجراحتم نزنند	از را	بود زمردم آسوده التماس مرا	فغانی شیرازی
پذیرفتن	ناکرده التماس پذیرفتن از رقیب	از	عرض نیاز ما همه نشنفتن اینچنین	آرزو اکبرآبادی
دادن	که اے شاعرِ شاه شاعرشناس	از	ز لطفت فلک داد این التماس	ظهوری ترشیزی
داشتن	آنجا که لطفِ او عملِ کیمیا کند	از بر[۵]	زر دارد التماس طلائیت از نحاس	عرفی شیرازی
کردن	التماسِ خونِ من کردند و از خونم گذشت	به از[۵]	یاری یاران کم از خونخواری دشمن نبود	سیری جاودانی
نمودن	چو شعر طالب از وشوق التماس نمود	از	بصد مضائقه بیت دوئی بخواند و برفت	طالب آملی
نوشتن	بنویس التماس که دائم علاج تو		نواب مستطاب معلی جناب کرد	عالی شیرازی

التهاب افروخته شدن، و زبانه کشیدن آتش ۱۲ منتخب اللغات

داشتن	آهن و پولاد باغرمت ندارد محکمی	با	آتشِ خرداد باخشمت ندارد التهاب	مغربی نیشاپوری

التیام ربط و بهم آمدن و استوار کردن سر زخم ۱۲ منتخب اللغات

پذیرفتن	کراجراحتِ عشق ست گو امید مدار	به	که التیام پذیرد به صنعتِ جراح	نزاری قهستانی
داشتن	بسخن انس و التیامے داشت	به	واشعارش یکدست هموار بود.	حزین اصفهانی

مصطلح

التماس کردن در مقام شفاعت مستعمل می شود ۱۲ چراغ هدایت

---

[۵] فقیر هم درین زمین غزلے دارد بر یاران التماس میدارد ۱۲ آزاد [۵] همت از صاحبدلے کن التماس ۱۲ اسلمان ساوجی

[۵] مرا نصیحت و التماس باستراحت میکردند ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
یافتن	زخم دلم زبان شکایت کشوده است	به	یابد مگر به مرهم لطف تو التیام	ظهوری ترشیزی
یافتن	روابط قرابت قدیم با ضوابط مخبر جدید	با	بدانگونه انتظام و التیام نیافته	ابوالفضل گلپایگانی

الزام معترف بعجز گرداندن کسی را بهار عجم

دادن	چه جای صبر که آتش به کائنات زند	در †	تجلی تو که الزام اهل طور دهد	شانی مشهد

العطش بالتحریک تشنگی و تشنه شدن ۱۲ بهار عجم

خاستن	هنوز حوصله دردم العطش خیزست		پر از چکیده دل گرگنند کاس مرا	حزین اصفهانی
زدن ۵۱	گرم پروانگیم العطش شعله زنم		گمسان مژده که سیر از نشکر دشیر شدم	ظهوری ترشیزی
گفتن ۵۱	جان فدای دوزخ آشامیکه در گرمای حشر		العطش میگفت و میل چشمه کوثر نداشت	ملک قمی

الف زخمیکه بصورت الف باشد از عالم الف داغ ۱۲ بهار عجم

بریدن ۵۲	داغداران تو بر سینه برند الف	بر	ای خوشا جلوه گرهای سنگردن داغ	ظهوری ترشیزی
کشیدن ۵۲	تو که بر سینه الف میکشی از جلوه سرو	بر	آه ازان روز که آن قامت دلجو بینی	صائب اصفهانی
کشیدن ۵۲	الف بر تن کشیدن	بر		بهار عجم

مصطلح

۵۱ العطش زدن و گفتن اظهار تشنگی کردن ۱۲ بهار عجم ۵۲ الف بر سینه بریدن و بر سینه و بر تن کشیدن در ولایت قلندران و ایتیان الف بر سینه می کشته ۱۲ بهار عجم الف

† میدی در هر سخن الزام من انصاف نیست ۱۲ ظهوری ۱۲

مصدر		صله		شاعر
کشیدن ۱	گذشته است نه تعریف قد رعنایش	به	الف کشد بزمین سرو بپیش بالایش	صائب اصفهانی
کشیدن	زسایه سرو صنوبر کشد الف برخاک	بر	بهر چمن که کند جلوه قد رعنایش	صائب اصفهانی

الفت بالضم خوگر شدن ۱۲ بها عجم

آموختن	خارخاری در دلت از عشق پیدا می کند		الفت آموزیکه پنهان کرد آتش را بسنگ	منظفر تبریزی
بودن	هجوم بلبلان دیدم بگرد خویش نشستم	با - به †	که باهم الفتی بیهوده دلهای پریشان را	شعیب جی شفائی
دادن	به نرمی سنگ را با شیشه الفت می توان دادن	به - با	دران ساعت که پای کاهلی در میان باشد	شمس شهرستانی
داشتن	ترسم آن الفت که دارد با گریبان دست من	به - با †	در قیامت نیز نگذارد که گیرم دامنے	ابوالحسن ذوالمنن
شدن	یار در رقیب را بهم اینهمه الفت از چه شد	به - از	شرم رقیب بر طرف تندی خوی یار کو	غضنفر گلچار
طلبیدن	علوی وارسته از خاطر یاران جسته		شوق گزاری و الفت طلبی پیشه دارد	علوی مؤذن آباد
کردن	ما ستم پروردگان باجور الفت کرده ایم	با	در دل ما میکند جا هر چه خار پای ماست	متین اصفهانی
گرفتن	بسکه دل الفت بمشک انس شوق آن کاکل گرفت	به - با † - از	داغ ما عادت بیوی خویش چون زخم گل گرفت	دانش مشهدی
نهادن	آنقدر کاند در طبیعت عشق را الفت نهاد	در - را	حسن را از ربط صد چندان معما ساختند	واله هروی

مصطلح

۱ الف بر زمین کشیدن و بر خاک کشیدن خجالت کشیدن ۱۲ بها عجم

† آن موی میان الفت بود نازک خیالان را ۱۲ احزین † سر دارد الفتی بوارث که چون حباب ۱۲ کلیم † چنین که پشت من الفت گرفت بادبار ۱۲ نوعی خبوشانی

مصدر		صله		شاعر
الم بالتحریک درد کردن و درد ۱۲ بهار عجم				
داشتن	مگو که صید حرم گر شدم چه غم دارم	از	که از تغافل صیاد صد الم دارم	رفیع قزوینی
دیدن	همه عمر جز غم و الم ندیده ایم	از †	ز بیداد دوران ستم دیده ایم	قاسمی گونابادی
افزودن	چه در طرب کشاید زنوای عود مارا	از	که ز بهر طرانهٔ او الم فزود مارا	شاپور طهرانی
کشیدن	ز تو درد ما زمانی نشد آرمیده خاطر	از	که ز داغ دل چو ما هم الم کشیده باشی	مفید بلخی
گداختن	آه که طبل جنگ زد آنکه بگاه آشتی		چاشنی ستم دهد لطف الم گداز را	عرفی شیرازی
الماس بالفتح جوهری معروف ۱۲ بهار عجم				
افشاندن	الماسم اگر در جگر افشاند عطا بود	بر	خون دل اگر در قدحم کرد بجا کرد	حزین اصفهانی
تراشیدن	عشق بر داغ دلم سودهٔ الماس فشاند		دُر اشکم چه عجب گر بود الماس تراش[۵۱]	اشرف مازندرانی
سفتن	سیماب بموج گریه رفته	به	الماس بنوک شعله سفته	فیضی اکبرآبادی
گداختن	بگداخته الماس جگر تاب که دید		بر آتش تیز موج آب که دید	فیضی اکبرآبادی
نشاندن	یاقوت زدیده ام فشاندی	به	الماس به سینه ام نشاندی	فیضی اکبرآبادی

مصطلح

[۵۱] الماس تراش - آنکه الماس را بتراشد و نوعی از شیشه و جواهر جلا کی کرده و مراد از دُر دو چشم خاطر است و آن سنگی مشهور است که از کوه نجف اشرف خیزد و صورت دو چشم بهمرسد ۱۲ بهار رجراغ هدایت

† دیگران راحت و من از تو الم نے بینم ۲ وحشی بافقی

مصدر		صله		شاعر
نهادن	گر راه به مرهم کده عشق نیابی	بر	الماس نبه بر دل افگار دگر هیچ	عرفی شیرازی
یافتن	الماس لطافت از کجا یافته	از	کان لعل چنان بسیله بشگافته	طلحه فروزی

الهام در دل افگندن و آنچه در دل افگند خدا یتعالی اکثر استعمال او در خیر باشد ۱۲ منتخب اللغات

کردن	محمد شاه بن تغلق که چون بر تخت حکم آید	از	کند الهام ربانی زراز غیب الهامش	بدر چاچی

فصل میم

امان بمعنی ۱۲ بهار عجم

بخشیدن	گر عمرم امان بخشد از کلک راز		بعمر ابد سازمت سرفراز	قاسمی گونابادی
بودن	در عمر خویش مرحله پیمای عشق را	در	چندان امان نبود که خاری زپا کشد	اسیری مشهدی
پذیرفتن	یارا مابه که در ضمیر بود		وان امانت امان پذیر بود	خسرو دهلوی
جستن	حسام تست اجل زاجل که جست امان	از	سنان تست قضا ز قضا که یافت فرار	مسعود سعد جرجانی
خواستن	دلم ز نرگس ساقی امان بخواست بجان	از - به	چرا که شیوهٔ آن ترک دل سیه دانست	حافظ شیرازی
دادن	فغان که غمزه بیباک او ندا دا مان	از - به	که آن دو نرگس بیمار را کنم دیدن	مخلص کاشی
داشتن	نسیم آسا امان از آفت ماندگی دارد	از	تواند گر کسی برداشت بار ناتوانی را	حزین اصفهانی
یافتن	نه یکی روز ز وصل تو نشان یافته ایم	از	نه یکی شب ز فراق تو امان یافته ایم	صفی یزدی

✝ ملک و دولت را تو داد ستی امان انما اضطراب ۱۲ امیر معزی ✝ گر دهیم بجان امان نزل غم تو عمر من ۱۲ خسرو دهلوی

مصدر		صله		شاعر
امتحان آزمودن ۱۲ بهار عجم				
داشتن	دماغ خون من چون اشک رنگی برنمیتابد		گر استغنا نگیرد دوست تیغت امتحان دارد	بیدل عظیم آبادی
کردن	عیارگیری شاهش فزوده قیمت وقدر	به - به †	بکوره غم وشادیش امتحان کردست	ظهوری ترشیزی
امتداد کشیده شدن ۱۲ منتخب اللغات				
داشتن	ناوه سال امتداد داشت			حزین اصفهانی
یافتن	این حادثه قریب به پنج ماه		امتداد یافت	حزین اصفهانی
امتزاج آمیخته شدن چیزی بچیزی ۱۲ بهار عجم				
افتادن	با هوای خاک کویت بود ما را اتصال	در	پیشتر زان کامتزاج افتد میان باد وطین	سلمان ساوجی
دادن	لطفت میان معجزه سحر امتزاج داد	در	لعلت میان آتش و آب امتزان دهد	حزین اصفهانی
امتلا پرشدن وهیضه ۱۲ بهار عجم				
داشتن	برو ناصح مچین خوان نصیحت		که گوشم امتلای پند دارد	ظهوری ترشیزی
زدن ۱۵	بقتل صد اجل نوعی صلا زد	از	که جان از برق خنجر امتلا زد	زلالی خوانساری
کردن	زجام درد چندان می کشیدم کز هوس ماندم		ز تیغ فقر چندان زخم خوردم کامتلا کردم	طالب آملی

مصطلح

۱۵ امتلا زدن هیضه زدن ۱۲ چراغ هدایت

† امتحان خاسه می کردم بوسف روی دوست طالب املی

مصدر		صله		شاعر
امتیاز - جدا شدن ۱۲ بهار عجم				
بودن	بنا شد آستین و ساعدش را امتیاز از هم	از	صفای ساعد او بسکه شد از آستین پیدا	شوکت بخاری
دادن	کج نظر سود و زیان را امتیازی داده است	را	هر چه را اصول دو می بیند برد انایکی ست	کلیم همدانی
دادن	ای شه ملک بری عرض سپاه نازده	بر	میکدهٔ فرنگ را برحرم امتیازده	مخلص کاشی
داشتن	کفن دزد از سخن دزد امتیازی فاحشی دارد	از	که آن پیراهن تن می برد این جامهٔ جان را	حاجی گیلانی
فتادن	درین دیار بجال هنر که پردازد	در	فتاد در عدم آباد امتیاز اینجا	حزین اصفهانی
کردن	نه چنان گرفته جا بمیان جان شیرین	از	که توان ترا و جان را ز هم امتیاز کردن	نظیری نیشاپوری
یافتن	منسوبان این خاندان بااین افسر گرامی	از	سایر الناس امتیاز یافته	منشی اصفهانی
امداد مدد کردن ۱۲ بهار عجم				
شدن	خاک ره سروقدان سمے شوم	از	گر شود امداد ز بخت بلند	آزرد اکبرآبادی
کردن	سرمه ساز گس بتے کو تا کند امداد ما		از ره دور خموشی میرسد فریاد ما	نهانی شهرستانی
امر بالفتح کار، و واقعه، و فرمودن و فرمان، ۱۲ منتخب اللغات				
بودن	علیم کن که حالی رندیست لاابالی		گین بود امر عالی فرومانده قضارا	حالی هروی
کردن	بنور سایه چو امر سکون وسیر کنی	به	زمانه فاصله یابد میان سایه و نور	عرفی شیرازی
امساک ایستادن و باز داشتن ۱۲ بهار عجم				
بودن	ابر را گفتم که چندین دور امساکت چه بود		گفت کز بهر رکاب شه بدم در انتظار	خسرو دهلوی

مصدر		صله		شاعر
پزیرفتن	سایهٔ چتر تو نشگفت که چون خرمن مه	از	زبر چتر تو امساک پزیرد زهوا	ابوالفرج رونی
دانستن	ساقی کف فیاض تو امساک نداند		مگذر ز من تشنه جگرگرم خدارا	حزین اصفهانی
کردن	سر چه باشد که من از تیغ تو امساک کنم	از	ترسم آزاگره خاطر فتراک کنم	واهب اصفهانی

امضا گذرانیدن و علامتی ست که بر پشت خط و قباله نویسند ۱۲ بهار عجم

دادن	گر ز دیوان قضا حکم نجاتی آیدم	بر	نیست مجرا گر نه بر طغرش دهی امضای من	شانی مشهدی
ساختن	از فتوت کرده جرم دشمن عذر عفو	را	گرچه عذر باطلی را دشمن امضا ساخته	نظیری نیشاپوری

امکان دست دادن و جائز شدن ۱۲ بهار عجم

داشتن	حدیثم از زبان دیگرانست	از	ز من این گفتگو امکان ندارد	عرفی شیرازی

املا بر یاد چیزی نوشتن ۱۲ بهار عجم

کردن	زدل مجموعهٔ مهر و وفا املا می توان کردن	از	ازین یک قطره خون صد نامهٔ انشا می توان کردن	صائب اصفهانی
نمودن	بفرمودتا بر نقیض بخت	بر	یکی نامه املا نمودند چست	هاتفی جامی

امن بی خطر و بی هراس شدن، و بی هراس نیز ۱۲ بهار عجم و چراغ هدایت

بودن	از گوشمال بری جواد سف مباش امن	از	خود را چو موم مهر بهیمان ز مسند	نجات اصفهانی
خواستن	امن از جهان مخواه که میر اجل درد	از	هرگز نداده است کسی را بجان امان	سلمان ساوجی
داشتن	بی باده شهر هستی امن و امان ندارد		بغداد خط جامم دارالسلام گردان	حزین اصفهانی
شدن	ذوق حیرانی بداد چشم خون بالا رسید		سینهٔ خم امن شد از جوش چون صهبا نشست	صائب اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
شستن	ایمنی امت ازانگونه جست	از	کامن خود از آمنهٔ خود بشست	خسرو دهلوی
کردن	میکند کار خرد نفس چو گردد مطیع	را	وزد چون شحنه شود امن کند عالم را	صائب اصفهانی
یافتن	جگر از کاوش آن غمزه پناهی میجست		ز هیچ جا امن تر از خانهٔ زنبور نیافت	طالب آملی

امید معروف ۱۲

آزمودن	ز عفو و حلم تو دلها بغایتی جمعست		که معصیت نه امید آزموده است بیم	عرفی شیرازی
آوردن	چون خود گفتی که نا امیدی کفرست		فرمان تو بردم و امید آوردم	شرف مینیری
افگندن	چو زیر گشتم و نومید گشتم از همه خلق	به - را †	امید خویش فگندم بدستگیر جهان	فرخی سیستانی
برآمدن ۵۱	امید بسته برآمد و لے چه فائده زانکه		امید نیست که عمر گذشته باز آید	سعدی شیرازی
برآوردن	طلبگار خیرست و امیدوار	از	خدایا امید یکه وار و برآر	سعدی شیرازی
برخاستن ۵۲	بلبلم در مضیق خارستان	از	که امیدم از گلستان برخاست	فغانی شیرازی
برداشتن	یکبار از وفای تو برداشتم امید	از	چون از تو التفات تمامی نداشتم	فغانی شیرازی
برکندن	من آنروز برکندم از عمر امید	از	که افتادم اندر سیاهی سپید	سعدی شیرازی

مصطلح

۵۱ امید بسته برآمدن - حاصل شدن امید ابهار عجم ۵۲ امید برخاستن - بصدا از رسید شرین

۱۲ ابهار عجم

† امید شرکت احیا فگنده موقی را ۱۲ انوری

مصدر		صله		شاعر
بریدن ۵۱	کمال از غصه خود را کشته گوئی	از	امید کشتن از تیغت برید ست	کمال خجندی
بستن ۵۲	چه بندم بران وعده امید نیز	بر- بۀ	کزو بهره ام انتظار ست وبس	کمال خجندی
بودن	چو نکرد یار رحمی ز تو ای فغان چه حاصل	از	ز تو بود امید آنم که اثری کنی نکردی	شریف تبریزی
دادن ۵۳	دلم امید بدوفت وقت این امید	بۀ	که حق شرم دارد ز موی سپید	سعدی شیرازی
داشتن ۵۲	تشنۀ بادیه را هم بزلالی دریاب	به	با امید یکه درین ره بخدا امیدواری	حافظ شیرازی
رسیدن	امید آدمی بوصالت نمیرسد	به	اندیشۀ خرد بکمالت نمیرسد	کمال اصفهانی
رفتن	امید وصل نرفت از دل فگار هنوز	از	نشسته ام بسر راه انتظار هنوز	طاهر ابجدانی
شکستن ۵۴	چه بد کردم که پیمانم شکستی	در	امید وصل در جانم شکستی	مجیر بیلقانی
کردن	گندم امید کردی وگر تخم وعده دارد		گر تو هم در تخیل مے پزم گود لب کشک	سوزنی بخارائی
گداختن	خونین شب او با تن چون روز		امید گداز و آرزو سوز	فیضی اکبرآبادی
گرفتن	ز جان دختر امید دل برگرفت	از	به پیش پدر زاری از سر گرفت	فردوسی طوسی
گسستن ۵۱	مردم دخترم همان از تو امید نگسلد	از	دوخته ام براه تو دیدۀ نیم باز را	باقر کاشی

مصطلح

۵۱ امید بریدن و گسستن بصله از نا امید شدن (بهار) و بر همین قیاس ست امید بر خاستن که گذشت ۱۲ ۵۲ امید افگندن و بستن و داشتن بیک معنی ست ۱۲ بهار عجم ۵۳ امید دادن امید وار گردانیدن ۱۲ بهار عجم ۵۴ امید شکستن در جان بند کردن امید در جان ۱۲ بهار عجم

۱ بست سیاهی بۀ سفیدی امید ۱۲ خسرو ۲ جان بدیدار ش امید زندگانی میدهد ۱۲ خواجه سلمان

مصدر		صله		شاعر
گنجیدن	بکیش اهل وفا مدعا نمی گنجد	در	امید در دل و در سر هوا نمی گنجد	عرفی شیرازی
ماندن	مرا امید بهبودی نماند ای خوش آنروزی	به †	که میگفتم علاج این دل بیمار می باید	بهائی آملی
نشستن	امید دوا در دل عاشق نه نشیند	در	جائیکه شفا خسته و بیمار حکیم ست	علی خراسانی

امیدوار متوقع ۱۲ بهار

آمدن	خدایا مقصر بکار آمدیم		گنهگار امیدوار آمدیم	سعدی شیرازی
بودن	امیدوار بود آدمی بخیر کسان	به	مرا بخیر تو امید نیست بد مرسان	سعدی شیرازی
شدن	ز بحر سوختم و دوم نمیزنم که مباد	از- به †	ز ناامیدی من غم امیدوار شود	بیکسی غزنوی
کردن	میان خلق ستم بر من آشکار مکن	به- را	بلطف خود همه کس را امیدوار مکن	حیرتی تونی
گردیدن	چنان خواهم از فضل پروردگار	از	کزان دیگرے گردم امیدوار	قاسمی گوناباد

امین معتمد علیه ۱۲ بهار عجم

بودن	آمدم که مابیارامانت در آمدیم	در	جبریل در خزانهٔ رحمت امین نبود	احمد جامی
داشتن	خدا ترس باید امانت گذار		امین کر تو ترسد امینش مدار	سعدی شیرازی
کردن	طالب منم که عشق بدینما یه اعتبار	بر- را	بر گنجهاے راز امین میکند مرا	طالب آملی

فصل نون

انبار بالفتح ذخیره ۱۲ بهار عجم

† امید بنده نماندی بایزد متعال ۱۲ غضائری رازی † چرا بعدهٔ وصلش امیدوار شدی ۱۲ امینی سهمانی

مصدر		صله		شاعر
داشتن	اعتباری نیستم پیش آن بت انبار دار		صد هزار انبار غم دارم من بے اعتبار	سیفی اصفهانی
کردن	هر کس انبار کند خرمنی از گندم وجو	از †	من ناکاشته تخمی خجلم وقت درو	سرخوش دهلوی
نهادن	آرزوی کارم و انبار حسرت می نهم		منتش بر من اگر یرقم بجز من دشمن ست	ظهوری ترشیزی
انبار مشترک ۱۲ بهار عجم				
داشتن	در محفل آرائی دمعه که سازی	در	وقصه پردازی شبیه دانبار نداشت	حزین اصفهانی
گشتن	کافسر اورا پسر انبار گشت	را ـ ور‡	وین پسر از دے به پسر بار گشت	خسرو دهلوی
انتخاب برگزیدن ۱۲ بهار عجم				
افتادن	مرا ز سنت دحرمت سه انتخاب افتاد		امام ساده رخ دعشق پاک دبادهٔ صاف	نظیری نیشاپوری
داشتن	هلاک حسن خداداد شوم که سراپا		چو شعر حافظ شیراز انتخاب ندارد	صائب اصفهانی
رفتن	سواد نامه سوی سفید چون شد سطے		بیاض کم نشود و رصد انتخاب رود	حافظ شیرازی
زدن	زدیده ام نرود خاک گر شود جسم	از	هران نگه که ز روے تو انتخاب زدست	وحید قزوینی
ساختن	بعد ازان انشا مرکب کرده باهم مفردات		شخص انسان انتخاب کل آسما ساخته	نظیری نیشاپوری
کردن	کرد آرزو تتبع حافظ تمام عمر	از ـ را ـ به‡	دیوانش انتخاب برای چه میکنی	آرزوی اکبرآبادی
نمودن	چو آدمی بجهان نیست دل بهر که بندم	از	کسے ز صفحهٔ خالی چه انتخاب نماید	شانی مشهدی
یافتن	بصر بصیرت سخن شناسان سخن یابکے از نسخه کاتنات	از	انتخاب یافته ازین بوستان معنوی چمن رعنائے حاجز نیندا	نصیر همدانی

† چنان از می انبار مستی کنم ۱۲ باقر ‡ انبار گشته اند در ازل عاشقان ۱۲ شفائی ‡ این گوشه واز هر دو جهان انتخاب کن ۱۲ حزین ‡ لعوذ میکنم بلبش بوسه انتخاب ۱۲ صائب۔

مصدر		صله		شاعر
انتشار - پراگنده شدن ۱۲ بهار عجم				
کردن	سعدی بهر نفس که برآورد در سحر	در	چون صبح در بسیط سحر انتشار کرد	سعدی شیرازی
یافتن	نگذاشت پا ز جادهٔ مسطر برون قلم	به	تا حکم او بر است روی انتشار یافت	اثر شیرازی
انتظار چیزی را چشم داشتن ۱۲ بهار عجم				
بردن	مرا قیامت و مردن بصورت دگرست		مسافران عدم انتظار من مبرید	فوقی یزدی
داشتن	تو باش ای همنشین گر انتظار دوست میداری		که من از شوق نزدیک ست بگذارم بجا خود را	مخلص کاشی
فرمودن	تا کیم انتظار فرمائی		وقت نامد که روی بنمائی	کمال اصفهانی
کردن	آنکه چون معبود عالم را بعدلش خرده دار	را	پیش از آدم کرد عالم عدل او را انتظار	معزی نیشاپوری
کشیدن	عاقل بپای خویش بزندان نمیرود	† به	ای چشم روز حشر بکش انتظار ما	صائب اصفهانی
انتظام راست شدن کار، و ترتیب یافتن درشته کشیدن چیزی را ۱۲ بهار عجم				
برخاستن	لبعد دست تو گوهر چنان پریشان شد	از	که انتظام جواهر ز ریسمان برخاست	شانی مشهدی
پذیرفتن	برحسب ارادت خاطر انور ما	بر	انتظام و التیام مے پذیرد	خسرو دهلوی
دادن	دهم انتظام مهام مهے	به	باحکام ایام برهان شهے	ظهوری ترشیزی
گرفتن	تو ایم دوستی و یکتادلے		انتظام گرفت	ابوالفضل اکبرآبادی
یافتن	بروزگار تو آن یافت انتظام جهان	به	که از حمایت خوبی پیاز شد کافور	ظهیر فاریابی

† اگر براه تو تا حشر انتظار کشم ۱۲ حزین

مصدر		صله		شاعر
انتعاش عیش و نشاط ۱۲ بهار عجم				
داشتن	دارد از خط شکسته انتعاشے طبع او	از	زشت تر باشد شکسته چون شود پاے کلاغ	سلیم طهرانی
کردن	مے پرست من دمے پیمانه نگذارد ز دست	از	انتعاشے هر دم از روے دل ما میکند	از بهار عجم
انتفاع سود گرفتن ۱۲ بهار عجم				
گرفتن	میگویم از زبان تو حرف وفا بدل	از - به	از هیچ می برم سوے دیوانه انتفاع	واله هروی
انتقال از جاے بجاے رفتن ۱۲ منتخب اللغات				
فرمودن	قطع علایق ازان دیار نموده	به	بمکه مکرمه انتقال فرموده	حزین اصفهانی
نمودن	از ده به صلب قضی انتقال نمود	از - به		منشی اصفهانی
یافتن	از ده به پسرش غالب رسیده	به	واز ده به لوسی انتقال یافت	منشی اصفهانی
انتقام کینه کشیدن ۱۲ بهار عجم				
انداختن	سینه ام انتقام گردون را	به	گر بآه دلاور انداز د	حزین اصفهانی
بودن	گر شود نیم نفس فرصت بال افشانی		انتقام قفس و دام چه خواهد بودن	حزین اصفهانی
کشیدن	فغان که رنجش جانان بآن مقام رسید	از - به	که هر که کرد گنه از من انتقام کشید	حیاتی تونی
گذاشتن	انتقام هرزه گویان را بخاموشی گذار	به	تیغ میگوید جواب لے مرغ بے هنگام را	صائب اصفهانی
گرفتن	نیکی برا ے اهل کرم چون قبول نیست	از	نتوان ز خصم خویش گرفت انتقام خویش	وحید قزوینی

† نمی توان به گرند از من انتقام کشید ۱۲ نظیری

مصدر	صله		شاعر
انتما نسبت گرفتن ۱۲ بهار عجم			
کردن	بجز بخدمت تو بنده انتما نکند	به	بهر کجا که پژوهش رود ز نسل و نژاد	کمال اصفهانی
انتها معروف ۱۲			
پذیرفتن	شخصی گفت الهی جنگ بتنورک	به	نیز با جل موعود انتها پذیرد	عالی شیرازی
داشتن	مطرب ترانه دگر از پرده ساز کن		زیرا که حرف عشق نمیدارد انتها	حزین اصفهانی
انجام معروف ۱۲			
پرسیدن	بدایت نیست عشقم را نهایت نیست شوقم را		مپرس آغاز و انجام مرا افسانه عشقم	حزین اصفهانی
دادن ۵۱	صائب چه فارغند ز اندیشه حساب		جمعیکه کار آخرت انجام داده اند	صائب اصفهانی
داشتن	شمشیر کشیدی و بخونم نه نشاندی		افسوس که آغاز ز تو انجام نداد	صائب اصفهانی
نمودن	بگفتند با رازیان راز خویش		نمودند آغاز و انجام خویش	فردوسی طوسی
یافتن	چو زد کار آن کشور انجام یافت	از	ز خوبان آن مملکت کام یافت	قاسمی گوناباد
انجمن مجلس و نیز جمع فراهم آمده ۱۲ بهار عجم			
آراستن	آنکه در خلوت آئینه ندارد آرام	از†	چه خیال ست شود انجمن آرای کسی ۵۲	صائب اصفهانی

مصطلح

۵۱ انجام ۱۲ دون سامان دادن ۱۲ بهار عجم ۵۲ انجمن آرای مصاحب ۱۲ بهار عجم

† خانمان برهمشد آراسته انجمن ۱۲ قاسمی گوناباد ی -

مصدر		صله		شاعر
افروختن	توئی تو انجمن[۵۱] افروز خاطرم اے گل		حدیث غیر تو بر گوشِ رغبتم یاد است	طالب آملی
داشتن	منم کہ راہ بجاے نمی برم ورنہ		نسیم گلشن و پروانہ انجمن دارد	عرفی فیروزآبادے
ساختن	یک چراغ ست در بتخانہ واز پرتو آن	از- در[+]	ہر کجا مے نگرم انجمنی ساختہ اند	فغانی شیرازے
سودن	ہمہ انجمن سای انجم شناس		بہ تدبیر ہر شغل صاحب قیاس	نظامی گنجوے
شدن	شدند انجمن کاردان دہر	بر[+]	ز فرہنگ خسرو گرفتند بہر	نظامی گنجوی
شگفاندن	ہر یک شگفاند انجمن را	را	بنمود شکوہ خویشتن را	فیضی اکبرآبادے
طرازیدن	مے باش بہ انجمن طرازی	بہ	میکوشش بمہمان نوازی	فیضی اکبرآبادے
کشیدن	جہان از دلیران لشکر شکن	از	کشیدہ چو انجم یکے انجمن	نظامی گنجوی

انحراف معروف۔

ورزیدن	از شاہراہ راستی و درستی		انحراف مے ورزد	ابوالفضل اکبرآبادے

انداز قصد و آہنگ ۱۲ بہار و چراغ

داشتن	گریہ را راہ بروے ہم طلب در پیش ست		قطرہ برداشتہ انداز دویدن دارد	ظہوری ترشیزے

اندازہ در مقامیکہ اقتضاے معنی جرات کند استعمال کنند و قیاس و تخمین، نمونہ و نشان ۱۲ بہار عجم

مصطلح

۵۱ انجمن افروز و انجمن سای مصاحب و مقرب ۱۲ بہار عجم ۵۲ انجمن طراز رئیس و صاحب انجمن ۱۲ بہار عجم

[+] در انجمن خوردشان انجمنی ساختہ اند ۱۲ عرفی [+] بر و سالیان انجمن شد دو شصت ۱۲ نظامی

مصدر		صله		شاعر
		وبمعنی درخور واستعداد ۱۲ چراغ هدایت		
انگیختن	بدان چارگوشهٔ خط اطلسی		برانگیخت اندازهٔ هندسی	نظامی گنجوی
برداشتن	چو از دیجوری شبهای هجران جال می‌پرسی		توان اندازهٔ برداشت از روز سیاه من	ظهوری ترشیزی
بستن ۵۱	آفرین برداشن استاد کاین اندازه بست			فغانی شیرازی
بودن	سالها عامل دیوان خموشی بودم	به	هیچکس را بمن اندازهٔ تقریر نبود	ظهوری ترشیزی
دادن	کسی کز ورق داده اندازه داش	از	بتارنگه بسته شیرازه اش†	طغرای مشهدی
داشتن	چون قلم اندازه علمش نداشت		علم بدل کرد و قلم را گذاشت	خسرو دهلوی
گرفتن	چو اندازه ز چشم خویش گیرد	از	برآهوی صد آهو میش گیرد	نظامی گنجوی
یافتن	قماش روی کار از پشت میگیرد و عیان لیکن	از	توان از ریش زاهد یافتن اندازهٔ فش را	آرزو اکبرابادی
	اندام عضو ظاهری و مطلق جسم و سینه و خوبی و زیبائی و ادب و وضع و اسلوب ۱۲ ابهار عجم			
پیچیدن	چو در روز پیچیدی اندام را	د- را	گره بر زدی گوش ضرغام را	نظامی گنجوی
دادن ۵۲	خرامش سرو را اندام میداد	را - به‡	لبش یاقوت را دشنام می‌داد	ناظم هروی
داشتن	نی تاب کمر دارد و نی کوه میانی		شمع ست و همین قامتی اندام ندارد	کلیم همدانی

مصطلح

۵۱ اندازه بستن ترتیب دادن و آراستن ۱۲ ابهار عجم ۵۲ اندام دادن خوش اسلوب ساختن ۱۲ مصطلحات الشعرا

† در تعریف نستعلیق گفته ۱۲ ‡ مید هد از سادگی اندام آتش را یعقوب ۱۲ صائب اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
دزدیدن	گر برم دست برشان بدزدند اندام		سیم دزدی عجبی نیست زسیم اندامان	خسرو دہلوی
ریختن	ہوائے رقص شان اندام می ریخت		چو برگ گل کہ از بادام می ریخت	زلالی خوانساری
گرفتن	بی وصل تو دل در برم آرام نگیرد	از †	بی صحبت تو کار من اندام نگیرد	طغرای مشہدی

اندوہ واندہ غم وملال ۱۲ بہار عجم

آمدن	چو اندوہ آید شوناسپاس		زمحکم تر اندوہ اندر ہراس	نظامی گنجوی
بردن	برد اندوہ زدل تہمت زرداری ہم	از	داغ بر دل نبود لالہ عباسی را	تاثیر اصفہانی
بودن	دران پیری کہ صد غم حاصلش بود	در	ہمان اندوہ یوسف دردلش بود	وحشی بافقی
پرسیدن	اندوہ جدائی زکسے پرس کہ کیچند	از	دور فلک از صحبت یارانش جدا داشت	خسرو دہلوی
خوردن	نگوای پند گو اندوہ مخور بیہودہ چند ین		چہ خار از پا کشے آنرا کہ پیکان در دلش باشد	خسرو دہلوی
داشتن	دلم زروز بدخویش ماتمی دارد		چہ ماتم ست کہ اندوہ عالمی دارد	فغانی شیرازی
دانستن	تو سہل می شماری اندوہ خسروآرے		آنکو ندید رنجے اندوہ کس چہ داند	خسرو دہلوی
رسیدن	زبس بود دل خود کام ناسپاس مرا	از	زروے ہم رسد اندوہ بیقیاس مرا	نظیری نیشاپوری
کاستن	گہ بہ نغمات تر و اندوہ گاہ		یافتہ در عرصہ باخرزراہ	خسرو دہلوی
کشیدن	ازان سپش کہ کشیدم زتب بسی اندوہ	از	زفرط خواب ملالت زدم بسے آسا	فخری اصفہانی
گذاشتن	اندہ گسار من شد و اندوہ بمن گذشت	بہ	دامن چہ کرد از غم عذرا من آن کنم	خاقانی شروانی

† سرو قد تو زآغوش من اندام گرفت ۱۲ صائب

مصدر		صله		شاعر
گساردن	خندخندان بستد و بر لب نهاد		جام می آن همچو مے اندوه گسار[۱]	اشرفی سمرقندے
گفتن	مگو اندوه خویش با دشمنان	با	که لاحول گویند شادی کنان	سعدی شیرازے
ماندن	خود در العشق لاله رخان سوختم تمام		اندوه دو نخ و هوس جبتم نماند	فغانی شیرازے

اندیشه فکر و خیال و بیم و هراس ۱۲ چراغ هدایت و بهار عجم

آمدن	دوشم اندیشهٔ مرگ آمد و هشیار شدم	به[+]	یاد آن خواب گران کردم و بیدار شدم	بدیع سبزواری
افتادن	گر فتدت گه گهے اندیشه اش		کوش که چو من نکنی پیشه اش	ملا جامی
انداختن	وزان پس یکے چاره ساختن	از	ز هر گونه اندیشه انداختن	فردوسی طوسی
بردن	طبیب عشق منم باده خور که این معجون		فراغت آرد و اندیشه خطا ببرد	حافظ شیرازے
بردن	باشد بے هر دوی اندیشهٔ درمانی	از	بردارد دل مادردت اندیشه درمانها	ملا جامی
بستن	هر چه اندیشه در آن بندی بیابی از خدائے	در	زانکه تدبیر تو با تقدیر او یکسان بود	حافظ شیرازے
بودن	شنیدستم که دولت پیشهٔ بود	با	که با یوسف رخش اندیشهٔ بود	نظامی گنجوی
بودن	از لب هر دزه ام خون انا الحق میچکید		طعنهٔ نامحرم و اندیشهٔ داری نبود	عرفی شیرازے
خوردن	اندیشه خوردن			بهار عجم

مصطلح

[۱] اندوه گسار شکنندهٔ اندوه ۱۲ بهار عجم

[+] چون این اندیشه بخاطر آمد ۱۲ حزین

مصدر		صله		شاعر
داشتن	گه کنم آرزوے بوس و گهی میل کنار		یک کف خاک و صد اندیشه باطل دارم	والهی قمی
داشتن	با یار کجا نشیمند آن کو	از	اندیشه ز خاص و عام دارد	حافظ شیرازی
دانستن	بکوے میکده هر سالکی که ره دانست		در دگر زدن اندیشه ابله دانست	حافظ شیرازی
رسیدن	امید آدمی بوصالت نمی رسد	به	اندیشه خرد بکمالت نمی رسد	کمال اصفهانی
رفتن	روز هجر از خاطرم اندیشه وصلت نرفت	از	آرزوے صحت از دل کے رود بیمار را	هلالی سبزواری
سنجیدن	چه روشن دلی باشد اندیشه سنج		کزین در کلیدے رساند بگنج	خسرو دهلوی
کردن	چو مردین نه از نفس کافر زبن آئی	از	سکندر نیستی اندیشه از نیروی دارا کن	حزین اصفهانی
کردن	ترا چه رتبه که اندیشه وصال کنی		ادب خوشست ظهوری چنین ظهور کن	ظهوری ترشیزی
گرفتن	ندارد رهرو دارالامانِ خامشی کلفت	از	صدف اندیشه از تلخی دریا نمیگیرد	صائب اصفهانی
نمودن	چون دیده کشاید و اندیشه نماید داند		که شهرستانِ نظم سوادِ اعظم معنی ست	حزین اصفهانی
نهادن	شب تیره کرد از جهان آشکار و باد	بر	پس اندیشه بر آب حیوان نهاد	فردوسی طوسی

انزال آب از مرد یا زن جدا شدن ۱۲ بهار عجم

دادن	بوصف غنچه اش راندم قلم پیش		قلم انزال داد و رفت از خویش	زلالی خوانساری
زدن	منم آن رند دانشور که هر گه کیر ادراکم		زند انزال یعنی عقل سازد جان بقربانش	فوقی یزدی

انزوا گوشه گرفتن ۱۲ بهار عجم

گرفتن	صحرای دولت تو خوش سبز و خرم ست	در	نتوان گرفت بهمده در خانه انزوا	معزی نیشاپوری

مصدر		صله		شاعر
گزیدن	در یکے از جبال که پناهے	در	و آبے داشته باشد انتزوا گزینم	حزین اصفهانی

انس بالضم خوگرفتن ۱۲ بهار عجم

داشتن	با انس و الفتی که با والدین خاکسار	با - به †	داشت پیوسته بمنزل ایشان رسیده	حزین اصفهانی
گرفتن	نوید آشنائی میدهد چشم سخنگویت	با - به †	گرفته انس گو با نرمی مانندی خویت	وحشی بافقی
ماندن	مارا که هیچ انس دو دوام هم نماند		گویا جنون ماست ز مجنون زیاده تر	آزر دا کبرآبادی

انشا آفریدن، و از خود چیزے گفتن ۱۲ بهار عجم

فرمودن	دو خطبه ایست که در جلوس شاه سلیمان و	در	شاه سلطان حسین صفوی انشا فرموده	حزین اصفهانی
کردن	میکند کلک سخن پرداز انشا مطلعی	به - از *	تا گلستان حضورش را شود دستانسرا	اثر شیرازی
نمودن	بعضی اوقات بتقریب خطابی و	به	بهانهٔ جوابی ابداع نامه و انشای مکتوبی نمودند	نصیر بخشانی

انشاد شعر خواندن ۱۲ بهار عجم

کردن	این شعر بطریق تفاخر انشاد کردی			خسرو دهلوی

انصاف داد دادن ۱۲ بهار عجم

بودن	این رزق و شید و حیله که نسبت کنم بغیر	در	انصاف گر بود همه در وادی منست	شانی مشهدی
بخشیدن	خدا بآن لب جان بخش بخشد انصافی	به	که بوسه نذر هد تا مرا بجان آرد	صائب اصفهانی
خواستن	سوالی میکنم ای خضر و انصاف از تو می خواهم	از	حیات جاودان به یا ز غربت جان فدا کردن	شفائی اصفهانی

† بسخن انس و الفتی داشت ۱۲ حزین † انس میگیرم بمردم بر نیان بافی نیم † با کلیم و شبهی نامه از درد دل خود کرده ام انشا ۱۲ ناظم هروی

مصدر		صله		شاعر
دادن	انصاف بده که نیست بازی	بر†	بر یکسر مو دو اسپه تازی	فیضی اکبرآبادی
دادن	نداده است حق انصاف در لفر پیان را	را	چه عشوها که نداد دند نا شکیبا را	ظهوری ترشیزی
دانستن	درین از خای طبع وارتحال دتفرقهٔ بال		انصاف داند که مساعدت حافظ چه مقدار تواند بود	حزین اصفهانی
دیدن	انصاف بین که ساقی مجلس بکام ما		می آنقدر بجام نریزد که بو کنند	قدسی مشهدی
ساختن	کجا آن عدل و آن انصاف سازی		که با فرزند ترینسان کرد یازی	نظامی گنجوی
ستدن	یارب که ازان خدای نا ترسس	از	انصاف من شکسته بستان	خسرو دهلوی
طرازیدن	اے نفس معربد اگر آهنگ		انصاف طرازی در سرت هست	ابوالفضل اکبرآبادی
کردن	انصاف کردن			بهار عجم
کشیدن	گر همه خلق جهان بر من و تحیف خیزند	از	بکشد از همه انصاف ستم داور ما	حافظ شیرازی
گذاشتن	نگذاردم انصاف که من نالم و گویم		با دل شدگان یار جفا پیشه جفا کرد	حزین اصفهانی
گزیدن	مستحسن خاطر انصاف گزین		افتاد	ابوالفضل اکبرآبادی
ماندن	امروز قدر نکته موزون نمانده است	در	انصاف در قلمرو گردون نمانده است	صائب اصفهانی
یافتن	انصاف چون نیافت گروه ازو گریزد	از	من بنده را گزیر نظرشان بداوری	مجد همگر شیرازی

انعام نعمت دادن ۱۲ بهار عجم

دادن	انعام دادن			بهار عجم

† برجور بردن من انصاف داد عالم از خسرو

مصدر		صله		شاعر
فرمودن	اگر من بنالیدم از درد خویش	را †	وی انعام فرمود در خورد خویش	سعدی شیرازی
کردن	وعده بوسه نمودی و نفرمودی لطف	به - را * †	در امید کشودی و نکردی انعام	نظام استرابادی
گردانیدن	دیده پر اب سوزان از اعسال مهر		از استقبال خریف انعام گردانیدیم	خسرو دهلوی
نمودن	پیش یوزالتون مرا نمود انعام	را	لطف سلطان به بنده بسیار است	برندق سمرقندی

انفعال شرمنده شدن و اثر پذیرفتن از چیزی ۱۲ بهار عجم

آمدن	شب زلف تو در خیالم آمد	از	از نخجت خود انفعالم آمد	حزین اصفهانی
بردن	می شود از روی تو ماه فلک منفعل	از	مے بردار ای تو شاه فلک انفعال	سلمان ساوجی
دادن	که نام قند مصری برد آنجا		که شیرینان ندادند انفعالش	حافظ شیرازی
داشتن	برنگیرم آستین از چشم گریان همچو شمع	از	بسکه دارم انفعال از میگسارهای خویش	میلی هروی
کشیدن	باقر بسید دیار تغافل کنان گذشت	از * †	شرمنده دیکه کشید انفعالها	باقر کاشی

انقطاع بریده شدن ۱۲ بهار عجم

پذیرفتن	در علم لفظ تصرفش بحدیست که اگر در عرب رود	در	نزاع کوفیان و بصریان بپیش او انقطاع پذیرد	خسرو دهلوی
داشتن	گر شدی عاشق دلا قطع نظر کن از دو کون		نیستی محرم لعبتش گر نداری انقطاع	اسیری لاهیجی

انقلاب دگرگون شدن ۱۲ بهار عجم

† قلمداد نیکه در سرکار خود داشت برای نوشتن این غزل مرا انعام فرمود ۱۲ حزین † به هریک خلعتی و اسپی انعام کرد ۱۲ عالی شیرازی

* عندلیبم نقد داغ دل مرا انعام کن ۱۲ آزاد بلگرامی * کشتم صد انفعال از خویش و میرم از پشیمانی ۱۲ فغانی

مصدر		صله		شاعر
افتادن	جیب زمانه از دُر و یاقوت شد تهی	به - در†	این انقلاب رفت بدریا و کان فتاد	علی خراسانی
انداختن	غارتگر ایماک دلم تا در آمدی	به - را	انداختی بکشور جان انقلاب را	طبعی قزوینی
انگیختن	گل کاریژه بسکه انقلاب در مزاج خویش انگیخت	در	خون و صفرای زرد اب معصفرش یکدیگر آمیخت	طغرای مشهدی
بودن	دیشب که یار بر سر ناز و عتاب بود	در	تا روز درد یار دلم انقلاب بود	شانی مشهدی
رفتن	جیب زمانه از دُر و یاقوت شد تهی		این انقلاب رفت بدریا و کان فتاد	علی خراسانی
گرفتن	شور من آورد صائب آسمانها را بوجد	از	بحر لنگر دار هستی انقلاب از من گرفت	صائب اصفهانی
نهادن	شریک حلم تو جز قاف کس نشان ندهد	در	دشنیک عزم تو در قطب انقلاب نهد	بدر چاچی

انکار بالکسر با در نداشتن و سر باز زدن ۱۲ بهار عجم

آمدن	از کاتبی نیاید انکار روی نیکو	از	مومن کجا تواند منکر شدن لقا را	کاتبی نیشاپوری
بودن	گر دست بشمشیر بری عشق همانست		کانجا که ارادت بود انکار نباشد	سعدی شیرازی
توانستن	گریبان پاره می آیم بکویت هر سحر ترسم		که مستم محتسب پندارد و انکار نتوانم	حزین اصفهانی
داشتن	یکی عارف نازپرورده مشرب	از	که از قید هر مذهب انکار دارم	طالب آملی
رسیدن	بحسن خلق و وفا کس بیار ما نرسد	در	ترا درین سخن انکار کار ما نرسد	حافظ شیرازی
شنیدن	دگر مگوی که من ترک عشق خواهم گفت		که قاضی از پس اقرار نشنود انکار	سعدی شیرازی
کردن	شرمنده نیستی که بدین دستگاه حسن	به - بر†*	دل می بری ز مردم دانکار میکنی	صائب اصفهانی

† نشد در جهان شکیب انقلاب ۱۲ ظهوری * ناز دی کنی بعشق انکار ۱۲ رضی اردستانی † جمع دگر برین سخن انکار میکنند ۱۲

مصدر		صله		شاعر
نمودن	اگر انگار نمود همان مصدع		انگار کار دارد که کند تمام کارش	خسرو دہلوی
انگارہ بفتح کاف فارسی نقش ناتمام ۱۲ بہار رشیدی				
آمدن	آمدی انگارہ و انگارہ رفتی از جہان		باد و صد سوہان نکردی خویش را ہموار حیف	صائب اصفہانی
رفتن	آمدی انگارہ و انگارہ رفتی از جہان	از	باد و صد سوہان نکردی خویش را ہموار حیف	صائب اصفہانی
ریختن	فکر نظم دا این غزل یحیی بسے دور از ہم افتاد		معجز طبع مسیح وقت این انگارہ ریخت	یحیی کاشی
شدن	عمر آخر شد و انگارہ آدم نشد یم		گرچہ زد دست قضا انیہمہ سوہان را	کلیم ہمدانی
انگشت بفتح و ضم کاف فارسی، ترجمہ اصبع ۱۲ بہار عجم				
افشردن ۵۱	ہمچو طفلی کہ بود در کف استاد کفش		ادب انگشت من افشرد و خبر کرد مرا	قدسی مشہدی
برآوردن ۵۲	برآرد از ستم آن فتنہ ستم انگشت	از	زنند خنجر و مژگان او بہم انگشت	مسیح کاشی
خائیدن ۵۳	از گداز شمع روشن شد کہ در بزم وجود		روزی روشندلان انگشت خود خائیدن است	صائب اصفہانی
خائیدن ۵۴	لعلش اندر سخن شکر خاید	بر	رویش انگشت بر شکر خاید	خاقانی شروانی
خوردن ۵۵	سازم شدہ از پردہ سوز		انگشت خورم چو شمع تا روز	زلالی خوانساری
داشتن	سیاہ رو شود آنکس کہ عیب بین گردد	بر	چو خامہ بر سخن ہیچکس مدار انگشت	فایق

مصطلح

۵۱ انگشت افشردن آگاہ نمودن ۱۲ بہار ۵۲ انگشت برآوردن از ستم فریادی شدن ۱۲ چراغ ہدایت ۵۳ انگشت خائیدن و خوردن در ندامت و افسوس باشد ۱۲ بہار ۵۴ انگشت بر کسی خائیدن نوعی از تہدید بود ۱۲ بہار ۵۵ انگشت داشتن بر چیزی اعتراض کردن و عیب گرفتن ۱۲

مصدر		صله		شاعر
زدن ۵۱	نالهٔ خشک زبانزا اثری هست ازان	بر	قدسی انگشت زند بر لب پیمانهٔ خویش	قدسی مشهدی
زدن	مزن انگشت بپیمانی مرا ای مدعی بر لب	بر	که زد ریاده من مهر بر میگیرد از مینا	صائب اصفهانی
زدن ۵۲	یاران همه انگشت زنان کوه و زان		من در غم تو بمانده انگشت گزان	انوری ابیوردی
زدن ۵۳	نکرده است کسی جمع شور و شیرین را	بر	منم که بر نمک انگشت نیشکر زده ام	صائب اصفهانی
زدن ۵۴	بکاشانهٔ یاد اگر بر زند	بر	پی رخصت انگشت بر در زند	ظهوری ترشیزی
کردن ۵۵	شد کیسه تهی دیده ام از اشک و ز طعن	در	هر دم مژه انگشت کند در چشمم	نصیر همدانی

مصطلح

۵۱ انگشت بر لب زدن کنایه از استدعای سخن ۱۲ مصطلحات - و کسی را به سخن در آوردن و گویا گردانیدن ۱۲ برهان قاطع - و منع کردن از سخن گفتن ۱۲ بهار عجم فقیر مولف گوید که استشهاد صاحب بهار بر معنی مذکور از اشعار مذکوره از هر نهنگ صورت درستی ندارد بلکه موید همان معنی است که صاحب برهان قاطع و صاحب مصطلحات بآن رفته اند آری اینقدر ضرور است که در شعر میرزا صائب چه پیامی که اینجا ایراد یافته است دلالتی بر معنی مذکور تصور توان کرد چنانکه بر متامل اشعار مختفی نخواهد بود و هو هذا ۱۲ کلیم جباز لعل لبیت جام ماتمی دارد ✤ زدم چو بر لبش انگشت گرم شیون شد ۱۲ و انش در دو گل زحسرت می نالد ✤ انگشت گر زنی به لب خشک جام ما ۱۲ میرزا عرب ناصح بازم خروش دل بزبان جوش میزند ✤ انگشت ناله بر لب خاموش میزند ۱۲ تنها حرفی بگوش دلم نمونه آه می زنم ✤ انگشت زخم بر لب سیلابی زنم ۱۲ پیامی هزار صاعقه پنهان ز بر لب دارم ✤ بر در و مزن انگشت بر لبم زنها ۱۲ صائب باده گلرنگ تو اندر ما سیراب کرد ✤ میزند انگشت ساقی بر لب پیمانه ام ۱۲ ظهوری وصل تو گر بر لبش انگشت زدست ✤ کز شوق نیاید دهن خنده بهم ۱۲ صائب زد غوطه بخون بر لب هر کس زدم انگشت ✤ این عمگده یک خاطر مسرور ندارد ۱۲ ۵۲ انگشت زدن از فرط خوشحالی انگشت بانگشت زدن که صدائی آن ظاهر گردد ۱۲ بهار عجم

۵۳ انگشت زدن بر چیزی انگشت آلودن بآن چیز ۱۲ بهار ۵۴ انگشت بر در زدن رخصت باز کردن خواستن ۱۲ بهار ۵۵ انگشت در چشم کردن تعرض کردن

۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
کردن ۵۱	دگر ره گرنداری طاقت نیش	در	مکن انگشت در سوراخ کژدم	سعدی شیرازی
کردن ۵۱	زال جهان را شده خواستگار	به	کرده انگشت بسوراخ مار	وحید قزوینی
کشیدن ۵۲	گر ز عکس رخ چون مهر تو جویند نشان	بر- در	عقل درحال کشد بر مه تابان انگشت	اشرف مازندرانی
کشیدن ۵۳	یا مرو با یار ارزق پیرهن	بر	یا بکش بر خان و مان انگشت نیل	سعدی شیرازی
کشیدن	ستون شد خردمند از پشت او	از	مه انگشت ۵۴ کش گشت ز انگشت او	نظامی گنجوی
کشیدن ۵۵	فتنه سازند بشیرین سخنی وچه عجب	به	گر بدیوار کشد شیطان انگشت عسل	باقر کاشی
گذاشتن ۵۶	تا چو شمع انگشت بر حرف تو نگذارد کسے	بر	باز بان آتشین در انجمن خاموش باش	صائب اصفهانی
گذاشتن ۵۷	انگشت بر دیده گذاشتن	بر		بهار عجم
گذاشتن ۵۸	انگشت بر دهان گذاشتن	بر		〃

مصطلح

۵۱ انگشت کردن در سوراخ مار یا کژدم دیده و دانسته خویش را در معرض هلاک انداختن ۱۲ بهار ۵۲ انگشت کشیدن بر چیزی دور چیزی انگشت نما ساختن ۱۲ بهار ۵۳ انگشت نیل بر خان و مان کشیدن خانمان بر باد دادن ۱۲ بهار ۵۴ انگشت کشتن بشارالیه و از اینجا بمعنی مشهور استعمال یافته ۱۲ بهار ۵۵ انگشت عسل بدیوار کشیدن هنگام بر پا کردن یعنی چنانکه مگسها بر سر عسل فراهم آیند دران سوکه مردم گرد آیند ۱۲ مصطلحات الشعرا ۵۶ انگشت گذاشتن بر چیزی دخل و اعتراض کردن ۱۲ بهار عجم ۵۷ انگشت گذاشتن بر دیده قبول کردن ۱۲ بهار در برهان ۵۸ انگشت بر دهان گذاشتن اشاره کردن بخاموشی ۱۲ برهان قاطع

ترسم جواز محاق تو لا برون شوم ✣ رمن کشند مردم ازان انگشت چون هلال ۱۲ مجمع بیگم

مصدر		صله		شاعر
گرفتن ۵۱	بخندید و انگشت بر لب گرفت	بر	که سعدی مدار انچه دیدی شگفت	سعدی شیرازی
گرفتن ۵۱	خاتم اندر دهن انگشت بگیر و زدهانت	در	در و لعلش ار کسے انگشت دهان باز نماند	خسرو دهلوی
گرفتن ۵۲	چو پهلو آشنا شد باز میبنش		گرفت انگشت یا روح الامینش	سنجر کاشی
گزیدن ۵۳	تشنه چشمان همه از لعل تو سیراب شدند		من همان میگزم انگشت که قسمت انست	"
لیسیدن	غزالی شهد نظمم گر خورد عقل		نماید تا ابد انگشت لیسی	غزالی مشهدی
ماندن ۵۴	در تماشاے آن زبر تا زیر	در	ماند انگشت در دهان تا دیر	خسرو دهلوی
نمودن	بی ریاضت نتوان شهره آفاق شدن		مه چو لاغر شود انگشت نما می گردد ۵۵	صائب اصفهانی
نمودن	بگذر از نام که تا گل نکند رسوائی		خاتم انگشت نما گشت که نامی دارد	سالک یزدی
نهادن ۵۶	تا فروزان شده در اوج صفا مهر چنت	به	ماه انگشت لب بے نهد و حیران ست	علی خراسانی
نهادن	زهے بتقویت دین نهاده صد انگشت	را ـ بر ـ به	تا ز ید بیضات دست موسے را	انوری ابیوردی

مصطلح

۵۱ انگشت گرفتن بر لب و در دهن متعجب و متحیر ماندن ۱۲ بهار عجم ۵۲ انگشت گرفتن آگاه کردن ۱۲ مصطلحات الشعرا ۵۳ انگشت گزیدن در ندامت باشد ۱۲ بهار ـ و تاسف و حسرت نیز ۱۲ برهان قاطع ۵۴ انگشت ماندن در دهان متعجب ماندن ۱۲ بهار ۵۵ انگشت نما کامل الشهره در سواد رسیکنامی و بدنامی ۱۲ بهار و مصطلحات و برهان ۵۶ انگشت بر لب نهادن متعجب ماندن ۱۲ بهار ۵۷ انگشت نهادن بصله بر ورا و با دخل و اعتراض کردن ۱۲ بهار و برهان

† منه انگشت بگفتار بزرگان ز نهار ۱۲ صائب ‡ خصم انگشت چرا بر سخن من ننهد ۱۲ صائب

مصدر		صله		شاعر
نهادن ۵۱	تیشه باسخت دلی می نهد انگشت بگوش	به	نتواند که بدرد دل فرهاد رسد	کلیم همدانی
نهادن ۵۲	نهاد انگشت بر چشم آن پریوش	بر	زمین را بوسه داد و گفت شب خوش	نظامی گنجوی
نهادن ۵۲	میکنم هرگاه از جانان نگاهی التماس	بر	می نهد بر دیده انگشت التفاتش را بین	غنی کشمیری
نهادن ۵۳	چرخ تعظیم درت را مه و سال	بر	بر جبین می نهد انگشت هلال	زلالی خوانساری
نهادن ۵۴	بوسه خواستم انگشت نهادی بدهان	به	برمن این کار بیکبار چنین تنگ مگیر	حسن دهلوی

انگشت امان و انگشت زینهار بمعنی ۱۲ بهار عجم

برآوردن	انگشت زینهار برآورد نیشکر		تا تلخکامیم به نی بور یار رسید	حمید طهرانی
برداشتن	از جفایت علم ناله برافراشته دل		آه انگشت امانی ست که برداشته دل	حبیب شیرازی

انگشت شهادت انگشت سبابه ۱۲ بهار عجم

برداشتن	شب که در بزم سخن از رخ خوب تو گذشت		شمع پیش از همه انگشت شهادت برداشت	خالص اصفهانی

انگشت حیرت و انگشت تحیر و انگشت تعجب بمعنی ۱۲ بهار عجم

داشتن	دارند بدو رشکرستان تو خوبان	به	چون نیشکر انگشت تحیر بدهن ها	آصفی شیرازی
داشتن	از کرده زشت خویش تا روز جزا	به	انگشت تحیری بدندان دارم	صالح

مصطلح

۵۱ انگشت بگوش نهادن بند کردن سوراخ گوش بانگشت تا شنیده نشود ۱۲ بهار عجم ۵۲ انگشت نهادن بر چشم و بر دیده قبول کردن ۱۲ بهار و مسلم داشتن ۱۲ برهان قاطع ۵۳ انگشت بر جبین نهادن سلام کردن ۱۲ بهار و مصطلح ۵۴ انگشت بدهان نهادن متعجب و متحیر ماندن ۱۲ بهار عجم

مصدر		صله		شاعر
گرفتن	بگرفت بدندان فلک انگشت تعجب	به	چون من بدو انگشت لب یار گرفتم	عراقی همدانی
گرفتن	عروس باقلی اینک سر انگشتان سیه کرده	در	کجا نظارگی کانگشت حیرت در دهان گیرد	خسرو دهلوی
گزیدن	گردیدهٔ نرگس بمثل نور پذیرد		انگشت تعجب نگزی اختر مانیست	طالب آملی

انگشت اعتراض و انگشت رو مرادف دست رد ۱۲ بهار عجم

نهادن	انگشت اعتراض بگفتار ما منه	به	ما را چو خامه نیست بگفتار آگهی	صائب اصفهانی
نهادن	بی غرض یابی چو حرف انگشت رو بر وی منه	بر	حاجت مسواک کی باشد دهان پاک را	قاسم مشهدی

انگشتر و انگشتری مرادف خاتم و خانهٔ نگین و حلقه ۱۲ بهار عجم

افشاندن	عشق چون مهر تبسم زند م بر لب زخم		غمزه انگشتر الماس نگین افشاند	طالب آملی
کردن	المنة لله که انگشتری ملک	به	کردند گر باره بانگشت سلیمان	معزی نیشاپوری
گردیدن	نقره چون انگشتری گردید می پیچد بلعل		می شود در وقت پیری حرص دنیا بیشتر	اشرف مازندرانی

فصل واو

اوج طرف بالا ـ چیزی ۱۲ بهار عجم

خواستن	گر ستاره بر براق همتش	بر	اوج خواهد اوج ادراکاه باد	ابوالفرج رونی
دادن	گرانی را عطایش داد تا اوج	را†	شده در آب گوهر نشین موج	علوی مؤفر آبادی
دانستن	باین سر دور هوائی بر دل دامن گرانی کن		کف خاکی تو اوج عالم بالا چه میدانی	〃

† خاکسارهای ما را طرفه اوجی داد عشق ۱۲ حزین اصفهانی

مصدر		صله		شاعر
سپردن	چه اوجها بحضیضی سپرد چرخ که کرد	به	برآستانهٔ این روضه سجدهٔ ایثار	واله هروی
سودن	خرد اندر مقام فیروزی	به	سود اوج هوا به پر کلاه	ابوالفرج رونی
کشیدن	یکتا گهری که چون کشد اوج		دریا شده از وی آسمان موج	فیضی اکبرآبادی
گرائیدن	آنانکه اوج عرش گرایند آرزو		بی قامتش ز عالم بالا چه دیده اند	آرزو اکبرآبادی
گرفتن	رفت گر عیسیٰ و ادریس ازین دیر آن دشت	از +	هر یکی اوج گرفت و دو سه افلاک نوشت	واصف بخاری
نوردن	دل اوج نورد و من بدنبال		کامد ز فلک سروش اقبال	فیضی اکبرآبادی

فصل های هوز

ابتدا راه راست یافتن ۱۲ ابها عجم

جستن	چون شمارندم امین و مقتدا		سر نهادم جمله جویند اهتدا	مولوی روم

اهتمام غمخواری کردن ۱۲ منتخب اللغات و همت برگماشتن در کاری ۱۲ کشف اللغات

دیدن	تواضع کن و اهتمامش ببین		جوامردی و لطف عامش ببین	ابوالفرج رونی
رفتن	در تو کید مبانی صلح و تصفیه مناهل	در - از	وفاق از جانبین اهتمام رود	ابوالفضل اکبرآبادی
فرمودن	تا پایان عمر سعادت فرجام با فاضه		افاضل و تحریر قواعد و مصنفات عالیه اهتمام فرمود	
کردن	چو در ترکتازی کند اهتمام		شود ترکی ترک گردون تمام	ظهوری ترشیزی
نمودن	بکوی عشق منه بی دلیل راه قدم	به - در *	که من بجویش نمودم صد اهتمام و نشد	حافظ شیرازی

+ هر نقطه که اوج گرفت از زبان ما ۱۲ طالب آملی * در هر گونه قطره تردد و اهتمام نموده ۱۲ ابوالفضل

مصدر		صله		شاعر

اهمال فروگذاشتن ۱۲ منتخب اللغات، و در بهار عجم ست که اهمال از ماده ہمل و لغت عربیه یافته نشد لیکن اهمال بمعنی مهلت دادن آمده برین تقدیر قلب این باشد ۱۲ بهار، صاحب خلاصهٔ بهار عجم مولوی سید جمیل احمد بلگرامی گوید "ہمچو توجیه ناشی از عدم مهارت لغت عربی ست، فی القاموس الهمل محرکة البدی المتروک لیلاً او نهاراً و بعد بیان معانی دیگر میگوید اهمله خلی بینه و بین نفسه او ترکه، پس در لغت عربیه نیافتن و قلب اهمال تقدیر کردن غرابت دارد فافهم" ۱۲

کردن	ساقی بده مئی که دهد راحتے بعمر	در †	تعجیل عمر بین توجیه اهمال میکنی	حسن دہلوی

فصل یاء تحتانی

ایاغ پیاله شراب ۱۲ رشیدی

آوردن	حیفست مدام باد که مستان ز بزم تو		آرند ز آب خضر لبالب ایاغها	فغانی شیرازی
داشتن	ایاغ بر کف داشتن			بهار عجم
ریختن	تا چند نشئهٔ موج زند در دماغ دل		ای عشق مستی که بریزد ایاغ دل	قاسم مشهدی
زدن	چو قمری ایاغ از کف او زده	از	ز نادیدنش بانگ کو کو زده	ملغزای مشهدی
طلبیدن	بعشق روی تو چون لاله داغ می طلبم		گدای کوی مغانم ایاغ می طلبم	حزین اصفهانی
کشیدن	کشد بیاد تو هر کس ایاغ چشم غزال		گل نگاه نه چیند ز باغ چشم غزال	قاسم مشهدی

† زبان کردی اگر در نامهٔ اهمال ۱۲ ناظم هروی

مصدر		صله		شاعر
نهادن	ایاغ برلب نهادن			بهار عجم

ایثار برگزیدن ۱۲ بهار عجم

آمدن	ازکه جز ذات تو این ایثار می آید که او	از	خویش را پوشیده ما را آشکار ساخته	نظیری نیشاپوری
کردن	بیک دو قطره که ایثار کردی اے دیده	به - بر†	بسا که بر رخ دولت کنی کرشمه و ناز	حافظ شیرازی
نمودن	کند خاک خجلت بسر بحر و کان را		گفت لبکه ایثار گوهر نماید	حزین اصفهانی

ایجاد در وجود آوردن ۱۲ بهار عجم

شدن	بی نصیبم از شراب وصل گوئے چون جناب		سرنگون ایجاد شد رود از ازل پیمانه ام	ابوالحسن فراهانی
کردن	عشق چون کامل عیار افتد کند ایجاد حسن	از†	که یکی معشوق را از سنگ پیدا کرده است	شهرت شیرازی

ایراد اعتراض، و فرود آوردن ۱۲ بهار عجم

کردن	ز دستگاه سخن باز مطلعی دیگر	به - از	به وزم دشمن شاه جهان کنم ایراد	علی ترکمان
گرفتن	اگر طفل نگاهم دیدگستاخانه بر رویت	بر - به*	کرم فرما که برنادان کسے ایراد کم گیرد	سنجر کاشی
نمودن	از ابیات عربی و فارسی و فقرات		خطابی و جوابی انچه احسن و اشهر بود ایراد نمود	واعظ کاشفی
یافتن	چون بمقتضای طبع ایراد یافته			منشی اصفهانی

ایما اشاره ۱۲ منتخب و بهار

رفتن	وانکه ایمای رفته بود که التجا نمودن		شاهرخ مرزا و فرزندان محمد حکیم مرزا	ابوالفضل اکبرآبادی

† نکرده بر سر شیشه نیکوان اعتبار ۱۲ ظهیر فاریابی † میلی از خود کند ایجاد سیه خانه ما ۱۲ حزین † گیرد ایراد بمردم که خطا کرد فلان ۱۲ محسن مشهدی

مصدر		صله		شاعر
کردن	سینهٔ ماهنی و پشت گاو باهم داشت راه		تیغ را تا دست او ایمان کرده است	وحشی بافقی
	ایمان گرویدن ۱۲ بهار عجم			
آوردن	دیده نادیده با قیال تو ایمان آورد	به	مرحبا ای همه لطف خدا ارزانی	حافظ شیرازی
افشاندن	بیا در جلوه ای سرو روان تا جان برافشانم		بیفشان زلف کافرکیش تا ایمان برافشانم	صائب اصفهانی
باختن	ای دل گشتهٔ بی خانمان	از	باختی از بهر تن ایمان جان	کاتبی نیشاپوری
بردن	برهمن زادهٔ زنار بندی برد ایمانم		که سودا میکنم با کافر زلفش دین و دینارا	حزین اصفهانی
بریدن	چه زلفی کافرے ایمان بریده		سیاهی پاے بر مصحف کشیده	زلالی خوانساری
پذیرفتن	نے کفر پذیرد سر زلف تو نه ایمان		در بندگی عشق تو شد طاعت ما هیچ	حزین اصفهانی
دادن	جبریل گر ایمان دهد شش مفت نگیرد		در عشق تو آن برهمنی کز سر دین خاست	شفائی اصفهانی
داشتن	چنان از بے زری شادست عرفی	به	که پنداری بزر ایمان ندارد	عرفی شیرازی
داشتن	آنکه خواهد داشت فردا حرمتش ایمان ما		گشته وصفش آفتاب مطلع دیوان ما	ظهوری ترشیزی
ربودن	زکف بربوده ایمان حزین را زلف او زاهد	از	مگو از سبحه دیگر کافر زناری مارا	حزین اصفهانی
سپردن	بخود نپرده ام در عاشقی هرچند ایمانی	به	زدست اندازی آن زلف کافرکیش می ترسم	حزین اصفهانی
فروختن	برخ تو بود راحت ما دل فتادگان		اے زاهد مژده باد که ایمان فروختیم	حزین اصفهانی
کردن	هیچ اکسیر بتاثیر محبت نرسد	در	کفر آوردم و در عشق تو ایمان کردم	نظیری نیشاپوری
ورزیدن	شرط اسلام بود ورزش ایمان بالغیب	به	اے تو غائب ز نظر هر تو ایمان بنست	غالب دهلوی

		صله		شاعر
ایمن بے ترس و این در اصل آمن بوزن ضامن ست کہ فارسیان با نالہ و فتح تسمیم استعمال کردہ اند ۱۲ بہار عجم				
بودن	بد گہر گر نیکنام افتاد از و ایمن مباش	از	آب مروارید عالم را کند بر دیدہ تار	شرر شیرازے
ساختن	افتادگیم ساختہ از حادثہ ایمن	از	ہرگز نہ دہد تاب کسے پنجۂ یارا	رفیع قزوینی
شدن	ایمن مشو ز عشوۂ دنیا کہ این عجوز	از - بر†	مکارہ می نشیند و محتالہ میرود	حافظ شیرازے
غنودن	بیدار خاطران کہ جہان آزمودہ اند	بہ	ایمن بخوابگاہ جہان کم غنودہ اند	خسرو دہلوے
کردن	ز خوف ہجرم ایمن کن اگر امید آن داری	از	کہ از چشم بد اندیشان خدایت در امان دارد	حافظ شیرازے
گردیدن	ایمن از گرمی خورشید قیامت گردد	از	آنکہ در سایۂ دیوار تو خوابش ببرد	خباب اصفہانے
گستن	نگار می فروشم عشوہ داد		کہ ایمن گشتم از فکر زمانہ	حافظ شیرازے
نشستن	ز موج حادثہ ایمن نشین کہ بہر امان		فرشتہ فاتحہ خوان ست در سفینۂ ما	شانی مشہدے
ایمنی بے خوف بودن ۱۲ بہار عجم				
جستن	ایمنی امت از انگونہ جست		کامن خود از آمنہ خود بجست	خسرو دہلوے
خواستن	عدل تو چون ایمنی دہر خواست		نرگس رعنا ز زمین خفتہ خاست	خسرو دہلوے
یافتن	ز بس بلا بود مہر سوگند بند		برد ایمنی یافت شہ از گزند	فردوسی طوسی

† مشو بر وزن ایمن کہ زن پارسا ست ۱۲ نظامی گنجوی

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۳	۱۹	اواشکال	واشکال
۸	۴	قلیل	قلیلے
۹	۷	ازنگاه	کهازنگاه
۹	۱۰	آب وگوهر	آب گوهر
۱۳	۲	بروی	بررومی
۱۷	۷	اگرچه	گرچه
۲۱	۴	گف	گریه
۲۷	۵	بوتان	یونان
۲۹	۲	ستان	مستان
۳۲	۱	فگندن	فگندی
〃	۱۲	ساقی نقل	ساقی ونقل
۳۴	۹	آب خم	آب رخم
۴۵	۶	کزدرون	کوازدرون
۴۹	۸	چراغے	چراغ
۵۱	۱۰	نمود	بود
۵۴	۱۱	از	اند
۷۰	۹	گل میشو	گل مے شود
۷۹	۲	سید	سعید
۹۲	۱۲	ارادم	آوازم
۹۳	۱۲	دژار	دژآزرا
۹۷	۵	بحلو	بحلوا
۱۰۱	۶	خسروی	سروری
۱۰۵	۱	مغا	منما
۱۰۵	۲	هر	مه
〃	۴	که آئینه	آئینه
۱۰۶	۲	مجدیزدی	مجدشیرازی
۱۰۸	۲	گهه	گهر
۱۱۲	۱۳	ماند	نماند
۱۱۷	۳	بامه	جامه
۱۲۵	۱۱	گر	کز
۱۲۷	۲	رودگران	درودگران
۱۳۱	اخیر	ـ ماسم	تبارسیم
۱۳۳	۵	بدودس	بدرویش
〃	۶	دریابی	درمانی
۱۳۹	اخیر	ده ید	دوید
۱۵۰	۱۲	تبرس	بترکش
۱۷۶	۱۱	از	ز
۱۸۲	۱۱	رازیان	رازبان
۱۸۵	۱۴	گاه	کاه
〃	۱۵	پیش	پیس
۱۸۷	اخیر	خوش سبز	خوش وسبز
۱۹۰	۵	پیش بوزالتون	بیش زالتون
〃	۱۱	رسیدو	رسیدیارو

اعلان

ارمغان آصفی

کے جملہ حقوق بذریعہ رجسٹری باضابطہ محفوظ ہین کوئی صاحب قصد طبع نفرمائین۔

جس کتاب پر مؤلف مدظلہ یا مشتہر کی مہر و دستخط نہون وہ مال مسروقہ سمجھی جائے گی۔

المشتہر

محمد عبدالحمید خان

دفتر ارمغان .....

آگرہ

ف
۴۹۱،۵۳ آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائے گا۔